

1. FEJEZET

Bevezetés

1.1. Témafelvetés

Dolgozatunk azzal a céllal készült el, hogy hiányt pótoljon a japán és magyar nyelvet érintő kutatások között. Nevezetesen a japán zárópartikulákkal kapcsolatban talált űrt szeretnénk némileg kipótolni a jelen vizsgálatban foglaltakkal. A japán zárópartikulák azok a nyelvtani egységek, melyek használatának elsajátítása során oly sok probléma merül fel a japánul tanuló körében. Már maga a terminus is többféleképpen ismert: mondatzáró partikula, mondatpartikula (Yamaji 1988: 98), esetleg mondatvégi partikula.¹ Jelen dolgozatban a zárópartikula (Kiss Sándor Székely 2008) és a partikula megnevezéseket egymás szinonimájaként fogjuk használni.²

A nyelvtankönyvek azon részei, melyek a partikulák funkcióit, „jelentését” taglalják, számottevően rövidebbek,³ mint azok, amelyek más nyelvtani kategóriákkal foglalkoznak (Saigō 2011: 3–4). A magyarul megjelent kiadványok közt talán Kiss Sándorné Székely (1998, ²2001, ³2008) műve foglalkozik igazán mélyrehatóan a partikulákkal (2008: 302, 333–394). A japán nyelvet oktató hazai intézményekben főleg angol nyelvű szakirodalom áll rendelkezésre,⁴ és ezek a könyvek sem adnak részletekbe menő definíciót a partikulákkal kapcsolatban, mint azt látni fogjuk a második fejezetben (‘[2.3.1–3.]’).⁵ Talán ezzel a ténnyel magyarázhatnánk a legjobban, hogy a dolgozatban miért fordítunk figyelmet, ilyen nagymértékben, a partikulák tulajdonságainak meghatározására.

A jelen dolgozat célja azonban nem kizárólag a partikulák funkcióinak minél árnyaltabb jellemzése, hanem hogy kiderítse, a japán zárópartikulák, mely módon kerülnek át a magyar nyelvű szövegekbe, azaz hogyan fordíthatóak magyarra. E cél megvalósítása érdekében két szöveget választottunk korpusznak, nevezetesen egy szépirodalmi művet, Natsume Sōseki

¹ Később rámutatunk, hogy ezt a megnevezést már használják a japán kutatásokban (ld. Niwa 2003).

² Klaudy (2003: 223) „határjelölőnek”, nyomatékosító-, illetve szövegszervező elemeknek nevezi a diskurzusjelölőket és a partikulákat. Egyébként *A magyar nyelv rendszerében* (1846) még nem szerepelt egyáltalán a partikula megnevezés: elvértve találhatunk partikulákat az indulatszavak közé keverve.

³ És egyben kifogásolhatóak is, hiszen dekontextualizált, művi úton előállított példamondatokból állnak (ld. Saigo 2011: 217–8, Albert 2003: 80).

⁴ Bár egyre növekszik a magyar nyelvű oktatókönyvek száma is, például a *Dekiru I–II*. (2011–12., Nemzeti Tankönyvkiadó).

⁵ „A tankönyvekben használt párbeszédek gyakorlását »forgatókönyv színjáték«-nak hívják (Tanaka, 1988). Ennek egyik célja, hogy a mondatok bevésésével, ügyelve a helyzetekre, a mondatvégekre, a tempóra és a kiejtésre előadják a darabot.” (Wakai 2009: 227–8).

Boccsan 'A Kölyök' c. művét,⁶ Vihar Judit fordításában, és egy napjainkban oly népszerű manga, a *Naruto* első kötetét, Kishimoto Masashi munkáját, Vida Március Mitsuki fordításában. Talán egyedinek mondható a hazai szakirodalomban, hogy mangát (is) használunk egy fordításelméleti kutatás lebonyolításához. A külföldi szakirodalomban is csak elvétve találunk *en bloc* mangával nyelvi megközelítésből foglalkozó tanulmányokat – bár a kilencvenes évek vége felé egyfajta fellendülést lehetett tapasztalni a külföldi tudományos életben (ld. később '[1.4.4.] »A manga mint kutatási téma«').

Célunk tehát a két szövegben található zárópartikulák görcső alá vétele, különös tekintettel a *ne* és *jo* partikulákra, ugyanis ezek azok nyelvtani egységek, amelyek a legtöbbször fordulnak elő a japán nyelvű társalgás során – olyannyira, hogy szinte lehetetlen nélkülük megvalósítani a diszkurzust⁷ (Maynard 1993: 183–4, idézi Saigō 2011: 2).⁸ A zárópartikulák meghatározó szerepet játszanak a japán beszélt nyelvben, ugyanis kifejezik a beszélő attitűdjét a proposícióhoz, és/vagy a beszédpartnerrel szemben. Tudomásul kell vennünk, hogy a nyelv nemcsak a kommunikáció, de a gondolatok instrumentuma is (Hasegawa 2010: 71).

Itt szeretnénk még egyszer kihangsúlyozni, hogy kiváltképp szükséges megértenünk a zárópartikulák funkcióit és használati módját, mert, mint majd látni fogjuk, a fordítónak számos tényezőt⁹ (pragmatikai¹⁰ és szekvenciális¹¹) kell figyelembe vennie, amikor a zárópartikulákkal dolgozik, és ha nem alapozzuk meg eléggé az elméleti dimenziót, akkor nem biztos, hogy érezni fogjuk a fordítási kérdések mélységét.¹² S mint ilyen, a partikula fordítása különbözik más nyelvtani elemek, mint például a lexika fordításától,¹³ amikor is aránylag könnyebben lekövethető az egyes átváltások menete.¹⁴ Ezzel szemben a partikulák kihatnak a mondat szerkesztésre, annak ellenére, hogy nem szerves részei annak, a lexika megválasztására, a modalitásra,¹⁵ a beszélői attitűdre és még számos más tényezőre. *Ergo*, esetünkben mélyen a kontextusba kell hatnunk és így felfedni a fordítás bonyolult szálait.

⁶ A dolgozatban használt átírási módszerről ld. '[1.6.] »Technikai megjegyzések«'.

⁷ A párbeszéd megnevezésére a *diszkurzus* terminust fogjuk használni Albert (2003, 2011) és Cseresnyési (2004) nyomán.

⁸ Bővebben ld. Maynard 1990: 125–6, 1998: 117.

⁹ Vö. Cseresnyési 2004: 5, Somodi 2009b: 206.

¹⁰ A pragmatikai tényezőkről ld. Klaudy 2003: 134, Somodi 2012: 320, Cseresnyési 2006, Baker 1992: 217, Cs. Jónás 2001: 237.

¹¹ Párbeszédépítési tényező, a diszkurzus koherenciájáért felelős eszközök.

¹² Természetesen nem akarunk abba a hibába esni, mint Recker és Fjodorov (törvénytörő megfeleltetések, kontrastív nyelvészet, vö. Klaudy 2006: 54), hogy csak a nyelvi rendszer különbségeit vizslatjuk, de úgy véljük, indokolt egy mélyreható elméleti alapozó rész a dolgozat első részében.

¹³ Vö. Klaudy 2007: 149.

¹⁴ Az elemzés során felszínre jött, hogy a célnyelvi szövegben a japán partikula megfeleltetése nem a forrásnyelvvel azonos szóhoz, nyelvtani egységhez kapcsolódott. Ez is jó példája annak, hogy mondat-, illetve szöveg-szinten jelentkezik a zárópartikulák hatása, amely hatást ugyanakkor kiváltképp nehéz megragadni (vö. Göncz 1981: 18, idézi Albert 2005: 17).

¹⁵ Vö. Kugler 2000c: 386–7.

1.2. A dolgozat jellegzetessége

Több szempontból is egyedinek mondható a jelen dolgozat. Három aspektusból közelítjük meg ezt a gondolatot. Az első a témaválasztás, melyet már korábban ismertettünk. A második a korpuszválasztás. Erről is esett már szó fentebb, és a harmadik fejezetben ('[3.4.] »A korpusz«') többet is megtudunk majd róla.

A harmadik szempont pedig az a sajátossága a dolgozatnak, amely az elemzést vezérli, tehát egyrészt maga az elemzési modell, másrészt az elemzéshez használt fordítástechnikai-típológia. Utóbbi, bár hazánk tudományos életében meghatározó vívmány, így szinte minden kutató ismeri és hivatkozik rá,¹⁶ azért mondható a jelen dolgozat szempontjából egyedinek, mert a Klaudy-típológiát egészen eddig még nem alkalmazták a japán zárópartikulák fordítására. Tehát e nézőpont szerint *modell-tesztelő* is a dolgozat.

A másik jellemző vonás pedig a vizsgálati módszerben érhető tetten. A dolgozat írója a kvantitatív és kvalitatív kutatás¹⁷ egyfajta egyvelegét kísérelte meg alkalmazni az elemzés során, ami abban áll, hogy aránylag nagy mennyiségű szöveget elemzünk olyan módszerrel, amelyet manuálisan is el lehet végezni, megfelelő időintervallumon belül. Ez tehát a kvantitatív része a modellnek. A kvalitatív komponens pedig a szövegekből kiragadott részekben áll, tehát a kvantitatív kutatás úgymond konkretizációja, szűkítése, annak továbbgondolása – belátható, indokolt mennyiségen végzett vizsgálódás.

Végül, bár csak három szempontot határoztunk meg az alfejezet elején, egy negyediket is hozzájuk vehetünk, ami nem más, mint egy egyedi, bár Melcsuk és Zsolkovszkij modelljéhez hasonló,¹⁸ fordítási hipotézis, amelyet *fordítási operátornak* neveztünk el. „*Érdekes az a megdöbbentő paradoxon, hogy minél jobban ért egy fordító egy szöveget, annál nehezebben tudja lefordítani.*” – írja Albert (2003: 39). Ebből a gondolatból, és a már említett modellből kiindulva, a dolgozatban ismertetett szakirodalmi álláspontokat egybevetve, egy olyan felvetést fogalmazunk meg a dolgozatban, amely a japán zárópartikulák magyar nyelvre való átültetését hivatott modellálni, méghozzá úgy, hogy csak szolid definíción alapszik, és általában nélkülöz bármilyen komplikáltabb absztrakciót – csupán a partikulák beszédhelyzetre gyakorolt kommunikatív tényezőit¹⁹ határozza meg, *i.e.* a beszélő intencióját veszi alapul,²⁰ és ez alapján szabja meg, hogy a fordítás milyen mértékben tartalmazzon emfatikus²¹ elemeket, mennyire változtasson a célnyelvi szöveg nyelvi (*e.g.* pragmatikai) megformáltságán.

¹⁶ Vö. Heltai 2008: 11.

¹⁷ Vö. Károly 2007: 253.

¹⁸ A (szemantikai) modellről ld. Klaudy 2006: 79–82.

¹⁹ A fordítástudomány fókuszának szituatív, „funkcionális” megközelítéséről bővebben ld. Károly 2007: 173.

²⁰ A szándékoltaságról ld. Károly 2007: 32; és Albert 2001: 46, 2005: 20–1.

²¹ Érzelmi töltetű, érzelmi nyomatékú tényezőket.

1.3. A dolgozat margójára

Meg kell említenünk azonban a dolgozat kevésbé akkurátus pontjait is, amelyek a következők. Ahhoz, hogy még árnyaltabb képet kaphassunk a partikulák használatáról célszerű lett volna a gendernyelvészet tudományát is felhasználni. Ezt mi sem indokolja jobban, hogy a japánban vannak úgymond külön 'nőies' és 'férfias' partikulák is, melyek használata nemhez kötött.²²

Másfelől a fordítások tanulmányozásánál beható segítséget nyújtott volna a beszédaktus elmélet, és az azon alapuló diszkurzus-, illetve társalgáselemzés módszertana.²³ Különösen a partikulák szekvenciális funkciójának kitapasztalásában játszott volna nagy szerepet. Ennek felhasználására sem került sor. Szinte ugyanez igaz a szövegnyelvészet tudományára,²⁴ amely értékes információkkal szolgál az egyes beszédhelyzetek kialakításánál (szövegstrukturálás), forrásnyelvi és célnyelvi szövegépítési sajátosság meghatározásánál.²⁵

Eme hiányosságok okául azt tudjuk felhozni, hogy a dolgozat nem ad keretet olyasfajta vizsgálódásoknak; ugyanakkor az író képességein is túlmutat egy olyan, mindenre kiterjedő, komplex vizsgálat kivitelezése.²⁶ Az említettek ellensúlyozására próbáltunk minél mélyrehatóbb szempontrendszert létrehozni, és minél több lényegi aspektusát feltárni a fordításoknak.

Természetesen a fentebb felsoroltak bevonásával még kiterjedtebb volna az írás, de a kérdés az, hogy mennyi mindent bír el egy tanulmány anélkül, hogy dekoncentrálttá válna? *Ergo*, nem feltétlenül jó az sem, ha a szöveg minden egyes, a témába vágó részterületre kiterjed, ezért úgy gondoljuk, a dolgozatban megfelelő kontrasztban áll az érintett és nem érintett egységek aránya, *i.e.* a célunk a japán zárópartikulák (i) funkcióinak felvázolása; (ii) fordítási lehetőségeinek feltérképezése, amely célnak untig megfelelnek a megvalósításra alkalmazott módszerek – dolgozatunk lényegében nem diszkurzus-elemzés, nem gendernyelvészeti fejtegetés, nem szövegtan,²⁷ hanem kis mértékben nyelvészeti és adekvátan fordításelméleti kutatás, tehát az arányok állnak.

Nem szabad azt sem elfelejtenünk a dolgozatban ismertetésre kerülő hipotézissel (*fordítási operátor*) kapcsolatban, hogy a tétel csupán a szerző, az ismertetett szakirodalom és a meglehetősen rövid mikro-analízisből levontak szerinti, meglátásain alapszik. Tehát ennek függvényében indokolt elbírálni. Más szóval, nem állítjuk, hogy elméletünk száz százalékban alkalmas a japán–magyar fordítástechnika jellemzésére – mindössze egyfajta kezdeményezés-

²² Bővebben ld. Ide és Yoshida 1999: 463–6, Cseresnyési 2004: 88, Niwa 2003: 39, Buda 2001: 194, Martin 2003: 920–1, Murakami 2008.

²³ E három elméletről bővebben ld. Cseresnyési 2004: 15–6, 26–30; Maynard 1999: 425; Komisszárov 1972: 151; Hatim 2009: 205.

²⁴ Minimális mértékben érintjük majd az elemzés során.

²⁵ A fordításszempontról bővebben ld. Károly 2007: 138.

²⁶ „...a nyelv funkcionális vizsgálata messze vezet...” (Cseresnyési 2004: 7).

²⁷ Ezekre a tényezőkre egy további kutatásban lehetne kitérni.

ről van szó a szóban forgó két nyelvpár kölcsönhatásának tipizálására. Igaznak bizonyulnak Albert (2003: 24) szavai, miszerint „... *a fordításelméleteket azok találják ki, akik magát a fordítást soha nem gyakorolták...*”.

1.4. Problémafelvetés

1.4.1. A hiányzó kategória

Mint ismeretes, a magyarban nem létezik a ’zárópartikula’ nyelvtani kategóriája. Ez azonban nem akadály a fordításra nézve: így is „teljes” (Recker 1974: 200) és koherens (Baker 1992: 254) célnyelvi szöveget kaphatunk a fordítás eredményeképpen.²⁸

Egy hivatásos mű- vagy szakfordítót nem annyira az a „probléma” érdekel, hogy vajon lehetséges-e fordítani minden nyelvről minden nyelvre..., hanem azon gondolkodik, hogy az előtte lévő konkrét forrásnyelvi szövegben rejlő konkrét fordítási problémát hogyan fogja tudni megoldani (Albert 2003: 29–30).

„Egy jól formált mondatnak²⁹ az elfogadhatósága viszont a performancia ’beszédtevékenység’ kérdése” (Chomsky 1965: 11, idézi Cseresnyési 2004: 14). Tehát „... *a fordítónak szövegszintű [diszkurzív-kompetenciából fakadó]³⁰ diszkurzív ekvivalenciákat kell létrehoznia... mivel a fordítás alapvetően nem nyelvközi (interlingvális), hanem szövegközi (intertextuális) művelet...*” (Albert 2001: 48–50). Egyszóval tehát, nem lehetetlen dolog megvalósítása előtt állunk.

1.4.2. A partikulák sajátága

Maynard (1990: 125–6) szerint a partikulák jelzik a beszélő attitűdét, érzelmeit az elhangzotakkal, és egyben a beszélővel kapcsolatban is. Emelett világosan kifejezik a beszélő intencióját. Noda (2006) rámutat, hogy a zárópartikulák használata nem opcionális a japánban, sőt, olykor a meglétük vagy a hiányuk kommunikációs zavarokhoz vezethet.³¹

Cseresnyési (2004: 25–6) a következőképpen határozza meg a szocializáció fogalmát: „*Kompetens beszélőnek az számít, aki a környezete által tőle elvárt nyelvi repertoárt ismeri és képes használni is.*” – ezért „*hiába tud valaki jól japánul, ha nem ismeri a nyelv mögötti kultúrát, könnyen megsértheti a beszélgetőpartnerét.*” (Wakai 2009: 230).

²⁸ „Bármilyen grammatikai eszköz hiányozzék is abból a nyelvből, amelyre fordítunk, ez a hiány nem teszi lehetővé, hogy »szó szerint« visszaadjuk az eredetiben rejlő teljes fogalmi információt” (Jakobson 1958: 18).

²⁹ Dolgozatunkban szinonimaként használjuk a mondat, megnyilatkozás, nyilatkozat szavakat, annak ellenére, hogy a diszkurzuselemzés berkein belül (is) ezeket szigorúan megkülönböztetik. Bővebben ld. Cs. Jónás 2001: 239; Kálmán 1984: 13; Cseresnyési 2004: 16, 27.

³⁰ A beszéd/írás kohézióját és koherenciát biztosító elemek összefoglaló elnevezése (Cseresnyési 2004: 30).

³¹ További zárópartikulákkal foglalkozó irodalom Chino 1991: 128, Martin 2003: 914; Ide és Yoshida 1999: 463, Shirane 2005: 238.

1.4.3. Induktív vagy deduktív?

Jelen dolgozatban a hipotézisünk (*A fordítási operátor*) megalkotásakor az abdukciót alkalmaztuk. A fogalom meghatározásához Albert (2011: 137–8) szavait kölcsönözzük:

Ha valamit le akarunk írni, akkor erre elméletileg háromféle módszer áll rendelkezésünkre: a jól ismert dedukció és indukció,³² valamint a talán kevésbé ismert abdukció (vö. Eco 1988: 49-52)... A modern traduktológia által alkalmazott módszer azonban sem nem a dedukció, sem nem az indukció, hanem az abdukció, ami magyarul kb. visszacsatolást jelent. Ennél a módszernél az indukcióhoz hasonlóan az eredményből indulunk ki, az eredményekből visszakövetkeztetve megpróbálunk megfogalmazni egy szabályt, majd ezt a szabályt alkalmazzuk a konkrét esetekre, és ha az esetekre nézve a szabály nem kielégítő (új esetek bukkannak fel, amelyeket nem „fed le” a szabály), akkor addig pontosítjuk, változtatjuk, módosítjuk, igazítjuk ki a szabályt, ameddig nem lesz „hozzáillő” az eredményekhez.

1.4.4. A manga mint kutatási téma

A mangák, képregények (*comics*) mindig is marginális helyen szerepeltek a fordításelmélet szakirodalmában. Bár egyes kutatók foglalkoztak vele a 90-es évektől kezdve, például Kaindl (2004), Zanettin (1998; 2008b), de egyfajta megszorított fordításként (*constrained translation*) tekintenek rá általában: a szavak a vizuális és non-verbális elemek mellékes tényezői csak. Az olvasók bizonyos kultúrspecifikus metódusok mintájára interpretálják a mangákat. Zanettin (2008a) a kompenzálással (*adaptation*) hozza összefüggésbe a mangák fordítását (idézi valamennyiüket Zanettin 2009: 39).

Károly (2007: 259) szerint „*A szövegválasztás akkor jó, ha megfelelően reprezentálja a vizsgálat tárgyát képező szövegfaját, és ha elegendő mennyiségű és minőségű adatot szolgáltat a vizsgált jelenség tanulmányozásához...*” – esetünkben ez a meghatározás is ráillik a manga szövegére, hiszen meglehetősen expresszív szövegről van szó (ugyanis szinte kizárólag párbeszédekből áll).

1.4.5. Hangsúly a kontextuson

Elemzésünk során ügyeltünk rá, hogy megfelelő háttérismeretet nyújtsunk a vizsgált szövegrészletet illetően, lévén a kontextuális viszonyok³³ meghatározóak elsősorban a partikulák tanulmányozásakor.

³² Bővebben ld. Balaskó 2005: 25, Albert 2003: 71, Klaudy 1994: 103.

³³ Bővebben ld. Catford 1965: 166; és Baker 1992: 238, 244.

1.4.6. Explicitáció, implicitáció és kompenzáció

Az elemzés során grammatikai transzformációkkal találkozunk majd, amelyeket a nyelvekben megnyilvánuló strukturális különbségek idéznek elő (Levickaja és Fityerman 1971: 240, 249). A dolgozatban központi fogalmakként szerepelnek a fenti terminusok, ezért röviden ismertetjük a mibenlétük a következőkben.

Vinay és Darbelnet szerint az explicitáció „technikája abból áll, hogy a célnyelvben explicitté teszünk valamit, ami a forrásnyelvben implicit maradt, mivel a kontextus vagy a szituáció nyilvánvalóvá tette” (1995: 342). Implicitációról pedig akkor beszélnek, amikor „... valamit, ami explicit volt a forrásnyelvben implicitté teszünk a célnyelvben, számítva arra, hogy a szituáció vagy kontextus közvetíti a jelentést” (1995: 344, idézi mindkét részletet Klaudy 2007: 162).³⁴

Idevág Somodi (2009c: 18) idézete is:

A fordító tehát két dolgot tehet: vagy az olvasót viszi az eredeti szöveghez, azaz egy olyan világba helyezi az olvasót, amely teljesen idegen számára; vagy az íróat viszi az olvasóhoz, ami tulajdonképpen nem jelent mást, mint adaptálni a szöveget a célnyelvi olvasó szokásaihoz – folytatja a gondolatmenetet Gutt (1998).

Klaudy (1997: 392) megállapítja a magyar–IE,³⁵ és IE–magyar fordítások tanulmányozása során, hogy a fordítóknál erősebb az explicitáció elve, mint az implicitációé. „A grammatikai kihagyás a fordításban a betoldástól eltérően általában inkább »szintaktikai lehetőség«, mint »szintaktikai kényszer«.” (Klaudy 2003: 225).³⁶

Jelen kutatásban explicitációnak vesszük a grammatikai felbontás műveletét, és implicitációnak a grammatikai kihagyását. Elméleti alapot pedig a következő sorok nyújtanak erre, Robin (2012: 189) szavaival:

Klaudy az explicitációt és az implicitációt átfogó műveleti „szuperkategóriáknak” (2004: 72) nevezi, amelyek szinte az összes átváltási műveletet (Klaudy 1997) magukban foglalják. Az explicitáció alá tartozó fordítói műveletek közé tartozik a lexikai konkretizálás, felbontás és betoldás, valamint a grammatikai konkretizálás, felbontás és betoldás. Implicitációval jár együtt a lexikai általánosítás, összevonás és kihagyás, illetve a grammatikai generalizálás, lesüllyesztés és kihagyás. Mindezek besorolhatók az explicitáció és implicitáció négy fő kategóriájának egyikébe (Klaudy 1999).

1.4.7. A lábjegyzetek és utalások

A dolgozat kereteiből fakadóan szükségszerűen az következik, hogy rendkívül sokszor kell szabadkoznunk, és csak utalásszinten megemlíteni egy-egy tanulmányt, elméletet lábjegyzet formájában. Mindezt azért, hogy a dolgozat természetes ívét biztosítsuk, és ne terheljük különböző ’másodlagos’ forrásokkal, amelyek a szöveg megértése szempontjából viszont szük-

³⁴ Bővebben ld. Klaudy 2007: 164, 167, 180, 183.

³⁵ Indoeurópai.

³⁶ Az explicitációról bővebben ld. Klaudy 1997: 380, 394; 2003: 33; 2007: 161–6, 177–8; és Simigné 2005: 87.

ségesek. Következésképpen egyes terminusok magyarázására és az adott témában bővebb információt nyújtó tanulmányokra fogunk hivatkozni lábjegyzetek formájában legtöbbször. Ugyanez igaz egyes könyvcímekre is – csak említésszinten fognak szerepelni, tehát a bibliográfiából kimaradnak annak okán, hogy tényleges feldolgozásra nem kerültek, csak szemléltető funkciót látnak el.³⁷

1.5. A dolgozat felépítése

Az idők során megannyi kutatás született a címünkben szereplő nyelvtani kategóriával kapcsolatban, ezek közül szemezgetünk a dolgozat második fejezetében, amelyben először ismertetjük a múlt századeleji (olykor régebbi) partikulákat érintő nyelvtanok főbb pontjait ('[2.2.] »A partikulák története«'). A fejezet második részében ('[2.3.] »A modern kutatások«') pedig az utóbbi néhány évtized kutatásaiból merítünk, és feltérképezzük a legfontosabb elméleteket, köztük egy merőben új megközelítést magában foglaló hipotézist is (PFH).³⁸

A harmadik fejezetben módszertani megközelítésünket fogalmazzuk meg többek között. Bővebb kifejtésre kerülnek hipotéziseink és kutatási céljaink, emellett röviden ismertetjük a mai japánkutatás (japanológia, japanisztika) főbb fordítással kapcsolatos irányvonalait. A negyedik fejezetben a korpusznak kiválasztott művek bemutatása kerül sorra. A szerzőtől kezdve, a mű rövid történetén keresztül a fordítóig minden tényezőre kitérünk.

Az ötödik fejezetben elérkezünk a dolgozat gyakorlati részének megvalósításához, tehát felvázoljuk kutatási módszereinket, és lépésről lépésre elemezzük a két szöveget megadott szempontok szerint ('[5.4.] »Az elemzés«'). A fejezet végéhez közeledve pedig összegezzük a szövegekben talált adatokat, és körvonalazzuk a kutatás során felsejlett tendenciákat ('[5.5.] »A kutatás összegzése«').

A hatodik, egyben zárófejezetünkben pedig újra számba vesszük a dolgozat célkitűzéseit és hipotéziseit – ez alkalommal azok helytállósága vagy hamissága felől bizonyosodhatunk majd meg. Legvégül pedig egyéb észrevételeinket közöljük röviden a kutatási témával kapcsolatban.

Befejezésképpen a függelékben pedig a szövegekben előforduló, a makro-analízisben szerepelt, ám a mikro-analízisből kimaradt,³⁹ valamennyi partikulára egy-egy példamondatot helyeztünk el szemléltetésképpen.

³⁷ Egyszóval a *vö.* és *ld.* kifejezések csupán az előbb taglalt okok miatt szerepelnek ilyen nagy számban a dolgozatban, s nem más okok folytán.

³⁸ *Particle Function Hypothesis* (Saigō 2006, 2011). Megj.: Saigō 2011-ben írt műve a 2006-ban készült disszertációja ('*The pragmatic properties and sequential functions of the Japanese sentence-final particles ne, yo and yone*' Durham University) átdolgozása. A dolgozatban csak az átdolgozott változattal foglalkozunk (2011).

³⁹ A szövegek mikro-, illetve makrostruktúrájáról bővebben *ld.* Károly 2007: 244.

1.6. Technikai megjegyzések

Dolgozatunkban javarészt a 'magyaros átírás' a mérvadó. Bár a japán személynevek írására a Hepburn-átírást használjuk,⁴⁰ ám a példákban a japán szöveg latin betűs átírására, és úgy általában minden japán nyelvű lexikára a magyar akadémiai átírást alkalmazzuk. A példák japán szövegét természetesen eredetiben, azaz japánul közöljük, akárcsak a japán terminusokat is – a nyelvi nüanszok érzékeltetése céljából. Utóbbiakat magyar akadémiai átírásban is feltüntetjük, általában zárójelben, a japán eredeti előtt.

Olykor angol és más idegen nyelvű szavak is szerepelnek a dolgozat szövegében, ezeket zárójelben tüntetjük fel, és a magyar megfelelőt vagy melléje rögtön, vagy a zárójelen kívülre írva helyezzük el. A külföldi terminusok feltüntetését is fontosnak tartottuk, mert így még mélyebben érthetjük meg az egyes szakkifejezések igazi mibenlétét.

⁴⁰ Ez nem vonatkozik a művekben előforduló nevekre, lexikára, sem a köztudatban már hagyományosan magyaros átírásban ismert szavakra, például: Tokió vs. Tōkyō. Egyébiránt azért használjuk a Hepburn-átírást (*hebonsiki* ヘボン式), mert a japánok anyakönyvében is ezzel az átírással szerepelnek a bejegyzések, és úgy általában, nemzetközi viszonylatban ezt az írásmódot preferálják.

2. FEJEZET

A japán zárópartikulák

2.1. Bevezetés

A japán nyelvben tizenegy szófaj, és két nagy szófajcsoport létezik: a *dzsiricu-go* (önálló szók 自立語) és a *fuzoku-go* (nem önálló, azaz segédszók 付属語).

Az elsőbe tartoznak (1) a főnevek és névmások, összefoglaló néven *tai-gen* (névszó-szerű szó 体言); (2) az igék és a melléknevek (ún. valódi és álmelléknevek is), összefoglaló néven *jó-gen* (igeszerű szók 用言); (3) a határozószók, a jelzői melléknevek, a kötőszók és indulatszók, melyek nem szerepelhetnek alanyként a mondatban (Yoshida 1994: 3).⁴¹

A másodikba tartoznak a todalékok (*dzsodó-si* 助動詞) és partikulák (*dzso-si* 助詞), összefoglaló néven *dzso-dzsi* (segédszó 助辞). A *dzsiricu-gót* szokás *sinek* (önálló szó 詞) nevezni, a *fuzoku-gót* pedig *dzsinek* (segédszó 辞) (*ibid.* 2).

2.2. A partikulák története

Manapság nemigen találkozunk a *dzso-dzsi* (segédszó 助辞) terminussal, sem az utóbbi évek nyelvtankönyvei, sem a szótárak nem definiálják (*ibid.* 2).

Ōtsuki Fumihiko (1847–1928) nyelvtanában nem vette át a Meidzsi-kor (1868–1912) közepe felé már népszerű felosztást, *tai-gen* – *jó-gen* – *dzso-dzsi*, hanem minden olyan nyelvtani egységet, amelyet nem tudott kategorizálni, azokat a *tenioha* (simulószók, partikulák 亅爾乎波・天爾遠波)⁴² csoportjába sorolta (*ibid.* 4).

„[A *tenioha* egy olyan nyelvtani egység] amely egy szó után kapcsolódik, és kifejezi a szavak közti viszonyokat.” – szól Ōtsuki definíciója (新体日本文法教科書 1904,⁴³ idézi *ibid.* 5).⁴⁴

Tanaka Yoshikado (1841–1879) művében (小学日本文典 1874) sem szerepel a todalék, sem a partikula megnevezés. A *teniohát* egy csoportba sorolja a *szecu-góval* (simulószó

⁴¹ A fejezet Suzuki és Hayashi *et al.* (1994) műve alapján készült. Az idézett írások, címek, nevek mind-mind az említett kézikönyvből származnak. Ez alól kivételt képez azonban Maynard 1999, és Fuse 2010.

⁴² A *tenioha* (テニヲハ) vagy *teniha* (テニハ) elnevezés onnan ered, hogy a japánok a kínai szövegeket (*kanbun* 漢文) *japánul* olvasták (*kanbun-kundoku* 漢文訓読), még hozzá úgy, hogy kiegészítő jeleket alkalmaztak (főleg) a japán partikulák és todalékok jelzésére – utóbbi két kategóriát *teniohának* nevezték el (Satō 1994: 138).

⁴³ A dolgozatban megadjuk az egyes nyelvészek munkáinak címét. Mindezt azonban csak szemléltetés céljából, bibliográfiánkban nem lesz megtalálható, hiszen nem használtuk fel az említett írásokat.

⁴⁴ 《一つの語の下に付きて、これと他の語との関係を言ひあらはす語なり》

接語) és hasonlóan vélekedik róluk, mint Ōtsuki, továbbá hozzáteszi, hogy a partikulák önállóan nem állhatnak a mondatban (*ibid.* 10).

Voltak olyan kutatók azonban, akik definiálták a *dzso-si*, *dzsodzsi* fogalmakat. Ōwada Takeki (1875–1910) 1891-ben íródott művében (和文典) *go-sinak* (‘utószó’ 後詞) nevezte azokat az elemeket, amelyek két szó kapcsolatát jelzik. Ezek egyik fajtáját, a *csikara-gosit* (力後詞), amely ‘gyengíti’ vagy ‘erősíti’ egy szó hatását, szinonimaként használja a *dzso-dzsi* (segédszó) kifejezésre (*ibid.* 11).

Okazawa Shōjirō 1908-as művében (教科参考日本文典要義), melyre nagyban hatottak a nyugati nyelvtanok, újragondolta az addigi szófaji felosztásokat, s már a *si* (önálló szó 詞) írásjegyet használta az egyes szófajokra, és a *szei-dzsosi* (‘nyugodt’, statikus partikula 静助詞) elnevezést a nem ragozható segédszókra (*hodzso-go* 補助語). Nyelvтанában a tradicionális felosztás mellett állt ki, amelyben a *szei-dzsosi*, *szuvari-tenioha* (静辞) néven volt használatos. (*ibid.* 14–5).

Fontos azonban megjegyezni, hogy számos fogalom már létezett jóval korábbi nyelvтанokban is. Togashi Hirokage (1793–1873) is, akinek műve (詞玉橋 1826) nagy hatással volt Tokieda Motokira, használta már a *si* (詞) megnevezést. A meidzsi-kori nyelvтанokban használatos *dót* (動) és a *szeit* (静) *dzso-dósi* (助動詞) és *dzso-si* (助詞) elődjait Matsushita Daizaburō (1878–1935) vezette be.

Mitsuya Shigematsu (1872–1924) nevéhez fűződik a segédszók felosztása két kategóriára, művében (高等日本文法 1908) már szerepel a *fuzoku-dzsi* (付属辞), azaz *dzso-dzsi* (segédszó 助辞), a *dzso-jógen* (助用言), azaz (segédige 助動辞), és a *dzso-taigen* (助体言), azaz (partikula 静助辞) is. Tehát nem tekinthetjük Yamada, Hashimoto és Tokieda találmányának ezeket a terminusokat (róluk később, ld. '[2.2.1.] »A három nagy nyelvész«' alfejezet) (*ibid.* 16).

Suzuki Shigeyuki (1930–) 1972-ben írt művében (日本文法形態論) a partikulák többségét *kuccukinak* (‘tapad, ragad’ ~ simulószó くっつき) nevezi, így például a mai japán nyelvben oly gyakran használt *ne*, *sza*, *jo*, *va*, *ze* a *kuccukik* ötödik csoportjába (információkutatók たずねのくっつき) sorolhatóak (*ibid.* 23).

Yoshida Kanehiko (1923–) Yamada és Hashimoto nyelvтанát alapul véve a következő felosztást ajánlja: A mondatvégi partikulák (文末助詞) és a zárópartikulák (終助詞) megerősítést, nyomatékosítást, kérdést, tiltást, felszólítást fejeznek ki pl. *ka*, *sza*, *ze*, *zo*, *ne*, *na*, stb.

A mondatszók (közbevetés 間投助詞) bárhol előfordulhatnak a mondatban, szintaktikailag nem kötöttek. Megerősítésre és nyomatékosításra használjuk őket pl. *jo, sza, ja*, stb. Mind a három kategória elemei a hallgató–beszélő viszonyát befolyásolják (*ibid.* 28–9).

2.2.1. A három nagy nyelvész

Aoki Reiko (1956–) a következő csoportokba sorolta a szerzőket aszerint, hogy milyen alapon különítették el a partikulákat műveikben:

- a) funkció szerint: Yamada Yoshio (日本文法学概論).
- b) jelentés szerint: Tokieda Motoki (日本文法口語篇).
- c) használat szerint: Ōtsuki Fumihiko (広日本文典),⁴⁵ Mitsuya Shigematsu (高等日本文法), Hashimoto Shinkichi (国語法要説).

Érdekesképp Matsushita Daizaburō művét (標準日本口語法)⁴⁶ az egyedi kategóriába sorolta (Sakanashi 1994: 55).

2.2.1.1. A Yamada-féle partikulafelosztás

Korszakalkotó nyelvész, megalkotta a partikulák manapság sokhelyütt használt hatos felosztását, és az elnevezések is tőle származnak, nevezetesen: esetpartikula (格助詞), határozópartikula (副助詞), ragasztópartikula (係助詞), zárópartikula (終助詞), mondatszó (間投助詞), kötőpartikula (接続助詞).

Definíciója szerint a zárópartikulák a mondatalkotásban vesznek részt, annak jelentését befolyásolják, és annak végén állnak (*ibid.* 60). Az állítmányra vannak hatással.

1. Írásban használt érzelemkifejező zárópartikulák a *gana, ka, kana, na*.
2. Szóban használt óhajtó zárópartikulák a *ka, e, na*.
3. Tiltást kifejező zárópartikulák a *jo, i, ro, tomo, ze, sza, na* (*ibid.* 71).⁴⁷

2.2.1.2. A Hashimoto-féle partikulafelosztás

Hashimoto két csoportra osztja a szavakat: önálló szavakra (*si* 詞) és nem önálló (*dzsi* 辞), ún. segédszavakra. Az utóbbit úgy határozza meg, hogy mindig valamely más szóhoz kapcsolva alkot *bunszecut* (tagmondat, szószerkezet 文節), és az így kialakult szerkezet grammatikailag vagy szemantikailag befolyásolja a *bunszecu* szerepét (*danzoku* 断続) a mondatban (*ibid.* 79).

⁴⁵ A nyelvész partikulafelfogásáról bővebben ld. Satō 1994: 140, 182–6.

⁴⁶ A nyelvész partikulafelfogásáról bővebben ld. Satō 1994: 187–8.

⁴⁷ A nyelvész partikulafelfogásáról bővebben ld. Satō 1994: 189–190.

A zárópartikulákat nem ragozható elemeknek (grammatikailag jelöletlen しるしなき もの), beékelésként határozza meg, amelyek lezárják a mondatot. Ha elhagyjuk a mondatból, akkor annak szerkezetére nincs hatással, viszont a mondat értelme változik. Ilyen partikulák a beszélt nyelvben: *zo, jo, na, ne, sza, va, ja, i*, stb. (*ibid.* 80–82).⁴⁸

2.2.1.3. A Tokieda-féle partikulafelosztás

Tokieda partikulafelosztása, mint a nyelvtana, azon az elgondoláson alapul, mely a nyelvet mint folyamatot (*gengo-katei szecu* 言語過程説) értelmezi (*ibid.* 84). Ez a mentális folyamat segít kifejezni saját gondolatainkat egyrészt, másrészt segít megérteni másokét is egyúttal (Fuse 2010: ii).

A korabeli tanulmányok többsége, mint például Ōtsuki, és Hashimoto nyelvtana is, a partikulákat az alapján kategorizálták, hogyan kapcsolódhatnak más szavakhoz. Tokieda ugyanakkor rámutat arra, hogy a beszélő nyilatkozatában lévő objektívan megragadható elemeket (szavak és azok viszonyai) a partikulák lényegében képesek megváltoztatni.⁴⁹ Különösen fontosnak tartja, hogy tisztában legyünk a partikulák jelentésével (*e.g.* grammatikai kapcsolódási szabályaival) és értelmével (értsd: használati mód), hiszen ezek jelentősen kihatnak a beszélő helyzetére (*tacsiba* 立場) a beszédesemény során, ezért a partikulák felosztásának fő szervező ereje is ez az elgondolás (Sakanashi 1994: 84). 1950-ben íródott művében (日本文法口語篇) a következő négy csoportra osztja fel a partikulákat:

1. esetjelző partikulák (esetpartikula 格を表す助詞) *e.g.*: *kara, de, ni, etc.*
2. korlátozó partikulák (限定を表す助詞) *e.g.*: *mo, va, bakari, etc.*
3. kötőpartikulák (接続を表す助詞) *e.g.*: *ga, temo, noni, etc.*
4. érzelemkifejező partikulák (感動を表す助詞) *e.g.*: *jo, na, zo, etc.*

Tokieda (1950) volt az, aki elsőként indítványozta a nyelv mondatokon túli tanulmányozását is. Tehát a munkájának köszönhető, hogy a mai japán diszkurzuselemzés inherensen pragmatikaorientált, továbbá az is (1951), hogy a partikulákról való elmélkedésekben megjelent az a gondolat, miszerint a partikulák fundamentális funkciója a beszédpartnerrel való interperszonális kapcsolat létrehozása (*taidzsín-kankei o kószei*) (idézi Maynard 1999: 427, 429, 439).⁵⁰

⁴⁸ A nyelvész partikulafelfogásáról bővebben ld. Satō 1994: 190–1.

⁴⁹ 《時枝博士によれば、辞の根本的意義は、客体的な事柄に対する話手の立場の表現にあるのであって、如何なる詞と結合するかということは、辞の根本的性質を規定するものではないのである。》(Sakanashi 1994: 84).

⁵⁰ A nyelvész partikulafelfogásáról bővebben ld. Satō 1994: 192.

2.3. A modern kutatások

2.3.1. Bevezetés és problémafelvetés

Shibatani (1990: 334–5, idézi Saigō 2011: 1)⁵¹ öt csoportra osztja a japán partikulákat:

1. zárópartikulákra, melyek mondatvégi pozícióban állnak;⁵²
2. mondatyszókra (közbevetés), melyek a nominális elemek közti szemantikai vagy logikai viszonyokat fejezik ki;
3. kötőpartikulákra, amelyek mondatokat kötnek össze;
4. esetpartikulákra, melyek a névszói elemek szemantikai vagy logikai kapcsolatát jelzi más névszói vagy állítmányi elemekkel;
5. határozópartikulákra, melyek az állítmányt módosítják.

Egyébiránt már a felsorolásban is található némi kivetnivaló egyes kutatók szerint. Niwa (2003) a japán dialektusokban előforduló partikulákról szóló tanulmányában azt fejtegeti, hogy a mondatvégi partikulák (*bunmacu-dzsosi* 文末助詞) és a mondatyszók (*kantó-dzsosi* 間投助詞) nem alkotnak egy csoportot a zárópartikulákkal (*sú-dzsosi* 終助詞). Ennek oka egyrészt, hogy a mondatvégi partikulák más morfológiai (köthetőségi, kapcsolódási) tulajdonságokkal rendelkeznek, másrészt a mondatvégi partikulák alapvető funkciója [kizárólag] a hallgató bevonásával kapcsolatos (*hataraki-kake kinó* 働きかけ機能), i.e. a beszélő ezeknek a partikuláknak a segítségével kívánja előmozdítani a hallgató hozzájárulását a megnyilatkozáshoz. A mondatyszókra is igazak az előbbi állítások, annyival kibővítve, hogy a mondatyszók enyhe (értelmi) kihatással vannak a *bunszecura* (tagmondat, mondat egység, szószerkezet⁵³) is, amelyben előfordulnak. Rámutat továbbá, hogy a nyelvtanok általában a standard nyelven (*hjódzsun-go* 標準語) alapulnak, és ezért nem került be a köztudatba sem a mondatvégi partikulák (文末助詞) szófaja, sem a partikulák rávevő funkciója (働きかけ機能) felőli megközelítés (2003: 33, 37, 42).

Maynard (1993: 183) interakciós-partikuláknak nevezi a zárópartikulákat, mert csak beszédben és baráti levelekben fordulnak elő. Olyannyira lényeges elemek, hogy nélkülük szinte lehetetlen egy párbeszédet végigvinni. Fontos tudni a helyes használatukat, mert az esetleges hibák akár a beszélő személyiségének megítélését is (negatívan) megváltoztathatják

⁵¹ A fejezet Saigō (2011) alapján készült. Az idézett írások, címek, nevek mind-mind az említett értekezésből származnak. Ez alól kivételt képez Niwa (2003) tanulmánya, és más lábjegyzetben található hivatkozás.

⁵² Abe (1950) szerint csak azok a partikulák tekinthetők zárópartikulának, amelyek morfológiailag nem kötöttek (*dzsijú-keisiki* 自由形式) (idézi Niwa 2003: 27).

⁵³ Kiss Sándorné Székely (2008) terminusa.

(Uyeno: 1971: 62). Tehát szociopragmatikai és pragmalingvisztikai problémákat vet fel ez a nyelvtani kategória (Leech 1983, Thomas 1983, idézi valamennyiüket Saigō 2011: 1–2).

A japán mint idegen nyelv (TJFL)⁵⁴ tananyagok definíciói sem egyértelműek sokszor; ezekből szemezgetünk a következőkben, saját felosztás szerint. Először a *ne* zárópartikula, utána a *jo* zárópartikula leírását vesszük szemügyre.

2.3.2. A *ne* definíciói a japán mint idegen nyelv tananyagokban⁵⁵

(1.a.) A *ne* zárópartikulával a hallgató egyetértése (*agreement*) felől tudakozódunk, vagy a beszélő megerősítése (*confirmation*) érdekében használjuk (Situational Functional Japanese Vol. 1: Notes, 1995: 19; Japanese For Busy people 1, 2006: 50; Genki 1: An Integrated Course in Elementary Japanese 1, 1999: 38).

(1.b.) A *ne* zárópartikulát az „ugye?” és az „így van?” szókapcsolattal fordíthatjuk magyarra. Akkor használjuk, amikor úgy gondoljuk, hogy a hallgató ugyanazon információval, véleménnyel vagy érzéssel bír, mint mi, a beszélő, vagy pont azt szeretnénk megtudni, hogy a másik egyetért-e velünk. Arra is jó, hogy közelebbi, baráti kapcsolatot teremtsen a két fél között (Nakama 1a, 2009: 155).

(1.c.) A *ne* kifejezhet beleegyezést, vagy hezitációt a beszélő részéről, amennyiben ereszkedő intonációval mondják. Ha emelkedővel, akkor a beszélő a hallgató egyetértését kéri, hogy megerősítést nyerjen a megnyilatkozása⁵⁶ (Yookoso!: An Invitation to Contemporary Japanese, 2006: 19; Japanese: The Spoken Language Part 1, 1987: 33).

(1.d.) A *ne* zárópartikulával kérdezzük rá arra, hogy a hallgató követi-e a társalgás menetét. Megfelelnek a magyar eldöntendő kérdésnek: „ugye?”, „nem így van?”, stb. (An Introduction to Modern Japanese, 1977: 22).

(1.e.) A *ne* partikula használata érzelmi többletet ad a megnyilatkozásnak. Kifejezi a beszélő szimpátiáját a hallgató felé, vagy azt, hogy a beszélő számít rá, hogy a hallgató egyetért vele (Minna no Nihongo 1, 1998: 35).

2.3.3. A *jo* definíciói a japán mint idegen nyelv tananyagokban⁵⁷

(2.a.) A *jo* állításban használt partikula; gyakori bizonygatás, ellentmondás, vagy figyelmeztetés esetén. Jelzi, hogy a beszélő azt feltételezi, hogy a hallgató számára új információval, javaslattal szolgál (Japanese: The Spoken Language Part 1, 1987: 33; Minna no Nihongo I, 1998: 41).

⁵⁴Teaching Japanese as a Foreign Language.

⁵⁵Saigō 2011: 2–3 alapján. Tehát a címek mind-mind Saigō írásában találhatóak meg, itt csak idézzük őket.

⁵⁶Ezzel a megállapítással Saigō is egyetért (vö. 2011: 30).

⁵⁷Saigō 2011: 4–5 alapján. Tehát a címek mind-mind Saigō írásában találhatóak meg, itt csak idézzük őket.

(2.b.) A *jo* kifejezésre juttatja a beszélő érzelmeit, így például kételkedést, nyomatékosítást, figyelmeztetést, hezitációt, csodálkozást, dicséretet, stb. (Situational Functional Japanese Vol. 1: Notes, 1995: 19).

(2.c.) A *jo* erős meggyőződést fejez ki. A beszélő úgy gondolja, hogy az elhangzottakat csak ő ismeri, tehát új információval szolgál a hallgató számára (Yookoso!: An Invitation to Contemporary Japanese, 2006: 150; Japanese For Busy people 1, 2006: 70).

(2.d.) A *jo* zárópartikula „tudod”, vagy „biztosan” értelemben fordítható. Akkor használjuk, ha a beszélő azt feltételezi, hogy a hallgató nem osztja a beszélő véleményét, vagy nincs birtokában annak az információnak, amelynek a beszélő. Nyomatékosítást ad a közlésnek, akár parancsolgatásnak is tűnhet, ezért ha túl sokat használják, a beszélő tolakodónak és agresszívnek tűnhet (Nakama 1a, 2009: 155; Genki 1: An Integrated Course in Elementary Japanese 1, 1999: 38).

Az előbbiek alapján kiszűrhető az, hogy a *ne* zárópartikula a hallgató egyetértését és megerősítését kéri, és megfeleltethető az eldöntendő kérdéseknek. Nehezebb a feladat a *jo* meghatározásánál, hiszen megkérdőjelezhető az „új információ elmélet”, és maga a „nyomatékosítás” is homályos fogalom.

Általánosan elmondható, hogy elég rövidek a zárópartikulákat érintő nyelvtani magyarázatok: gyakran csak elvont példákkal szemléltetik a használatukat (az élőbeszéddel szemben), és a használatukat is általában „fakultatívnak” titulálják (Goddard 1998: 165–6, idézi Saigō 2011: 6).⁵⁸ Ezért is fordulhat elő, hogy a tanulók gyakran rosszul használják őket, és még azok számára is nehéz elsajátítani a zárópartikulák helyes használatát, akik egyébként magas szinten beszélnek a nyelvet (Saigō 2011: 2–3, 6).

2.3.4. Saigō bibliográfiai felosztása

Saigō (2011: 9–16) két csoportra osztja az eddigi zárópartikula-elméleteket. Vannak tanulmányok, amelyek az információ fogalmából indulnak ki (*Studies based on the notion of information*), s vannak olyanok, amelyek a partikulák kommunikatív funkcióját veszik alapul (*Studies focusing on the communicative function of the particles*). Az előbbi szemléltetésével kezdünk.

⁵⁸ Egyes kutatók véleménye szerint, például Noda (2006), semmiképpen sem lehet opcionális elemekként kezelni a zárópartikulákat.

2.3.4.1. *Az információ megragadásán alapuló elméletek*

Ezen elméletek aszerint elemzik a partikulákat, hogy a beszélő hogyan viszonyul a megnyilatkozásban megfogant információhoz. Három további kategóriára⁵⁹ bonthatóak:

- 1.a. Az egyetértés-hipotézis
- 1.b. A információtartomány-hipotézis
- 1.c. Az információfeldolgozás-hipotézis

Az első két nézet azon alapul, hogy a beszélő miképpen tekint az elhangzott információra, *i.e.* kinek tulajdonítja az ismeretet: magának (a beszélőnek) vagy a hallgatónak. A harmadik nézet pedig azon, hogy a beszélő milyen mértékben fogadja el, tartja magáénak a hallgatónak átadott információt (Saigō 2011: 12).

2.3.4.1.1. *Az egyetértés-hipotézis (The information agreement hypothesis)*⁶⁰

A hipotézis szerint, akkor használjuk a *ne* partikulát, ha a beszélő és a hallgató szintűgy birtokában van az elhangzott információnak; ha eltérő ismereteik vannak az átadott információval kapcsolatban, akkor a *jo* partikulát használjuk (vö. Cheng 1987, Masuoka 1991, Ohso 1986).

2.3.4.1.2. *Az információtartomány-hipotézis (The territorial information hypothesis)*⁶¹

A hipotézis szerint, a *ne* partikulát akkor használjuk, ha a partikulát megelőző információ a hallgató [tudás] tartományában van; a *jo* partikulát, ha a beszélőében (Kamio 1990, 1994, idézi Saigō 2011: 11).

Az elmélettel kapcsolatban a probléma abban rejlik, hogy néhány esetben igen nehéz megragadni azt a bizonyos információ-tartományt.

2.3.4.1.3. *Az információfeldolgozás-hipotézis (The information processing hypothesis)*⁶²

Katagiri (1995, 2007; idézi Saigō 2011: 12) rámutat, hogy a párbeszéd egy dinamikusan fejlődő folyamat, amelyben a résztvevőknek percről percre tisztában kell lenniük azzal, hogy a másik, milyen mértékben azonosul az elhangzottakkal. Szerinte a *ne* és a *jo* partikulák koordinálják a kommunikáció lefolyását: a *ne* azt jelzi, hogy a beszélő még nem biztos abban, amit állít; a *jo* pedig azt, hogy teljes mértékben biztos benne.

Takubo és Kinsui (1997: 742–56, idézi Saigō 2011: 13)⁶³ műveletjelölőként értelmezi a *ne* és *jo* partikulákat: a memória-adatbázisban (*memory database*) végeznek műveleteket. A

⁵⁹ Saigō hipotézisként kezeli, és nevezi őket.

⁶⁰ Saigō 2011: 10 alapján. Tehát a címek mind-mind Saigō írásában találhatóak meg, itt csak idézzük őket.

⁶¹ Saigō 2011: 11 alapján. Tehát a címek mind-mind Saigō írásában találhatóak meg, itt csak idézzük őket.

⁶² Saigō 2011: 12 alapján. Tehát a címek mind-mind Saigō írásában találhatóak meg, itt csak idézzük őket.

ne az indirekt módon szerzett információkat helyezi át a direkt módon szerzettekbe, tehát a közvetett-tartományból (*I-domain*) inkorporál a közvetlen-tartományba (*D-domain*), míg a *jo* egy új propozíciót (állítás, tétel) alkot a közvetett-tartományban, további beavatkozásra.⁶⁴

Ezutóbbi hipotézis mentes a korábbi két elmélet hiányosságaitól, mert kizárólag a beszélő mentális terével foglalkozik, s nem érinti a hallgató tudástartományát. Ugyanakkor probléma merül fel:

(1) a *ne* használata esetén:

nevezetesen, van olyan alkalom, amikor egy már megerősített (áthelyezett) információt is, tehát amelyben biztos a beszélő, a *ne* partikulával jelölnek meg;

(2) a *jo* használata esetén is:

ugyanis következtetés-kiváltóként (*inference trigger*) tartják számon, ami azt jelenti, hogy a beszélő a *jo* partikulával ráirányítja a hallgató figyelmét arra, ami a beszélő megnyilatkozásából kikövetkeztethető. A helyzet az, hogy nem a *jo* az, amely kiváltja ezt a hatást, hanem maga a megnyilatkozásban foglaltak, a tartalom és a kontextus (Saigō 2011: 14, 38).

2.3.4.2. *A partikulák kommunikatív funkcióján alapuló elméletek*⁶⁵

Katō (2001, idézi Saigō 2011: 15) szerint a beszélő saját stratégiájának megfelelően használja a partikulákat aszerint, hogy milyen irányba szándékozik terelni a beszélgetést. A *ne* diskurzusjelölőt (*discourse marker*)⁶⁶ akkor, ha a megnyilatkozás propozíciójába (állításába) beleszólást enged; a *jo* pedig akkor használatos, ha a beszélő kizárólag a sajátjaként kezeli a propozíciót. Lee (2007, idézi Saigō 2011: 15–6) felfogásában viszont mindkét partikula bevonja a hallgatót: a *ne* tartalmi- és érzelmi összhangot produkál, míg a *jo*, úgymond monopol módon, csak a beszélőt, és annak állítását emeli ki.

Yoshimi (1997, idézi őt és a következőket is Saigō 2011: 16) a párbeszédben résztvevőket érzelmi állapotuk alapján elemzi. Szerinte a *ne* partikulát akkor használjuk, ha a beszélő és a hallgató azonos érzelmi szinten található; a *jo* partikulát pedig akkor, ha érzelmeik eltérő síkon mozognak (vö. Kamio 1990; Izuhara 1992; Cook 1990, 1992).

⁶³ Hasegawa (2010: 78–9) is ismerteti ezt az elméletet, és Matsuoka (2003) is ezt az elméletet használja fel.

⁶⁴ Ez a hipotézis meglepően hasonlít a Csernov és Zimnyaja (1973) által alkotottra (vö. Klaudy 2006: 46–9).

⁶⁵ Saigō 2011: 15–6 alapján. Tehát a címek mind-mind Saigō írásában találhatóak meg, itt csak idézzük őket.

⁶⁶ Így nevezi az írásában. A diskurzusjelölőkről bővebben többek között ld. Markó és Dér 2008. Magyar diskurzusjelölők korpuszalapú vizsgálata., Uő. Age-specific features of the use of discourse markers in Hungarian., Schrim 2011. A diskurzusjelölők funkciói a számok tükrében., Bańcerowski 2010. A metaszóvegről és az intertextuális metaszóvegbeli operátorokról – az említett címek nem szerepelnek a bibliográfiában.

Saigō rámutat, hogy nem áll rendelkezésre olyan definíció, amely könnyen érthetően, és egyben átfogóan tárgyalná a zárópartikulák funkcióját. Az ismeretelmélettel (*information paradigm*) kapcsolatos teóriák nehezen megfoghatóak, és nem is adnak világos magyarázatot a partikulák használatára.

A felsoroltak közül egyik kategória sem határozza meg adekvát módon a partikulák kommunikatív természetét (*interactive nature*). Különösen a beszélői attitűd szekvenciális vonatkozásainak (azaz a beszélő milyen választ vár a hallgatótól) leírásánál buknek el (Saigō 2011: 9, 16, 53).

2.3.5. A PFH (*A particle function hypothesis*)

A partikulafunkció-hipotézis (a továbbiakban: *PFH*) pragmatikai sajátságokat és szekvenciális funkciót is tulajdonít a partikuláknak (*ibid.* 16).

2.3.5.1. *A ne és jo partikulák pragmatikai sajátságai* (*The pragmatic properties of ne and yo*)

Saigō feltevése szerint a partikulák pragmatikai tulajdonságai teljes mértékben összefüggésbe hozhatók a Gestaltpszichológia egyik perceptuális csoportosítási elveinek egyikével, a figura–háttér (*figure/ground*) elrendeződés koncepciójával. A Gestaltpszichológia *figurának* nevezi azt, ami vizuálisan jól kivehető (például egy kórház); *háttérnek* azt, ami kevésbé vonzza a szemet (például a kórház környéke) (Rubin 1915, idézi Saigō 2011:17).

Ez a képzet nem csak a vizuális érzékelésre vonatkozik, hanem kiterjeszthető a nyelvre is mint a nyelvi észlelés egyik eszköze, amely a világról alkotott tapasztalatainkat önti formába. A figura valami olyasmi, amit a beszélő állításra szán; a háttér pedig az, amit a beszélő feltételez (*presuppose*), vagy szeretné, hogy a hallgató elfogadja (*assume*) azt előfeltételként (Saigō 2011: 17).

A *gestalt* diszkurzusszinten való alkalmazására nemigen találunk sok példát (vö. Grundy és Jiang 2001, Grundy 2002 idézi Saigō 2011: 17). Az elmélet a következőképpen írható le: amint megtörténik a lokúció (a beszéd maga), minden egyes megnyilatkozás (*utterance*) a megszólalás során (*turn*), s maga a megszólalás szerkezeti egysége (*turn constructional unit*) is a figura alkotója lesz, amennyiben a társalgás kontextuálisan megalapozott. Következésképp a résztvevők valamelyike a figurához háttérrel rendel: minden figura a következő megnyilatkozás háttérévé lesz, és így tovább (*ibid.* 17–8).

A *ne* és *jo* japán zárópartikulák tipikus nyelvi jelölői (*linguistic markers*) annak, hogy an szilárdul meg (*i.e.* talál háttérrel) a figura, vagy annak, hogyan lehetne megszilárdítani azt.

A *ne* olyan esetben fordul elő, amikor a beszélő szerint a párbeszédben kialakuló figura minden további nélkül háttérnek tekinthető – javasolja a megszilárdítását. Jellemzően akkor történik ez, amikor a beszélő feltételezi, hogy a hallgató számára a figura már ismert, vagy könnyedén elfogadható. A *ne* megnyilatkozások voltaképpen a hallgató felkérése (*invitation*) a beszélő részéről arra, hogy az elhangzottakat háttérként tekintsék. A *jo* esetén is erről van szó, viszont a beszélő ilyenkor rá akarja venni (*intend*) a hallgatót, hogy háttérként kezelje az elhangzottakat, tehát a figurát. Ennek okán jellemzően akkor fordul elő, ha a beszélő valószínűnek tartja, hogy a hallgató számára a figura új, netalántán éppenséggel vitatható (*controversial*) is (Saigō 2011: 18).

2.3.5.2. *A ne és jo partikulák szekvenciális funkciói* (*The sequential functions of ne and yo*)

Az előzőekben felvázolt pragmatikai sajátságok még nem magyarázzák, hogy a partikulák, miért csak a kommunikáció (*interaction*) során fordulnak elő.⁶⁷ Hogy erre is megoldást találjunk, mellett érvelünk, hogy a partikulák ti. szekvenciális funkcióval (*sequential function*) is rendelkeznek, amely funkció a pragmatikai sajátságaikból (*pragmatic property*) adódik. A zárópartikulák használatával a beszélő expliciten jelzi szándékát afelől, hogyan szeretné, hogy reagáljanak a megnyilatkozására, i.e. jelzi, mi a preferált válasz (vö. szomszédsági pár *adjacency pair*) a következő (beszéd) körben (*ibid.* 20).

2.3.5.3. *A partikulák definíciói a PFH szerint*

Az utóbbi két magyarázat ([2.3.5.1.] és [2.3.5.2.]), mely érinti a partikulák mind pragmatikai, mind szekvenciális vonatkozását, már alkalmas arra, hogy megválaszolja a kérdést: a *ne* és *jo* partikulák, miért csak interakció során fordulnak elő. A következőkben ismertetjük Saigō az egyes partikulákról (*ne*, *jo*, *nejo*⁶⁸, *zéro*⁶⁹, *na*) alkotott definícióját (2011: 25).

⁶⁷ Hasegawa (2010, idézi Saigō 2011: 22) munkájában azonban mellett érvel, hogy a *ne* és *jo* zárópartikulák monológban (*soliloquy*) is előfordulnak. Saigō szerint viszont ebben van némi kivetnivaló.

⁶⁸ Saigō a *nejo* partikulaösszetételt is elemzi (vö. Yoshimi 1997; Makino és Tsutsui 1986; Maynard 1993; Takubo és Kinsui 1997, idézi valamennyiüket Saigō 2011), de ez a jelen kutatás céljából nem releváns, ezért nem foglalkozunk vele itt. A zérópartikula is csak említés szinten jelenik majd meg.

⁶⁹ Saigō *zéróként* („zérópartikula”) nevezi azon eseteket, amikor a beszélő nem ad jelzést arra, hogyan kívánja megszilárdítani a hátteret (2011: 24).

2.3.5.3.1. *Ne*

A *ne* akkor fordul elő, ha a beszélő azt javasolja, hogy a társalgásban kibontakozó figura (*figure*) a következő propozíció számára háttérként (*ground*) kezelhető, hiszen az (a figura) feltehetőleg ismert, vagy elfogadható a hallgató számára (pragmatikai sajátság), következésképpen ily módon kéri a hallgató jóváhagyását (szekvenciális funkció).

2.3.5.3.2. *Jo*

A *jo* akkor fordul elő, amikor a beszélő háttérként szándékozik kezelni a társalgásban kibontakozó figurát, amely feltehetőleg új, vagy akár vitatható (*controversial*) a hallgató számára, ily módon a beszélő egy a megnyilatkozásának megfelelő (*appropriate*) választ vár a hallgatótól. Ezt a szekvenciálisan helytálló feleletet, hipotetikus válaszadásnak (*assumptive response*) nevezzük, amely mint új propozíció kikövetkeztethető a korábbi megnyilatkozásból. A hipotetikus választ maga az eredeti megnyilatkozó is produkálhatja.

2.3.5.3.3. *Na*

A *na* partikulát⁷⁰ nem sorolja be a felosztásába, viszont megemlíti az írásában a következőképpen: A *na* partikula a *ne* partikulához hasonló funkcióval rendelkezik, de használata olyan szövegkörnyezetre (*context*) korlátozódik, amelyben a beszélő a saját megnyilatkozásának illokúciós (beszédtett) alanya is egyben – példának okáért: a beszélő éppen tűnődik valamin (Saigō 2011: 95).

2.3.5.4. *A ne és jo partikulák használata*

Saigō hozzáteszi, hogy a *ne* nem mindig a PFH szerint felvázolt funkciójában szerepel, hanem olykor ún. összhang-jelzőként (*rapport marker*), amely arra szolgál, hogy a beszélő és a hallgató között létrehozza, vagy fenntartsa a [kommunikatív] kapcsolatot (vö. Cook 1992: 526–7, idézi Saigō 2011: 29). Továbbá a *ne* partikulát nem csak tényközlésben (asszertívum) használjuk, hanem vágy, kívánság kifejezésére is (*ibid.*). Az esetben, amikor a beszélő mindössze meg akar bizonyosodni róla, hogy a hallgató érti, amit mond, szintén a *ne* partikulával jelzi ezt (Saigō 2011: 31).

Bár kimondja, hogy kérést, óhajtást (*request*) jellemzően zéróval jelölünk meg, hiszen a megnyilatkozástípus (jelen esetben direktívum) alaphoz feltételez egy szomszédsági párt, azaz a pár második, kötelező módon (*obligatory*) megjelenő, tagja automatikusan háttérre

⁷⁰ Japán keleti dialektusaiban gyakran ugyanúgy használják, mint a *ne* partikulát, annak származékaként Matsumura 1995: 609.

teszi a pár első tagját, *i.e.* beleegyezést vagy visszautasítást produkál. Saigō azonban rámutat, hogy a *ne* ennek ellenére is használható kérésekben oly módon, hogy a beszélő azzal a feltevessel él, hogy a kérése már ismert a beszélő számára, vagy nagy valószínűséggel elfogadásra talál. Ugyanez a jelenség alkalmazható a kérdésekbeni helyzetekre is (Saigō 2011: 32–4).

Uyeno (1982: 136, idézi Saigō 2011: 40) megjegyzi a *jo* partikulával kapcsolatban, hogy egy '*parancs+zéró*' (*order+zero*) szerkezet sokkal erőteljesebben hat, mint a *parancs+jo* (*order+jo*). Továbbá ugyanaz elmondható a *jo* partikulára is, mint az előbb elhangzottak a *ne* partikulával kapcsolatban, tehát előfordulhat kérdésben is, bár az ilyen kérdés némileg hétköznapiasnak hat. Mindemellett a beszélő akkor is *jo* partikulával jelöli meg a megnyilatkozást, ha feltett szándéka valamit elérni (Saigō 2011: 41–3).

Ohso (1986: 93, idézi Saigō 2011: 208–9) úgy látja, hogy a *ne* partikulához képest valamelyest nehezebb elsajátítani a *jo* kompetens (pragmatikai és szekvenciális szinteken való) használatát, még azok számára is, akik kifogástalanul mozognak a japán nyelv más (szintaktika, szemantika, fonológia) dimenziójában.

2.3.5.4.1. *A ne partikula megnyilatkozásközi, illetve –független használata*

2.3.5.4.1.1. *A ne partikula megnyilatkozásközi (utterance-internal) helyzetben*

A megnyilatkozásközi *ne*⁷¹ igen gyakori a japán társalgásban.⁷² Néhány kutató (Izuhara 1992: 164, Makino és Tsutsui 1986: 287; Tanaka 2000: 1158, idézi valamennyiüket Saigō 2011: 48) azt állítja, hogy a *ne* ilyenmód használatával a beszélő be akarja vonni a hallgatót a beszédfolyamba, és leellenőrizni, hogy a hallgató egyetért-e az elhangzottakkal.

Más kutatók nézetei szerint (Cook 1992: 514; Kita és Ide 2007: 1246–7, idézi valamennyiüket Saigō 2011: 48) a beszélő ilyenkor arra fókuszál, hogy kiderítse, a hallgató követi-e a beszéd menetét. Magyarán megerősítést vár a beszélő–hallgató csatornán (*back-channel*) keresztül, amely visszajelzés lehet verbális és/vagy non-verbális elem. Ezt a fajta kommunikatív-visszacsatolást (*back-channel expression*) *aizucsinak*⁷³ (visszajelzés 相槌, tkp. „közösen+kalapácsolás”) hívjuk.

Megfontolva az előző gondolatokat, Saigō (2011: 48) amellett érvel, hogy a *ne* megnyilatkozásközi használatban nem a megnyilatkozás egészére, hanem annak csak egy információegységére (*information unit*, vö. Chafe 1994, idézi Saigō *ibid.*) vonatkozik. *Ergo*, indítványozza az információegység háttérként való kezelését az elkövetkező információegységek számára.

⁷¹ Cook (1992: 514, idézi Saigō 2011: 48) elnevezésében: mediális *ne* (*medial ne*).

⁷² A japán mondatstrukturálási lehetőségekről ld. Nakayama 1999: 398–425.

⁷³ Vö. Kiss Sándor Székely 2001: 131–3.

2.3.5.4.1.2. *A ne partikula megnyilatkozásfüggetlen (utterance-independently) helyzetben*

A *ne* amellett, hogy megnyilatkozászáró (*utterance-finally*) és –közi (*utterance-internally*) pozícióban is használható, megjelenik olykor megnyilatkozásfüggetlen helyzetben is (Tanaka 2000: 1158–63, idézi Saigō 2011: 49).

Saigō magyarázata szerint (*ibid.*), ez esetben a beszélő azt javasolja, hogy az addig elhangzottak legyenek a következő megnyilatkozások háttérévé. Ugyanakkor számít rá, hogy a hallgató ebbe belemegy. A megnyilatkozásfüggetlen *ne* partikulára nem igazán szokás válaszolni a következők miatt:

- (a) nincs propozíció, amelyre a hallgató reagálhatna;
- (b) a *ne* partikula funkcióját tekintve itt avégre szerepel, hogy új alapzatra (*rebase*) helyezze a párbeszédet (vö. Fauconnier 1997, idézi Saigō *ibid.*).

2.4. Összegzés

Blakemore (1987; idézi Saigō 2011: 18–9, 48) értelmezése szerint a partikulák a folyamatkodók (*procedural encoding*) egy sajátos fajtájának is tekinthetők. A folyamatkodók azt jelzik, hogy az elhangzottakban megfogalmazott propozíciót, hogyan kellene értelmezni. Egy fundamentális különbség azonban a két kategória között, nevezetesen: a partikulák akkor is szükségesek, amikor a megnyilatkozás pragmatikai szándéka (*pragmatic intention*) könnyedén kikövetkeztethető – a kódolók pedig többnyire akkor jelennek meg, amikor nehéz megragadni a pragmatikai szándékot.

A társalgás esszenciálisan kibontakozó jellegű (*emergent*). A beszélő nyelvi viselkedésére (*linguistic behavior*) számos tényező (pszichológiai, szociális vagy kulturális, időbeli) gyakorol hatást, ezért hát képtelenség megjósolni a nyelvi kommunikáció lefolyását a két fél között – méginkább a perlokúciós aktus⁷⁴ mibenlétét (Kopytko 1995: 487, idézi Saigō 2011: 54).

A beszédaktus elméletből kiindulva (vö. Austin 1962; Searle 1969, 1979) a *ne* és *jo* partikulákat illokúciós partikuláknak (*illocutionary particles*, Goddard 1998: 169) is nevezhetjük annak értelmében, hogy rendelkeznek azzal a sajátsággal, hogy jelezzék a hallgatónak a beszélő pragmatikai, és különösen a kommunikációs intencióit. Egyszóval, meg kell értenünk a partikulák pragmatikai vonatkozását ahhoz, hogy megfelelően alkalmazni tudjuk őket. Habár hiába használjuk a partikulákat az előbbi szándékok elérése céljából, ha a hallgató nem érti meg őket. Hogy sikeres üzenetváltás (*conversational exchange*) történjék, a hallgatónak ki kell következtetnie (*infer*) a beszélő szándékát. Az inferálás lehet induktív (Grice 1975, 1978)

⁷⁴ Az illokúció (beszédtett) hatására a beszédpartnerből kiváltott cselekvés, reakció.

vagy deduktív (Blakemore 1992, Sperber és Wilson 1995, Wilson és Sperber 1993) folyamat – mindkét mód lehetővé teszi, hogy a hallgató kiszűrje az implicit (bennfoglalt) értelmét a megnyilatkozásnak. Következésképpen ahhoz, hogy kellőképp reagáljunk azon megnyilatkozásokra, amelyekben a partikulák előfordulnak, a megnyilatkozásban használt partikulák értelmezése révén, ki kell következtetnünk a beszélő szándékát (idézi valamennyiüket Saigō 2011: 62–3).

A szekvencialitás alapvető fontosságú abból a szempontból, hogy a társalgásban résztvevők azonos fokon, kielégítően interpretálják a helyzetet – a szekvencialitás abban valósul meg, hogy a partnerek együttműködnek (*collaborate*) és közösen konstruálják (*co-construction*) meg a (globális) értelmezést (Mey 2007: 64, idézi Saigō 2011: 63). Mi több, a pragmatikai és szekvenciális funkciók nem hogy nem különállóak, hanem éppenséggel elválaszthatatlanok: a partikulák pragmatikai vonzása (*pragmatic force*) szükségképpen szekvenciális funkciót idéz elő (*ibid.*). A társalgáselemzés (*conversation analysis*) kiemelkedően fontosnak tartja a szekvencialitás fogalmát: az egyik célja, hogy kiderítse, hogyan generálódnak a cselekvésláncok (*sequences of activities*), és hogy megvizsgálja, hogy a résztvevők miképpen értik meg és reagálnak egymás megnyilatkozásaira (*utterance*) a megszólalásaik (*turn*) során (Hutchby és Wooffitt 2008: 12, idézi Saigō 2011: 64).

3. FEJEZET

Módszertan

3.1. Az előzmények

A jelen dolgozat írója szerint nem született magyar nyelven kizárólag a japán zárópartikulákkal kapcsolatos írás eddig, viszont más a japán–magyar fordítási területeket érintő művek igen. Ezek közül szemezgetünk a következőben – a teljesség igénye nélkül.

Somodi (2009b: 203–218) általában beszél a japán–magyar fordításról. A KGRE-n született számos fordításelmélet témájú szakdolgozat, így műfordítások elemzéséből (Hanák 2012), mangafordítás témában (Andrejkovics 2011), frazeologizmusok (Samu 2009), illetve hangulatfestő és hangutánzó szavak elemzéséből, fordításából (Farkas 2006, Samu 2011), reáliafordításból (Kapuvári 2009), a keigo fordításából (Kaiser 2010).

A japán összetett igéket Nagy (2009) vizsgálta. Onomatopoeia-kutatásban Székács művei (például 1971) szignifikánsak. Satō (2008)⁷⁵ pedig Murakami könyvének fordítását vetette egybe az eredetivel. Haikuk fordításáról Vonderviszt (2011)⁷⁶ írt.

Somodi két tanulmányában is (2009a, 2012) találkozunk a japán megszólítások fordítási lehetőségeinek elemzésével. Újabb kutatásaiban (például 2012) pedig rendhagyó módon a filmfeliratok fordításával (audovizuális fordítás) foglalkozik, amely téma egyelőre nem mondható feltártnak a magyar tudományos életben – akárcsak a mangák esetében.

Egyébiránt Fábricz (1986)⁷⁷ a magyar és az orosz partikulákat vetette egybe, ily módon hasonló a jelen kutatáshoz, még ha a nyelvpár el is tér, s a kutatásunk korpusz alapú. Szemerey (2007, 2012) a szocio-, és a pszicholingvisztika felől közelíti meg a japán nyelvet. Utóbbi bár szintén nem fordításelméleti kutatás, ám érdekes perspektíva.

Az említett kutatások mellett fontos megemlíteni a magyarul megjelent japán nyelvtankönyveket, így a *Japán nyelvtani összefoglalót* (Kiss Sándorné Székely 1998), a *Dekiru I–II.* (2011–2012) tankönyveket, és Yamaji (1988) nyelvtankönyvét, továbbá Hidasi fordításában a *Bevezetés a japán nyelvtanba*, illetve *–szókészletbe* sorozatot,⁷⁸ s nem utolsósorban

⁷⁵ Fordítási kérdések a japán és a magyar nyelvben Murakami Haruki „Kafka a tengerparton” című könyvének fordítása alapján. A Magyar Tudomány Napja. Budapesti Gazdasági Főiskola.

⁷⁶ Haiku fordítástechnika Macuo Basó, Josza Buszon és Kobajasi Issza művei alapján. Kísérlet a haiku elemeinek megragadására. MA értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem.

⁷⁷ Partikulák a magyar és az orosz nyelvben. Kandidátusi értekezés.

⁷⁸ Mindkét könyv 1995-ben a Külkereskedelmi Főiskola és a Japan Foundation Japanese Language Institute támogatásával jelent meg.

Somodi és Wakai (2006) gondozásában elkészült *Minna no Nihongo* (1–50. lecke) tankönyv nyelvtani magyarázatait is.⁷⁹

3.2. A kutatás célja

A jelen dolgozatban foglalt kutatás a következő kérdésekre keresi a választ:

1. Miképpen fordíthatók a japán zárópartikulák magyarra?
 - 1.a. Mely átváltási műveletekkel?
 - 1.b. Milyen szófajokkal?
2. Megfeleltethetők-e vajon a japán zárópartikulák a magyar modális-pragmatikai partikulákkal?
3. Milyen mennyiségben fordulnak elő a partikulák a különböző szövegekben és mondat-típusokban?
 - 3.a. Megfigyelhető-e különbség a partikulák számában a szövegek szerinti előfordulásukban?
 - 3.b. Megfigyelhető-e különbség a partikulák számában a mondat-típusok szerinti megoszlásukban?
 - 3.c. Megfigyelhető-e különbség a *ne* és *jo* partikulák számában a szövegekben való előfordulásuk során?
 - 3.d. Megfigyelhető-e különbség a *ne* és *jo* partikulák számában a mondatokban való előfordulásuk során?
4. Megmarad-e a partikulák funkciója a fordítás után is?
 - 4.a. Partikulával történt a fordítás?
 - 4.b. Partikulához hasonló funkciójú szófajjal (mondatszó), nyelvi egységgel (diskursusjelölők) történt a fordítás?
5. Milyen normák vezérlik a fordítót, mely stratégiákat alkalmazza a fordítás során?
 - 5.a. Az explicitáció vagy az implicitáció jellemzi inkább a fordítói tevékenységet?
 - 5.b. Ha implicitál, kompenzálja-e a hiányt valamiképpen?

3.3. A vizsgálat módszere

Az előbbieken felvázolt kérdések megválaszolásának érdekében a kvantitatív elemzési módszer lenne ajánlatos, hiszen nagymennyiségű anyagból többé-kevésbé reprezentatív eredmé-

⁷⁹ Az említett címek többsége nem szerepel a bibliográfiában. Tehát Somodi (2009ab, 2012), Yamaji (1988), Kiss Sándorné Székely (1998), Székács (1971), és Nagy (2009) címek találhatóak meg csak a dolgozat végén.

nyek születnek, ám ezt a lehetőséget a dolgozat szűkös keretei miatt el kellett vetnünk. A kvalitatív elemzésre esett a választás, mert ez a megoldás biztosítja a dolgozatban kitűzött célok adekvát megválaszolását, tehát nézetünk szerint a fordítási szituációk elemzése a releváns és elsődleges, míg a szövegekből kinyert adatmennyiség és azok statisztikai csak szemléltető, másodlagos szerepet játszanak. Ebből következően a példamondatok tanulmányozásakor meghatározó szerepet kap a fordítás elméleti és technikai dimenziója – a témából kifolyólag, óhatatlanul a diszkurzuselemzés némely tartományát is érintjük majd.

Az elemzés során arra törekedtünk, hogy módszereiben minél szélesebb skálán mozogjon a vizsgálat. Ennek egyik eredményeképp esett a választás a mondat típusok szerinti kategorizálásra. A szövegekben előforduló zárópartikulát tartalmazó mondatokat besoroltuk az öt alaptípusba (állító, felkiáltó⁸⁰, óhajtó, kérdő, felszólító), majd megvizsgáltuk, mely átváltási művelettel történt a fordítás. A beszédaktus elmélet kategóriái szerinti felsorolást azért nem tartottuk volna szerencsésnek jelen esetben, mert, maga az elmélet (lokúciós aktusok) alaptermészetéből kiindulva, még több absztrakciót igényelt volna az elemzés folyamata, és ez a tényező méginkább leszűkítette volna a kutatás területét. Végző soron pedig nem árt hangsúlyozni, hogy a fordító szempontjából mindenekelőtt az számít relevánsnak, hogy milyen típusú mondatdal találkozik a fordítás során (vs. proposíció, lokúciós aktusok és más absztrakció útján nyert fogalmak), hiszen alapjában véve a forrásnyelvi mondat határozza meg a célnyelvi mondat felépítését, s a lokúciós aktusok észlelése, majd adaptálása is nagyrészt ennek függvényében dől el.

Ahhoz, hogy kiderítsük, milyen stratégiákkal dolgoztak a fordítók a partikulák fordítása során, szükségesnek tartottuk, hogy úgymond közelebbi elemzést (*closer examination*),⁸¹ mikro-analízist is végezzünk, azaz górcső alá vegyük az egyes példákat, és részletekbe menően feltárjuk a fordítási szituáció mennél több aspektusát. Az e célra kiválasztott szövegrészeket ezért kontextusba helyezzük, és a beszédhelyzet felelevenítésével próbáljuk kideríteni a fordítói döntések okát.

Természetesen arra sem vállalkozhatunk, hogy a szövegekben előforduló valamennyi zárópartikulát elemzés alá vessünk, hiszen az parttalan helyzetbe hozná a kutatást, ezért döntésünk a *ne* és *jo* partikulákra estek – több okból is. Az egyik az, hogy számos külföldi tanulmány is ezekre a partikulákra koncentrált általában (vö. Hasegawa 2010, Saigō 2011, Noda 2006, Noda 1993), másrészt a dolgozat írójának feltevése szerint, ha meglehetősen bagatellizált értelemben is, de lehetséges némely zárópartikulát a *ne* és a *jo* partikulák közé venni, többnyire funkcionális alapon, ami azt jelenti, hogy akár több partikula is hasonló módon vi-

⁸⁰ Kugler (2000c: 384) szerint megkérdőjelezhető e típusnak a külön kategóriaként való kezelése.

⁸¹ Saigō 2011: 38, *passim*.

selkedik a fordítás során.⁸² Tehát ezek alapján növeli a kutatás reprezentatív értékét, ha a *ne* és *jo* partikulákat applikáljuk, *i.e.* több partikulára is vonatkoztathatjuk az eredményeket. Végül az a tény sem hagyható figyelmen kívül, hogy ez a két partikula fordul elő relatíve a legtöbbször a japán kommunikációban.⁸³

Bár a részletes vizsgálódás során nem találkozhatunk valamennyi zárópartikulával a fentebb említett okokból kifolyólag, a függelékben azonban szemléletés céljából a művekben előforduló zárópartikulák mindegyikéből egy-egy példa található a japán szöveg magyar fordításával és az adott átváltási művelettel együtt.

3.4. A korpusz

A vizsgálat korpuszának kiválasztásában nem is annyira a szövegtípus dominált, hanem a művek hangulata, szituációi, karakterei, és *en bloc* a mű pragmatikai vonatkozásai. Ez utóbbiról bebizonyosodott, hogy meghatározó szerepet játszik a zárópartikulák használatával kapcsolatban.

A korpuszként használt művek a következők:

- a. Natsume Sōseki, *A Kőlyök* c. remekműve, Vihar Judit fordításában;
- b. Kishimoto Masashi, *NARUTO* c. felettébb népszerű mangájának első kötete, Vida Március Mitsuki fordításában.

Első ránézésre vitathatónak tűnhet a két alkotás egymás mellett, a dolgozat írójának véleménye szerint azonban mindkét mű megfelel a vizsgálódás tárgyának, mert

- (i) a japán kultúra perspektívájában reprezentatív, autentikus művekről van szó;
- (ii) a művek hangulata, a szituációk, a karakterek mind-mind azt sejtetik, hogy a kutatás számára kedvező eredménnyel (sokféle partikula) szolgál majd;
- (iii) mindkét műben egyedi kihívásokkal találkozunk a fordító, például a nyelvhasználat tekintetében, amely kreatív megoldásokra enged következtetni.

Tény viszont az is, hogy a szépirodalom és a manga két külön műfaj, ezért másfajta megközelítést igényelnek.⁸⁴ Egyik oldalról, tehát a szépirodalom fordítását tekintve, már évszázados

⁸² Például a *na* partikula olykor *ne* szerepben; a *ze*, *zo* és *sza* partikulák olykor *jo* szerepben funkcionálnak, minimális (nem esszenciális) hatásbeli eltéréssel.

⁸³ Ld. Hasegawa 2010, Ide és Yoshida 1999: 465.

⁸⁴ Annyira, hogy Satō (2001: 308) például „divatszavaknak” tartja a következőket: „tamagocsi”, „dragonball”, „pokémon” – ami egy kis dedukcióval a mangára is igaznak tűnhet e megkülönböztetés szerint.

hagyománnyal rendelkezünk,⁸⁵ míg Magyarországon a mangafordítás nem nyúlik vissza olyanra régre.⁸⁶

Ez azonban nem alacsonyítja le a mangát semmiképp sem. Székács (1971: 259) azt írja: „*A japán képregény-irodalom jelentősége igen nagy. Minden korosztálynak készül képregény (manga), és nem csak gyenge színvonalú művek... az országban mindenki mangát olvas, felnőtt és gyermek egyaránt.*”

A két típus felépítésében, megartikulálásában is más paradigmák mentén jön létre. Míg a manga vizuális, non-verbális elemekben gazdag, és nagyrészt a képek közvetítik a tartalom nagy részét, addig az irodalomban a szerző 'csak' a betűkre bízhatja magát, fontos szerepet játszik a nyelv kifejező (*Ausdruck*) funkciója.⁸⁷ „*Az IRODALMI szövegek ugyancsak a leírás, elbeszélés és érvelés különféle együttállásait tartalmazzák*” (de Beaugrande és Dressler 2000: 238, nem az én kiemelésem).

A felvázoltak alapján izgalmas kutatás előtt állunk: két eltérő jellegű szöveg, megannyi különbséget lehetne még felsorolni, viszont egy dolog közös bennük – mindkét szöveg létrejöttének oka, és egyben célja is a kommunikáció. Kommunikatív síkon viszonylag azonos szerepet töltenek be a szövegek. Maynard (1998: 172–3) szövegtipológiája szerint mind a manga, mind a regény műfajának célja az érzelmek kifejezésre juttatása (*stirring emotion*), így egy kategóriába sorolja őket.

A különbség az emotív-, kommunikatív funkció interakció szintjén való megvalósításában rejlik. A kutatás célja pedig magát a folyamatot befolyásoló tényezők felszínre hozása.

3.5. A partikulák kiválasztása

A korpuszban módfelett színes képre leltünk a partikulákkal kapcsolatban. Igen sokféle kombinációval találkoztunk, s a partikulák megoszlása az egyes szövegekben is gondolkodásra ad okot. Az sem elhanyagolható körülmény, hogy a partikulák rendkívüli változatosságban fordulnak elő a két szövegben, és mind-mind a tanulmány érdekesítő összetevői lennének. A dolgozat írója azonban a fentebbi okokra ('[3.3.] »A vizsgálat módszere«') hivatkozva csak a *ne* és *jo* partikulákkal foglalkozik behatóbban a későbbiekben. Habár ez a döntés is további kérdéseket vetett fel:

Az első probléma azzal kapcsolatos, hogyan kezeljük a partikulákat? Ugyanis különféle variációk léteznek a *ne* és *jo* partikulákat tekintve, teszem azt, *nejo*, *vane*, *kajo*, *ttebajo*.

⁸⁵ Ld. Heltai 2008, *passim*; és Popović 1975, 1980. *A műfordítás elmélete*. ford. Zsilka Tibor. Ez utóbbi nem található meg a bibliográfiában.

⁸⁶ Erről később a '[4.2.6] »A mangafordításról«' c. alfejezetben; továbbá ld. Székács 1971: 259–260; Somodi 2009b: 210–1.

⁸⁷ Ez a formaközpontú szöveg (*formbetonte Text*) sajátosága (vö. Reiss 1971; Bühler 1934, 1954; idézi Klaudy 2006: 58–60).

A második pedig elsősorban a *ne* és *jo* partikulák mennyiségével áll kapcsolatban, nevezetesen, a dolgozat keretei nem adnak rá lehetőséget, hogy valamennyit analizáljuk.

A harmadik kérdés abban áll, hogy a *ne* és *jo* partikulák módosított verzióit, például 'hosszított', ugyanúgy kezeljük-e, mint az 'eredeti' formájukat?

Egyrészt, amellett döntöttünk végül, hogy a partikula-összetételektől eltekintünk most: kizárólag a *ne* és *jo* partikulákat elemezzük, így nem kell a következőhöz hasonló magyarázatokba bocsátkoznunk, hogy (i) az összetétel melyik tagja domináns éppen; (ii) mely partikulát tekintünk a besorolás szerint mérvadónak. Más egyéb partikulákat csupán a számadatok szintjén említjük meg.

Másrészt, a *ne* és *jo* partikulák előfordulásának adatai alapján, a lehetőségekhez mérten, kijelöltünk egy adott mennyiséget, amely bemutatásra kerül majd az elemzés szekcióban, így alkalom nyílik a mélyreható vizsgálatra is.

Harmadrészt, mivel főleg az intonáció szövegbeli jelzésére szolgálnak a „hosszított partikulák”,⁸⁸ szerény különbség mutatkozik funkciójában a „szimpla partikulákhoz” képest,⁸⁹ ezért nem teszünk különbséget a hosszított és a nem hosszított előfordulások között. Idevág az a tény is, hogy az effajta miliók inkább a diszkurzuselemzés területén lényegesek.

3.6. A hipotézisek

A dolgozat előkészítése során számos felvetés fogant meg a szerző fejében:

- 1.) A japán zárópartikulák afféle *fordítási operátorként*⁹⁰ működnek: a regiszterbeni⁹¹ váltásokat és a megnyilatkozások pragmatikai viszonyainak módosítását idézik elő. Továbbá a partikulák mondhatni ragként is funkcionálnak,⁹² tehát a mondat végén különböző (modalitásbeli, etc.) szerepet töltenek be névszóhoz vagy más nyelvi egységhez kapcsolva. Összegezve, a '*mondat+partikula*' szerkezeti egységet egy jelentéskomplexumként lehetne felfogni, amely összetett szerkezetben a partikula

⁸⁸ Olykor „rövidebb” partikulák, amelyek egy morával kevesebbek, mint a szimpla változatuk. A hosszítottak pedig ennek ellentéte, tehát egy vagy több morával többet tesznek ki, mint az eredeti változatuk.

⁸⁹ „*Ne* and *Nee* are used almost the same way, but *nee* implies even more emotion. [The latter] (i) express a casual exclamation; (ii) makes a casual gesture of confirmation” (Kawashima 1999: 116). A dolgozat írója szerint a többalakú morfémák allomorfiáihoz hasonlóak ezek az alakok (vö. MGr. 2000: 42–5).

⁹⁰ Melcsuk és Zsolkovszkij modelljével analógiába hozható. Itt azonban nem szemantikai értékekről, hanem pragmatikai adekvátságról, értelemről, procedurális jelentésekről volna szó. Az elnevezés pedig hasonló mód készült, mint a Bańcerowski (2000: 136–7, idézi Simgné 2005: 86) által alkotott metainformációs-, illetve meta-szövegbeli operátorok megnevezés.

⁹¹ Erről és a nyelvi kódokról ld. Cseresnyési 2004: 43, 55–6.

⁹² A szükséges- és kiegészítő bővítmények köztes elemének tekinthetjük őket (vö. Kiss Sándorné Székely 2008: 26). Továbbá a lexikális affixumokhoz is közel állnak a dolgozat írójának véleménye szerint (vö. Keszler 2000: 41). A partikula, hasonlóképpen az igék módhatározójához funkcionál a mondatban (vö. Klaudy 2003: 78–9, *A módhatározók kiválása magyarról idegen nyelvre való fordításkor*).

határozza meg a mondat (megnyilatkozás) kommunikatív szerepét (bővebben később a '[6.3.] »A hipotézisek«' c. alfejezetben).

- 2.) Az IE⁹³ nyelvek és a magyar nyelv érintkezésének fordításspecifikus műveletei közé tartozik (a) a kötőszók beljebb csúsztatása (Klaudy 2003: 249); (b) az alanyok eltűnése a magyarra való fordítás során (*ibid.* 226–9). A feltevésünk az, hogy az említett jelenségek megmutatkoznak a zárópartikulák fordítása során is, oly módon, hogy a zárópartikulák (a) beljebb csúsznak; (b) inkorporálódnak⁹⁴ egyes nyelvtani szerkezetekbe a japánról magyarra való fordítás esetén.
- 3.) Az első két hipotézis alapján feltételezzük, hogy a partikulák fordítása nem feltétlenül lesz szembetűnő, *i.e.* átváltási művelettel, konkrét lexikával megragadható.
- 4.) A harmadik pontból következően valószínűleg nagymértékben találkozunk majd kihagyásokkal, és kompenzációval. Tehát veszteséggel jár a zárópartikulák fordítása.
- 5.) Úgy véljük továbbá, hogy a japán zárópartikulák magyar nyelvben való visszaadása többnyire a különféle diskurzusjelölőkkel⁹⁵ fog történni.
- 6.) Végül, a két forrásnyelvi szöveg keletkezésének időbeli különbségéből kifolyólag, vélhetően eltérések mutatkoznak majd meg a zárópartikulák fajtáiban, és használati módjában.

⁹³ Indoeurópai.

⁹⁴ Értsd itt: látszólag eltűnnek a fordításból (például, úgyszincs; de hát mégis csak; jaj, de kár).

⁹⁵ Társalgásszervező és –jelölő szavak (Keszler 2000, *passim*). A bevezető szó (Keszler), a diskurzuspartikula (Gyuris), a metaszövegbeli/metainformációs operátor (Bańcerowski) mind-mind használatos a diskurzusjelölők (Bartha, Dér, Dömötör, Schirm) meghatározására. Kugler (2000a: 296) az interakciós mondatszavak közé sorolja őket, amely „... elemek biztosítják a beszédpartnerek kapcsolattartását...”. Pragmatikai funkciót töltenek be a mondatban (*idib.* 291, 277).

4. FEJEZET

A korpusz

Két szöveget választottunk a kutatás alapjául:

A) *Boccsan* (4.1.)

A *Sincsó-bunko* 1950-es kiadású könyve és a Balassi Kiadó 2003-ban megjelent könyve szolgált az elemzés alapjául. A magyar változat Vihar Judit fordítása.

A teljes mű elemzésre került mindkét esetben, tehát a japán 163 o., a magyar 202 o.

B) *Naruto* (4.2.)

A manga vizsgálata pedig a *Sincsó-sa* kiadásában (2000) és a MangaFan Kiadó gondozásában (2008) megjelentek alapján történt. A magyar változat Vida Március Mitsuki fordítása.

A manga teljes első kötete került elemzésre, ami 188 o.⁹⁶

4.1. *A Kölyök*

4.1.1. A kor

A Meidzsi-korban (1868–1912) járunk: „*Amíg Európában azonban az egyes irodalmi stílusok egymás után jelentkeztek, Japánban egyszerre virágzott naturalizmus és realizmus, szürrealizmus és proletkult. ... A korra az európai minta korlátlan majmolása volt a jellemző, a hagyományos japán műfajokról sokan megfeledkeztek.*” (Vihar 2009a: 111). De nem így a korszak irodalmi teoretikusa, Futabatei Shimei (1864–1909) [aki] „újszerű hangvétellű realista” regényével (*Ukigumo* 'Szálló felhő') „*a modern japán irodalmi stílus megteremtőjévé válik. Az irodalmi élet is felvirágzik. ... Céljuk az [az íróké], hogy az irodalmi és társalgási nyelvet regényeikben ötvözzék.*” (Vihar 1994: 69–70).⁹⁷

4.1.2. Az író

A kor egyik legkiemelkedőbb alkotója Natsume Sōseki (1867–1916), a modern japán irodalom nagy klasszikusa. Arcképe az ezeryenes bankjegyen is látható.⁹⁸ Már életében olyan erős hatást gyakorolt, hogy az 1905-től 1916-ig tartó időszakot Natsume-éveknek nevezi a japán irodalomtörténet. ... Tisztelettel adózik a klasszikus kínai költészetnek, s a régi japán művészi alkotásoknak. ... Natsume... élesen szemben áll a naturalista stílussal és ábrázolásmóddal. Egyre nagyobb fontosságot tulajdonít az egoizmus kritikájának. ... Natsume Sōsekiének nagy szerepe volt a következő írónemzedék kinevelésében is. Akutagawa Ryūnosuke, Kume Masao tanítómesterének tekintette (*ibid.* 70–1).

⁹⁶ A manga esetén megegyezik a forrásnyelvi és a célnyelvi oldalak száma. Ezért is fogjuk a későbbiekben az oldalszám mellett a panelszámot is feltüntetni kiegészítésként, és a pontosság kedvéért.

⁹⁷ A fejezetben aránylag nagy számban szerepelnek teljes szó szerinti idézések, aminek oka, hogy a szakirodalom adekvát módon leírja a dolgozat szempontjából fontos tudnivalókat, ezért a szerző nem is vállalkozik az átírásukra, hanem *à l'origine*, mint az eredeti közli.

⁹⁸ Megj.: 1984–2004 között volt látható.

4.1.3. A kortársak

Kortársai között tudhatjuk a japán irodalom meghatározó személyiségeit: Mori Ōgai (1862–1922), Shimazaki Tōson (1872–1943), Higuchi Ichijō (1872–1896), Nagai Kafū (1879–1959), és az akkoriban még fiatal írótehetségeket is: Shiga Naoya (1883–1971), Tanizaki Jun'ichirō (1886–1965), Akutagawa Ryūnosuke (1892–1927). Említésre méltó az 1910-es, '20-as évek meghatározó irodalmi tömörülése a Sirakaba 'Fehér nyírfá' csoport is (*ibid.* 70–4). Ezutóbbi csoport tagjait akár a „*japán nyugatosok*”-ként is hívhatnánk, a magyar mintára.

„*Nyugodtan állíthatjuk, hogy a modern japán írók Akutagavától, Kavabatától, Misimától, Tanizakitól, Ōe Kenzaburóig és Abe Kóbóig mindannyian Nacume követői.*” (Vihar 2009a: 112).

4.1.4. A szerző munkássága

Natsume jelentősebb művei közé tartozik a *Vagahai va neko de aru* (1905; *Macska vagyok* 1988, ford. Erdős György), a *Boccsan* (1906; *A Kölyök* 2003, ford. Vihar Judit), a regénytriológiája (1908–10): *Szansiró*, *Szorekara*, *Mon*. Egyik legkedveltebb alkotása a *Kokoro* (1914; *A szív*). Utolsó befejezetlenül hagyott regénye pedig a *Meian* (1916; 'Fény és sötétség') (Vihar 1994: 70–1).

4.1.5. A műről

A *Boccsan* ('Az úrfi'), a *Kölyök* 1906-ban íródik. Főhőse egy fiatalember, aki nem találja helyét a világban, csak a család szolgálólánya jelenti számára az egyetlen biztos pontot (*ibid.* 70).

4.1.5.1. A történet

Az író személyes élményét eleveníti meg a mű, amikor is a Macujama Középiskolában tanári hivatást töltött be Sikokun. A szerző humor és mély átérzés keverékével ábrázolja a főhős megmérettetéseit. A modern kor mesterműveként tartják számon, amelyben a szerző úgy mond az 'írói igazságszolgáltatás'⁹⁹ hagyományos eszményét 'éleszti újjá', *i.e.* helyezi az adott kor kontextusába (An'no 1950, a könyv hátsóborítója).

Vihar (2009b: 43) így ír a műről:

Nacume Szószeiki az egyetem után középiskolában tanított. A Tokiótól igen távol eső szigeteken, először Sikokun, majd Kjúsún. Sikoku szigete bukkan fel a Kölyökben is, ide érkezik meg főhősünk. Ez a fiatalember nem találja helyét a világban, mert őszinte, tisztalelkű és becsületes. ... A formásokba merevült kisvárosban sorozatos csalódások és kudarcok érik nyíltszívűsége mi-

⁹⁹Értsd: a rossz elnyeri méltó büntetését, a jó pedig jutalmát. Japánul: *kanzen-csóaku* 勸善懲惡.

att. ... Sok hasonlóság figyelhető meg Nacume és Móricz (1879–1942) életpályájában. ... A Kölyök főhőse és Nyilas Misi [Légy jó mindhalálig 1920.] tiszta, nemeslelkű és becsületes, másokkal törődő, önzetlen személyiség. Mind a két hősnek először a gyerekekkel támad konfliktusa, ez azonban rendeződik valahogy. Az igazi konfliktus a kisszerűen álszent tanárokkal szemben alakul ki... Mindketten elmenekülnek onnan, ahol az iskola van...

4.1.5.2. *A mű stílusa, műfaja, nyelvezete*

„A korszak irodalmi teoretikusa Cuboucsi Sójó (1859–1935) az új követelményeknek megfelelő művek megírását sürgette. 1885-ben jelent meg híres munkája, a *Sószecu sinzui*, 'A regény lényeges vonásai'. ... Ennek az elvnek megfelelően alkotott Nacume Szószeki [is].” (Vihar 2009a: 111).

Natsume... esztétikájának lényege a haikai 'lehorgasztott fejjel, gondolatokba merülve barangolni'. ... a gondolat szabad szárnyalását, az alkotás szabadságát érti ezen. Esztétikájának másik meghatározója a yoyū, amely széles látókörűséget, szabad szellemet fejez ki (Vihar 1994: 70).

Nacume műveiben a hagyományos (japán, kínai) és a nyugati (amerikai, angol) vonalak egyesülnek. „... igen nagy művész volt, stílusa egyszerre drámai és tragikus, ugyanakkor humora finoman ironikustól az éles szatíráig terjedt.” (Vihar 2009a: 111–2).

A következőt írja Vihar (2009b: 43) a mű fordítása kapcsán:

Nacume Szószeki írásainak műfordítása azért is okoz gondot, mert igazi nagy író lévén több stílusréteget, szójátékokat is felhasznál, sokszor él a humor adta lehetőségekkel, de mindezek átültetése komoly problémát jelent a fordítónak. A műfordítás itt nagy kihívás többek között azért, mert a regényben az ifjú tanár az edői dialektust beszéli, a tanítványai pedig a sikokui nyelvjárást használják. Ebből persze számos komikus jelenet adódik a regényben. A magyar fordításban a japán nyelvjárásokat természetesen jelzésszerűen szabad csak visszaadni.

4.1.6. *A fordító*

A következőket írja Villányi:

Vihar Judit legkiválóbb műfordítóink közé tartozik. Hosszú idő óta fontos művek kerülhetnek általa a magyar olvasók kezébe, elég csak Akutagava és Basó életművét említenem. Vihar Judit tekintélyes munkássága minden elismerést megérdemel... (Rácz és Villányi 2012).

„... sok szóra nincs szükségem, gazdag irodalmi, oktatói, fordítói életműve magáért beszél.” – így Rácz (*ibid.*).

Vihar Judit, a Magyar-Japán Baráti Társaság elnökeként hozzájárult a két ország közötti baráti kapcsolat erősítéséhez, és a japán kultúrának – úgymint a 'haiku' és a japán irodalom – magyarországi népszerűsítéséhez, aminek elismerésül átvehette a Japán Kormány külföldieknek szóló¹⁰⁰ 2009. évi tavaszi kitüntetését (Magyarországi Japán Nagykövetség [MJN] 2009).

Vihar Judit munkásságának köszönhetjük, hogy – Akutagawa és Bashō számtalan művein kívül – a japán irodalom klasszikusa, Natsume két alkotása (*A Kölyök*; *Biciklinapló*), Japán első Nobel-díjas írójának, Kawabata Yasunari, néhány műve (*Líria dal*; *Csipkerózsikák*; az író

¹⁰⁰ 'The Order of the Rising Sun, Gold Rays with Neck Ribbon' elnevezésű japán kormány-kitüntetés (MJN 2009).

Nobel-elbeszélése; *Az izui táncosnő*), az ugyancsak Nobel-díjas Ōe Kenzaburō több alkotása (*Birkaemberek*; *A különös munka*; *Futtbball-lázadás*), és az előző írók mellett el nem törpülő Abe Kōbō elbeszélései (*A bot*; *A piros selyemgubó*) immáron magyarul is olvashatóak. És ez még csak a jéghegy csúcsa. Sorok tömkelegét lehetne még ontani a fordító jelentőségéről, most azonban be kell érünk ennyivel.¹⁰¹

4.2. *Naruto*

4.2.1. A „Naruto-világ”

A *NARUTO* manga 1999 óta folyamatosan külön kötetekben jelenik meg, Japánban immáron 68 kötetet¹⁰² (a 69. májusban jelenik majd meg)¹⁰³ számol a sorozat. 15 éve (a cikk írása idején még csak 13 éve) vezeti a Weekly Shōnen Jump (*Sūkan Sōnen Jump* 週刊少年ジャンプ)¹⁰⁴ listáit (Interjú Kishimoto Masashi *mangakával* 2012, a továbbiakban ’Az interjú’), a legutóbbiban (márciusi szám) a negyedik helyen szerepelt éppen.¹⁰⁵ Az előbbi számoktól csak a kiadott példányszáma magasabb, nevezetesen, 2012-ben már a százhuszmilliót is túlszárnyalta belföldön (Japánban). Ez azt jelenti statisztikai alapon, hogy minden japánra jut egy-egy kötet.

A manga 10 éves évfordulójának alkalmával egy újabb egész estét anime¹⁰⁶ jelent meg a mozikban (Az interjú). Ezen kívül számos az előbbihez hasonló anime (film) és több tucat játék jelent meg különböző platformokra (Nintendo, PlayStation, Xbox, PC) (VIZmedia,¹⁰⁷ és *NarutoWikia*).

Amerikában jelenleg a 66-ik kötetnél tart a manga (VIZmedia) Magyarországon (2013 októbere) a 19. kiadott kötet az utolsó egyelőre (MangaFan).

4.2.2. A szerző

Nehéz információkat szerezni a szerzőről, ugyanis nem kedveli a nyilvánosságot (Az interjú). Kishimoto Masashi 1974-ben született, Okajama prefektúrában (Hirosima és Oszaka közötti közigazgatási egység). Művészeti egyetemet végzett, *Karakuri* (*Mechanism*) mangájával megnyerte az új *mangakáknak*¹⁰⁸ szóló díjat¹⁰⁹ (VIZmedia).

¹⁰¹ Vihar Judit munkásságáról ld. <http://szlavintezet.elte.hu/orosz/munkatarsak/vihar/vihar.shtml>, és <http://www.kre.hu/btk/index.php/oktatoink/484-vihar-judit.html>.

¹⁰² Az interjú idején 60 kötet.

¹⁰³ http://books.shueisha.co.jp/CGI/search/syousai_put.cgi?isbn_cd=978-4-08-880054-7

¹⁰⁴ Japánban hétről hétre megjelenő mangaismertető magazin.

¹⁰⁵ *Sūkan Sōnen Jump* 2014. 17. szám.

¹⁰⁶ ROAD TO NINJA – *NARUTO* THE MOVIE (2009).

¹⁰⁷ A VIZmedia a manga amerikai forgalmazója.

¹⁰⁸ Manga-művész, manga-szerző (manga *artist*).

¹⁰⁹ *Hop Step Award*.

„Öccse, Seishi szintén *mangaka*, [a] 666Satan fűződik a nevéhez.” A Doraemon és a Dragonball nagy rajongója volt. „Masashi mára már egyike a legnépszerűbb mangakáknak, *Naruto* c. művét világszerte fordítják.” (Naruto-kun).

4.2.3. Művei

Több projektet is indított, ám kétségkívül a legnépszerűbb a *Naruto* manga. Nagy vetélytársa egyébként a két évvel korábban indult *One Piece* (1997–, *mangaka*: Oda Eiichirō), amely a rangsorolási listákon sokszor meg is előzi a *Narutót*. A *Bleach* (2001–, *mangaka*: Kubo Noriaki, 'Tite') mangát lehetne még az említett kettőhöz venni nagyságrendi alapon, hiszen méltó riválisa az előbbieknek a statisztikákat illetően.

Tehát Kishimoto művei a következők: *Mustárember*; *Hiatarikun*; *Karakuri* (1996–7); *Naruto* (1997; 1999–); *Bench* (2010; *one-shot*¹¹⁰); *Mario* (2013; *one-shot*); mindemellett számos *Narutóval* kapcsolatos írás szerzője (Naruto-kun, Wikipedia).

4.2.4. A műről

A *Naruto* egy Sónen manga (tinédzser fiúkról szóló).¹¹¹ „Az anime és manga jelenleg is fut Japánban (*sic*)” és hatalmas sikere van egészen Amerikától a Fülöp-szigetekig (Naruto-kun). A *Naruto* alapvetően a japán hagyományos kultúrán alapszik. Korábbi verziója 1997-ben, a végleges, letisztult változata 1999-ben debütált, s egykettőre a világ legnépszerűbb mangájává vált (VIZmedia).

Műfaját tekintve „nindzsa – harc, akció”¹¹² témájú mangaként említik a *Narutót* (Az interjú). A mangát persze nem kizárólag egymagában készíti, hanem rengetegen segédkeznek neki (Naruto-kun).¹¹³

4.2.4.1. A történet

A *Sónen Jump*, a VIZmedia és a *Súei-sa*¹¹⁴ hivatalos oldalán is található történetismertetők, de az egyszerűség kedvéért a honi kiadó leírását választottuk, amely a MangaFan hivatalos honlapján található meg (ld. mangák/Naruto).

¹¹⁰ 'Manga-novella', azaz általában mindössze egy fejezetes alkotás. 'Manga-egyperces'-nek is hívhatnánk Örkeny nyomán, s abból kiindulva, hogy a japánok, és persze a rajongók is, igazán gyorsan (akár egy perc alatt!) el tudnak olvasni nemhogy egy fejezetet, hanem egy egész kötetet is.

¹¹¹ Vö. Zanettin 2009: 38.

¹¹² Nindzsa batoru-akuson-szakuhi 忍者バトルアクション作品

¹¹³ „Többet közt: Kazuhiro Takuhashi - A hajjal és ruhával kapcsolatos kitöltésekért és a háttérművészet befejezéséért felelős. Osamu Kazisa - Segít Takuhashinak és neki köszönhetjük a *Naruto* növény-világát. Mikio Ikemoto - Ő felelős a sebesség-mozgásokért, a karakterek szeméiért, és árnyalatokért. Takemi Kawahara - Minden rajzjelzésben segédkezik” (Naruto-kun).

További információkért ld. <http://www.tv-tokyo.co.jp/anime/Naruto/staff/index.html>.

A világ egyik legnépszerűbb mangasorozatának első kötete! Avarrejteket nindzsafalu árvája, és egyben első számú csínytevője arról álmodik, hogy egyszer szert tesz majd a Hokage címre, ami a törzs legerősebb ninzsáját (*sic*) illeti. Ehhez persze át kéne jutni az alapfokú vizsgákon, amire az állandóan kópéságokon ügyködő *Narutónak* vajmi kevés esélye van. A születését övező tragédia miatt a falu lakói is kiközösítik, de a hiperaktív nindzsatanoncot nem olyan fából faragták, hogy egykönnyen feladja, amit egyszer a fejébe vett!

4.2.4.2. *A mű stílusa, műfaja, nyelvezete*

A *Narutóban*, ha eltekintünk „manga mivoltától” (i.e. vizuális elemek), talán, ami elsőre megragadja az olvasóját az a főhős beszédstílusa. Személyiségéből fakadóan Naruto sokszor durván fejezi ki magát, amely *parole* (nyelvi érintkezés) szinten a zárópartikulák használatában tükröződik: Naruto rendkívül gyakran használja a *ttebajo* partikulaösszetételt, amelynek két eleme a *tteba* (’ha vmi lenne’) és a *jo* (’nyomatékosít’) partikulák. Az előbbi türelmetlenséget és (túlzott) közvetlenséget fejez ki (Kawashima 1999: 195). A dolgozat szerzője szerint a *ttebajo* a *baja*, klasszikus japán nyelvben még létező (Matsumura 1995: 632–4), partikulaösszetételre visszavezethető volna, hiszen utóbbinak is egyfajta vágykifejező ereje van, ami a gyerekesnek ható *ttebajo* partikulára pont ráillik.

A manga különben tinédzser korú nindzsa-tanoncokról szól, ezért is a nyelvi megnyilatkozások sokszor ’nyers’, erős nyomatékkal (e.g. a *jo*, *sza* zárópartikulákkal) kifejezett mivolta, és a ’nőies’ (e.g. *va*) illetve ’férfias’ (e.g. *sza*) zárópartikulák nagyszámú, ugyanakkor sokféle előfordulása.¹¹⁵ A szöveg dialógusaiban még nindzsa-tanárokkal fogunk találkozni, akik szintén ’expresszív’ eszközöket használnak mondanivalójuk közlésénél.

A karakterek megnyilatkozásainak pragmatikai tényezői (kor, státus) mellett fontos szerepet játszik a beszédshituációk kialakításában a manga cselekménye, értsd: a harci vagy vitázó jelenetek sokasága, amikor is nem éppen a legcizelláltabb megnyilatkozások illdomosak, egyik részről sem.

4.2.5. *A fordító*

Ha azt mondtuk fentebb, hogy a manga szerzőjéről nehéz adatot találni, akkor a magyar fordítóról egyenesen lehetetlen. Különböző internetes forrásokból (moly.hu; db.kepregeny.net; port.hu; antikvarium.hu) megtudhatjuk, hogy a *Narutón* kívül az *Árnybíró*, a *Ruróni Kensin* és Takahashi Tsutomu: *Élni* c. mangák fordításán is dolgozott.

¹¹⁴ A manga japán kiadója.

¹¹⁵ Nem egyszer találunk rá alkalmat, hogy a japánok ’egymás zárópartikuláit’ használják a való életben, i.e. ’a férfiak a nőket’ és *vice versa*. A mangában inkább csak az utóbbi eset fordul elő, ugyanis csak az idősebb férfiak használják olykor a ’nőies’ *va* partikulát, hasonló funkcióban (nyomatékosításként), mint a nők. Erről ld. később ’[6.3] »a hatodik hipotézis«, illetve Martin 2003: 920.

4.2.6. A mangafordításról

A MangaFan Kiadó a következőket írja honlapján (ld. /a kiadó):

A mangakiadás részben küldetés is: nemcsak egy jobbára ismeretlen stílust kell népszerűsíteni, hanem javítani kell a manga tévképzetekkel terhelt megítélésén. Mi vállaljuk ezt a feladatot, minden lehetséges fórumon bemutatjuk a mangák sokszínűségét, a műfaj eredetét, kulturális értékét. Ezzel talán hozzá tudunk járulni ahhoz, hogy a manga méltó helyére kerülhessen a populáris kultúra palettáján.

Az USA-ban és Európában a '90-es évektől kezdett szélesebb körben elterjedni a manga. Gyakran megesik, hogy a mangafordítás az amerikai alapján készül, tehát az angol egyfajta közvetítő nyelvként funkcionál ilyenkor (Jüngst 2004, idézi Zanettin 2009: 38–9).

Talán az egyik legelterjedtebb [jelenség] manapság a manga- és *anime*fordítás. Ez ... a 21. század szüleménye. 2003 júliusában megalakult a Magyar Anime Társaság... Ezzel együtt újtárra indultak a manga- és animefordítások amatőröktől és gyakorlott fordítóktól... A MangaFan Kiadó megjelenésével pedig egyre igényesebb mangafordítások látnak napvilágot, amelyek mind közvetlenül a japán eredeti alapján készülnek (Somodi 2009b: 204).

Hazánkban a MangaFan Kiadó felel azért, hogy a „távol-keleti vizuális popkultúra alkotásait (elsősorban mangákat) megismertesse a hazai olvasókkal” (ld. MangaFan/a kiadó). A kiadó küldetésnyilatkozatának mondhatjuk a következő sorokat:

Fókuszáltak vagyunk. Gondosan válogatott sorozatokat adunk ki, és a választásunknak mindig van célja, legyen az az adott manga kultikus státusza, a történet minősége, vagy akár egy szerző bemutatása a hazai olvasóknak... Nem adunk ki bármit, amiben pénzt látunk... Mottónk: mint az eredeti (ibid.).

Így folytatja:

Nem viccelődünk. Mindig japán nyelvből dolgozunk, és a csapatunkban megtalálod az ország legjobb fordítóit... Számunkra az a legfontosabb, hogy a magyar változat minden tekintetben a lehető legközelebb maradjon a japán eredetihez.¹¹⁶

¹¹⁶ Bővebben a mangákról, a manga-jelenségről, a Narutóról ld. Berndt, J. (szerk.) 2012. Intercultural Crossovers, Transcultural Flows: Manga/Comics. *Global Manga Studies* 2. szám.

5. FEJEZET

A kutatás

5.1. Technikai szempontok

Az elemzés során a szófajok meghatározásánál a Magyar Grammatika (Keszler 2000, a továbbiakban 'MGr.') definícióit vettük alapul, a magyarázatoknál pedig különféle fordításelméleti tanulmányokból válogattunk. A egyes példák szemléltetésénél a japán szöveg magyar átírását is feltüntettük, az akadémiai szabvány szerint. Továbbá a mangánál, lévén a forrásnyelvi és a célnyelvi szöveg oldalszáma szükségképpen megegyezik, az oldalszám mellett a panel sorszámát is megadtuk.

A példákban szereplő partikulákat és azok magyar átváltásait félkövéren szedtük. Aláhúzás azt a jelenséget hivatott jelezni, hogy (i) a fordítás jellege nem dönthető el egyértelműen; (ii) a forrásnyelvi szövegben 'nem az található (szó szerint), ami a célnyelviben szerepel'. Az előbbi az elemzésnél, az utóbbi pedig a kompenzáció vizsgálatánál merül majd fel.

Az egyes szövegek példáinak vizsgálata során folyamatos számozást használunk; csak a szövegek váltásánál kezdjük újból azt.

5.2. Az elemzés módja

Először kigyűjtésre kerültek a zárópartikulát tartalmazó mondatok, utána mondattípus szerint rendeztük őket, végül pedig az átváltási műveleteket vettük szemügyre.

A mondattípusok besorolásánál, ha kérdéses helyzetbe kerültünk, bízva a fordító megítélésben, a fordításra hagyatkoztunk: a célnyelvi mondatot vettük segítségül. Az átváltási műveletekkel kapcsolatban sem volt könnyebb dolgunk, ugyanis a Klaudy-tipológia (1994, 2003) kategóriáit nem kimondottan a partikulák átváltásának modellálására tervezték, azaz némileg módosítani kellett a műveleteket, hogy besorolásunk adekvát legyen. Hogy a tipológia praktikusán applikálható legyen helyzetünkre:

a) grammatikai felbontásnak¹¹⁷ tituláltuk a műveletet, ha a célnyelvi szövegben kettő vagy több szóelőfordulással találkoztunk a fordítás során;

b) grammatikai kihagyásnak¹¹⁸ tituláltuk, ha a célnyelvi szövegből látszólag kimaradt a partikula fordítása. Ilyenkor általában a partikula (i) inkorporálódik egy szintagmikus szer-

¹¹⁷ Bővebben ld. Klaudy 2003: 189–204, [1997: 390–1].

¹¹⁸ Bővebben ld. Klaudy 2003: 225–235, [1997: 392–3].

kezetbe,¹¹⁹ tehát a grammatikai cserével mutat hasonlóságot; vagy (ii) valóban elmarad a célnyelvi megfelelő, de ilyenkor sokszor lokális kompenzáció is végbemegy;

c) grammatikai áthelyezésnek¹²⁰ tituláltuk, ha a célnyelvben is partikulával találkozunk, mindössze, a két nyelv szintaktikai különbségéből fakadóan, a mondat más pontján;

d) grammatikai cserének¹²¹ tituláltuk, ha a célnyelvi szövegben mondatszóval (módosítószó, indulatszó, *etc.*), diskurzusjelölővel találkoztunk;

e) globális kompenzációnak¹²² tituláltuk, ha a célnyelvi szövegben „nyereség” mutatkozott a forrásnyelvihez képest, azaz gazdagabb lexikával találkoztunk.

A grammatikai cseréket sokszor grammatikai áthelyezésnek is vehettük volna, elmondható azonban, hogy a magyar nyelv mondatépítési sajátosságai miatt, a csere folytán az áthelyezés automatikusan végbemegy, tehát úgymond a súlyozott átváltási művelet a csere lett.

A kompenzálas kategóriája azért került be a felsorolásba, mert a *ne* és *jo* partikulák elemzése után egyéb érdekességgé arra is hozunk példákat, hogyan oldották meg a fordítók a szövegek adta nehézségeket, például a táj-, és rétegnyelvi sajátosságok visszaadását.

Végül, de nem utolsósorban, explicitációnak vesszük a grammatikai felbontás műveletét; implicitációnak a grammatikai kihagyást.¹²³ A grammatikai áthelyezés és –csere műveletét a zárópartikulák fordítása szempontjából ’semlegesnek’ tituláljuk.

5.3. A feldolgozás módja

Először a *Kölyök*, utána a *Naruto* vizsgálata kerül sorra. Mindkét szöveg elemzése a következőkből áll (az adott partikula elemzése előtt részletezzük az alpontokat):

- 1.) A vizsgálandó partikula megnevezése [5.4.x.y.];
- 2.) A mondat típus megnevezése [5.4.x.y.z];
- 3.) A példa ismertetése:
 - 3.a.) – japánul;
 - 3.b.) – magyar átírásban;
 - 3.c.) – magyarul.
- 4.) A vizsgálat szempontjai:
 - 4.a.) – kontextus [példa.1.];

¹¹⁹ Például frazeologizmusokba vagy helyzetmondatokba (Fónagy Iván terminusa, Klaudy 2003: 148). Így ide soroltuk az *anone*, *szódeszune* kifejezéseket is.

¹²⁰ Bővebben ld. Klaudy 2003: 236–253, [1997: 393].

¹²¹ Bővebben ld. Klaudy 2003: 254–274, [1997: 393–4].

¹²² A kompenzációról bővebben ld. Klaudy 2003: 155–171.

¹²³ Erről szoltunk már ld. [1.4.6.] »Explicitáció, implicitáció és kompenzáció«; illetve Robin 2012: 189.

- 4.b.) – művelet [példa.2];
- 4.c.) – magyarázat [példa.3.];
- 4.d.) A partikula fordítása [példa.4.].

Különös figyelmet fordítunk a szövegkörnyezet felelevenítésére, mert csak így értelmezhetjük kellőképpen adekvát módon a partikulák használati módját, és fordításukat. „*Általában bármilyen, kontextusból kiemelt [‘decontextualized, décontextualisé’] példamondat esetében a javasolt fordítás csupán ‘valószínű’ [‘probable’] lesz*” (vö. Ladmiraal 1979: 167, Catford 1965: 27, idézi mindkettőjüket Albert 2011: 39; nem az én kiemelésem).

Ahhoz, hogy valamit kifejezzünk vagy megmagyarázzunk, eggyel magasabb logikai szinte kell váltanunk, mint amelyen a kifejezendő vagy megmagyarázandó van. Ugyanazon a szinten nincs mód a magyarázatra: metanyelvet kell használni, ez a metanyelv azonban nem áll szükségképp a rendelkezésünkre (Watzlawick & Weakland & Fisch 1990: 111, idézi Albert 2003: 30).¹²⁴

Miután végeztünk a szóban forgó partikula elemzésével három táblázatban (1–6. és 11–16. ÁBRA) összegezzük az adott partikula fordítási lehetőségeit, különböző szempontok alapján. Ezek után további 4–4 példát (9–12 és 10–13) hozunk mindkét szövegből a célnyelvi szöveg dúsítására (kompenzáció) is.

A *ne* és *jo* partikulák elemzését követően a szövegből kinyert információkat további négy táblában (7–10. és 17–20. ÁBRA) ismertetjük.¹²⁵ Legvégül pedig a két szöveg megadott szempontok szerinti összehasonlítása következik, amikor levonjuk a konklúziót, ugyancsak táblázatok (21–27. ÁBRA) és magyarázat segítségével.

5.4. Az elemzés

5.4.1. A *Kölyök*

Az alfejezetben ismertetjük a *ne* és *jo* partikula fordítását különböző szituációkban. Először külön-külön vesszük sorra a példákat (1–4 és 5–8), és három táblázatban összegezzük az adott partikula fordítására jellemző tendenciákat (1–3. és 4–6. ÁBRA). A két partikula elemzése után a szövegre jellemző sajátosságokra is hozunk két-két példát (9–12). Végül az egész szövegre általánosan jellemző adatokat szemléltetjük további négy táblázat segítségével (7–10. ÁBRA).

¹²⁴ A kontextus fontosságáról bővebben ld. Buda 2001: 197; Komisszárov 1980: 43; Albert 2003: 84; Kálmán 1984: 5, 7, 12.

¹²⁵ A dolgozatban az ábra, a tábla és táblázat szavakat szinoním viszonyban alkalmazzuk.

5.4.1.1. *A ne partikula fordítása*

Négy beszédhelyzetben (1–4) vesszük sorra a partikula fordítását, egy-egy kiemelt szövegrészlettel és három táblázattal (1–3. ÁBRA) szemléltetve azt. Az elemzés szempontjai részletezve a következők:

1. Kontextus (a szöveggörnyezet ismertetése)
2. Művelet (a fordítástechnika)
 - típusa (az átváltási művelet)
 - jellege (explicitáció vs. implicitáció vs. semleges)
 - a hipotézisnek megfelel? (ld. '[3.6.] »a hipotézisek«')
 - (operátor?; beljebb csúszik v. inkorporálódik?;
 - lexikával megragadható?; diskurzusjelölő?)
3. Magyarázat (a fordítói döntést befolyásoló tényezők körüljárása)
4. A partikula fordítása (a lexikai tényezők sorra vétele)
 - a magyar „megfelelő” (a célnyelvi szövegben szereplő elem[ek])
 - szófaja (az előbbi nyelvtani meghatározása)

5.4.1.1.1. *Állításban*

- (1a) 浮と睨めくらをしている連中よりはましですね。(Sōseki 45)
[Uki to nirame kura o siteiru rendzsú jori va masi deszu ne.]
- (1b) **Még mindig** jobb, mint úgy ülni és bámulni az úszót, ahogy a legtöbben csinálják. (Vihar 73)

1.1. Kontextus

A Kölyök horgászni ment az igazgatóhelyetttessel (Pirosinges) és annak 'csatlósával', Nodával (más néven: Bohóc; Josikava). A Pirosinges vízbe vetett madzagja – ti. nem használ úszót – elkezdett mozgolódni, de végül kiderült, hogy semmi nem akadt a horogra. Noda menteni próbálja a helyzetet iménti megszólalásával.

1.2. Művelet

1.2.1. Típusa

Grammatikai felbontás /Ne: 11/Össz.: 41/A szövegre 17%-ban jellemző.¹²⁶

1.2.2. Jellege

(explicitáció)

¹²⁶ Megj.: A partikula melletti szám azt jelenti, hányszor fordították az adott művelettel. Az 'Össz.' az összes (szóban forgó) átváltási műveletet hivatott jelezni, s végül a százalékos adat az adott művelet adott szövegre vonatkoztatott értékét mutatja.

1.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Ülni és az úszót nézni, ahogyan mások.

Jo: Hát azért mégiscsak jobb, mint ... (nem?)

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [még]

1.3. Magyarázat

A Bohóc (Noda) célja az volt, hogy 'lekicsinyítse' a történeteket. A magyar fordítás is bejárta azt a logikai utat (*logically acceptable progression*), amelyet a forrásnyelvi zárópartikula generált, tehát koherens lett a fordított szövegrész (Maynard 1998: 24).

1.4. A partikula fordítása

1.4.1. A magyar „megfelelő”

[még mindig]

1.4.2. Szófaja¹²⁷

Viszonyító partikula (rémakiemelő: [még])¹²⁸

Formális-időhatározó, partikula funkcióban [mindig]

5.4.1.1.2. Kérdésben

(2a) いえ、御世辞じゃない。全く喜んでいるんです、**ね**、古川君 (Sōseki 49)

[Ie, oszedzsi dzsanai. Mattaku jorokondeiru n deszu, ne, Josikava-kun.]

(2b) Dehogynem. Nincs szándékomban bókokat mondani. Nagyon-nagyon örülnek, **ugye**, Josikava? (Vihar 79)

2.1. Kontextus

A Kölyök, a Pirosinges és Noda (Josikava) még mindig pecáznak. Az igazgatóhelyettes azonban hirtelen új témát vet fel: erősíteni próbálja a Kölyökben, hogy a diákok örülnek az érkezésének, attól eltekintve, hogy a múltkor „megviccelték”. A megszólalásába Nodát (Josikava) is bevonja – akinek a válasza (nincs a példában) azonban csak gúnyosra sikerül.

2.2. Művelet

2.2.1. Típusa

Grammatikai áthelyezés /Ne: 21/Össz.: 72/ A szövegre 30%-ban jellemző.

¹²⁷ A meghatározások, elnevezések mind a MGr. (2000) alapján történtek.

¹²⁸ A magyar partikulákról ld. Kugler 2000b.

2.2.2. Jellege

(semleges)

2.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Boldogak. Örülnek.

Jo: Hát ne butáskodj,

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? beljebb csúszik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [ugye]

2.3. Magyarázat

Jelen esetben a beszélő célja a zárópartikula megnyilatkozásközi használatával az volt, hogy az elhangzott beszédegységet összekösse (*connecting danraku*) és megerősítse (*supplementary danraku*) azt egy másik beszélő bevonásával – annak várhatóan a megnyilatkozást alátámasztó válaszával (Maynard 1998: 81–3). Az [ugye] használatával ez a magyar fordításban teljes mértékben megvalósult.

2.4. A partikula fordítása

2.4.1. A magyar „megfelelő”

[ugye]

2.4.2. Szófaja

modális-pragmatikai partikula (modális alapértékjelölő)

v. interakciós mondatszó (társalgásszervező és –jelölő)

5.4.1.1.3. Felkiáltásban

(3a) 校長は笑いながら、大分元気ですね... (Sōseki 41)

[*Kócsó va varai nagara, daibun genki deszu ne.*]

(3b) Erre az igazgató elnevette magát, és megdicsért: **No, látom**, kemény fából faragták! (Vihar 67)

3.1. Kontextus

A helyszín az iskola. Előző nap történt az a bizonyos 'incidens', amikor is a diákok megviccelték a főhőst, így nem tudta kipihenni magát az este. Ennek ellenére biztosítja az igazgató urat, hogy ő még így is megtartja az óráit.

3.2. Művelet

3.2.1. Típusa

Grammatikai felbontás /Ne: 11/Össz.: 41/A szövegre 17%-ban jellemző.

3.2.2. Jellege

(explicitáció)

3.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Igazából/ami azt illeti, jól van, semmi baja.

Jo: Hát magát aztán kemény fából faragták!

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? nem

3.3. Magyarázat

A japán nyelv dominánsan SOV (alany–tárgy–ige) szórendű, amiből az következik, hogy rendkívüli hangsúly esik a mondatvégi kifejezések és –partikulák értelmezésére, *i.e.* a mondat zárása hozzásegít ahhoz, hogy megértsük a beszélő érzelmeit, nézőpontját, véleményét (Maynard 1998: 117, 122). Ahogyan a példában is láthatjuk, az igazgató célja nem az volt, hogy konstataálja, a főhős milyen jó erőben van,¹²⁹ hanem hogy a hallgató tudtára adja, mélyen átérzi annak elkötelezettségét, és ezt méltányolja is.

3.4. A partikula fordítása

3.4.1. A magyar „megfelelő”

[no, látom]

3.4.2. Szófaj

interakciós mondatszó (társalgásszervező és –jelölő elem: [no])

mondatszó (mutató: [látom=lám])

5.4.1.1.4. *Megnyilatkozásközi, illetve –független helyzetben*

(4a) 教頭、残念な事をしましたね、今のは慥かに大ものに違なかったんですが… (Sōseki 45)

[Kjótó, zannen na koto o simasita ne, ima no wa tasika ni ómono ni csigai nakatta n deszu ga]

(4b) **Jaj, de** sajnálom, nagy hal volt, egész biztos! (Vihar 73)

¹²⁹ Ezt zéró-partikulával tette volna.

4.1. Kontextus

A szituáció az (1.1.)-ben ismertetett példával megegyező. A Pirosinges zsinege megmoccan, mintha zsákmányt jelezne – kiderül azonban, hogy vaklármá az egész. Noda az igazgatóhelyettes segítségére siet mondanivalójával.

4.2. Művelet

4.2.1. Típusa

Grammatikai felbontás /Ne: 11/Össz.: 41/A szövegre 17%-ban jellemző.

4.2.2. Jellege

(explicitáció)

4.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: *Sajnálatos dolog történt. *Rossz dolog történt.¹³⁰

Jo: De hát micsoda kár ez, nem?

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [jaj]; [de]

4.3. Magyarázat

Jelen esetben nem maradhatott ki a partikula fordítása, hiszen az dramaturgiai és hangulatleltető funkciót is betölt. Minden nyelven máshogyan közelítjük meg, például az egyes beszédhelyzeteket (Klaudy 1997: 386–8), ezért is találkozunk a magyarban egy explikatív szerkezettel.

Megj.: A fordító a '*csigai nakatta*' kifejezést egy viszonyító partikula (rémarkiemelő: [egész]) és egy határozószó [biztos] kombinációjával adta vissza.

4.4. A partikula fordítása

4.4.1. A magyar „megfelelő”

[Jaj, de]

4.4.2. Szófaja

mondatszó (indulatszó: [jaj])

modális-pragmatikai partikula (árnyaló: [de])

¹³⁰ Jelen esetben a mondat implikaturája miatt, azaz eleve érzelemkifejező (sajnálkozás), nem igazán lehet érzelmi töltet nélküli nyilatkozatot létrehozni.

5.4.1.1.5. Az átváltások táblái

Először (1–3. ÁBRA) a mikro-analízis eredményeképpen kapott adatokat közöljük táblázat formájában. Húsz *ne* partikulát tartalmazó mondat került vizsgálatra. Azért találunk kettővel több átváltási műveletet, mert a húsz partikula közül, kettő megnyilatkozásközi helyzetben szerepelt. Összesen ötvenkilenc *ne* partikula fordult elő a szövegben.

Az első ábrán láthatjuk, hogy a *ne* partikula állításban fordult elő a legtöbbször, továbbá, hogy leginkább áthelyezéssel (8) és felbontással (7) élt a fordító. Az explicitációk száma pedig kettővel több, mint az implicitációké.

1. ÁBRA¹³¹

A *ne* partikula előfordulásai (A Kölyök)

Szempontok		Mondattípus				
		A	Fe	K	Fsz	O
Tokenek		13	4	3	-	-
Átváltási művelet	FEL	5	2	-	-	-
	KI	5	-	-	-	-
	ÁT	4	1	3	-	-
	CSERE	1	1	-	-	-
Összes ¹³² átváltási művelet		15	4	3	-	-
Átv. műv. a fordító szempontjából	Implicitáció	5	-	-	-	-
	Explicitáció	5	2	-	-	-

A második ábrában megtaláljuk, hogy a fordítók milyen magyar megfelelőket rendeltek a *ne* partikulához az egyes mondattípusokban. Az átváltási műveleteket is feltüntettük mellettük, azok számával együtt.

2. ÁBRA

A *ne* partikula fordítása (A Kölyök)

Mondat		Szempontok	
Típus	Token	Magyar megfelelő	Átváltási művelet
Állítás	13	[hiszen...még]; olyan; [még mindig]; majdnem; de; [de igen]; különösebben; [de hát]; meglehetősen; [ha már];	Grammatikai felbontás (5) Grammatikai áthelyezés (4) Grammatikai csere (1)

¹³¹ Jelmagyarázat: A = állítás; Fe = felkiáltás; K = kérdés; Fsz = felszólítás; O = óhajtás; FEL = gr. felbontás; KI = gr. kihagyás; ÁT = gr. áthelyezés; CSERE = gr. csere; INTER = megnyilatkozásközi (partikula); IMP = implicitáció; EXP = explicitáció.

¹³² A mikro-analízisben számítottakra vonatkozik, tehát 20 mondatra és 22 partikulára.

Felkiáltás	4	[no, látom]; [jaj, de]; ez; majd-nem;	Grammatikai felbontás (2) Grammatikai áthelyezés (1) Grammatikai csere (1)
Kérdés	3	hát; ugye (2x)	Grammatikai áthelyezés (3)
Felszólítás		-	-
Óhajtás		-	-

A harmadik ábra a *ne* partikulával kapcsolatos átváltásokat, és az egész szövegben előforduló, többi partikulára irányuló átváltásokat is tartalmazza. Viszonylag sok felbontással, áthelyezéssel és cserével találkozunk a kihagyásokkal szemben.

3. ÁBRA

A ne partikula fordítása átváltási műveletekkel (*A Kölyök*)

	Átváltási művelet			
	FEL	KI	ÁT	CSERE
Token	11	15	21	12
Össz. átv. műv.	41	86	72	39

5.4.1.2. *A jo* partikula fordítása

A *ne* partikulától eltérően mindössze két beszédhelyzetben vesszük sorra a partikula fordítását. A 'hiány' kompenzálásaképpen ezért két-két példát hozunk mind az állítás (5–6), mind a felkiáltás (7–8) típusára. Változatlanul három táblázattal (4–6. ÁBRA) tesszük még egzaktabbá az elemzést. Az elemzés szempontjai részletezve a következők:

1. Kontextus (a szöveggörnyezet ismertetése)
2. Művelet (a fordítástechnika)
 - típusa (az átváltási művelet)
 - jellege (explicitáció vs. implicitáció vs. semleges)
 - a hipotézisnek megfelel? (ld. '[3.6.] »a hipotézisek«')
 - (operátor?; beljebb csúszik v. inkorporálódik?;
 - lexikával megragadható?; diskurzusjelölő?)
3. Magyarázat (a fordítói döntést befolyásoló tényezők körüljárása)
4. A partikula fordítása (a lexikai tényezők sorra vétele)
 - a magyar „megfelelő” (a célnyelvi szövegben szereplő elem[ek])
 - szófaja (az előbbi nyelvtani meghatározása)

5.4.1.2.1. *Állításban*

(5a) エへへへへ大丈夫ですよ。(Sōseki 48)

[Ehehehehe daidzsóbu deszu jo.]

(5b) Hehehe...**Különben** nem **is olyan** érdekes. (Vihar 78)

5.1. Kontextus

A főhős, a Pirosinges és Noda pecáznak. Az igazgatóhelyettes azt javasolja, térjenek haza lassacskán. Erre Noda elszólja magát: a Pirosinges este a Madonnával találkozik. Az igazgatóhelyettes szerint a Kölyöknek ezt nem kellett volna megtudnia, ezért próbálja elaltatni a gyanút, semmissé tenni a rajztanár szavait.

5.2. Művelet

5.2.1. Típusa

Grammatikai felbontás

5.2.2. Jellege

(explicitáció)

5.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Rendben van. Jó. Okés.

Ne: Hát akkor ez rendben van, nem?

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? nem

5.3. Magyarázat

A *jo* illetően használata tipikusnak mondható. Izuhara (idézi Hasegawa 2010: 75) definíciója szerint a *jo* partikulát akkor használjuk, ha a beszélő módosítani akarja a beszélő fejében megfogantakat (*cognition*) úgy, hogy a saját (beszélő) véleményét erőlteti (*assert*) a másakra.

Másfelől „*a fordító feladata az, hogy felkutassa a forrásnyelvi szövegben bennrejlő (implicit) kérdéseket és valamiféle választ adjon rájuk. Minden egyes »megoldás«... egy-egy válasznak tekinthető...*” (Albert 2003: 25). Esetünkben írhatta volna a fordító, hogy „haha, rendben van” – ez azonban így nincsen *rendben*. Az explicitációt választotta, így még precízebbé vált a mondat, ugyanakkor körmönfont a célnyelvi megnyilatkozás.

5.4. A partikula fordítása

5.4.1. A magyar „megfelelő”

[különben... is olyan]

5.4.2. Szófaja

modális-pragmatikai partikula (árnyaló: [különb])vagy határozószó

modális-pragmatikai partikula (árnyaló: [is])

névmás [olyan]

(6a) 本当ですよ (Sōseki 47)

[Hontó deszu jo.]

(6b) ...**egészen** biztos. (Vihar 77)

6.1. Kontextus

A Bohóc és az igazgató félrevonulnak, és úgy pletykálnak, hogy a főhős ne igazán hallja, de azért egy kicsit mégis. Ez az egyik mondatfoszlány, amelyet megért. A beszélgetők egyike meg akarja győzni a másikat, hogy a Kölyök ágyába a diákok biztosan szöcskéket rejtettek.

6.2. Művelet

6.2.1. Típusa

Grammatikai áthelyezés

6.2.2. Jellege

(semleges)

6.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Tényleg. Komolyan.

Ne: Hát úgy tűnik..., nem?

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? beljebb csúszik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? nem

6.3. Magyarázat

Albert (2003: 36) szerint „... a fordítás abban áll, hogy ugyanazt egy másik nyelven kell kifejeznünk...” – példánknál maradva a „tényleg!” felkiáltás is, implicit jellege ellenére, egy lehetséges opció volna, a fordító azonban megőrizte a forrásnyelvi formát, és áthelyezéssel élt. Toury (1980: 23) szavaival élve, ez is azt mutatja, hogy „... a fordítás a »nyelvközi performanscia egyik lehetséges típusa«” (idézi Albert 2003: 35).

6.4. A partikula fordítása

6.4.1. A magyar „megfelelő”

[egészen]

6.4.2. Szófaj

Viszonyító partikula (rémakiemelő: [egészen])

5.4.1.2.2. *Felkiáltásban*

- (7a) 暑い時には散歩でもしないと宿直も骨でしょうと校長が、おれの散歩をほめたよ (Sōseki 33)

[Acui toki niva szanpo demo sinai to sukucsoku mo kocu desó to kócsó ga, ore no szanpo o hometa jo.]

- (7b) **Még** meg **is** dicsért a séta miatt! Azt mondta, hogy ha ilyen kánikulában nem sétálok, nem marad erőm az éjszakai ügyeletre. (Vihar 55)

7.1. Kontextus

A Kölyök első éjszakai ügyeletének napján egy kis sétára indul, annak ellenére, hogy a kollégiumban kellene maradnia. Mivel mástól is látta ezt, nem érzett büntudatot. Séta közben azonban először az igazgatóval találkozik, majd Hottával, a másik matematikatanárral – a későbbi jóbarátjával. A kiválasztott szövegrészletben ezelőbbi élményét osztja meg vele.

7.2. Művelet

7.2.1. Típusa

Grammatikai felbontás

7.2.2. Jellege

(explicitáció)

7.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: *Megdicsért, mert sétáltam.¹³³

Ne: Hát tudod megdicsért.

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [még]

7.3. Magyarázat

Mondhatnánk, hogy a „meg is dicsért, hogy sétáltam!” nyilatkozat is ekvivalens fordítás, hiszen 'minden' benne van, ami a forrásnyelvi szövegben. Albert (2011: 59) viszont rámutat, hogy „... a gyakorló fordítók pontosan tudják, hogy a megértés-értelmezés-újrakifejezés aktu-

¹³³ A dicséret már eleve érzelmi érintettséget implikál, i.e. vagy örülünk neki, vagy nem (sértésnek szánták, ergo az illokúció más, mint amit a mondatból értenénk), ezért nem igazán alakítható át a mondat 'semlegesre'.

sa mennyire bonyolult és a fordítás során milyen sok pragmatikai összetevőt is tekintetbe kell venniük.” Ennek fényében kiviláglik, hogy a propozíció ellentmondásosságának célnyelvi beszédhelyzetben is meg kell jelennie valamely formában. Feltehetőleg ezért esett a döntés a felbontásra.

7.4. A partikula fordítása

7.4.1. A magyar „megfelelő”

[még...is]

7.4.2. Szófaja

Viszonyító partikula (rémakeiemelő: [még])

Modális-pragmatikai partikula (árnyaló: [is])

(8a) 野だは、なに教頭の御手際じゃかかりますよ。(Sōseki 44)

[*Noda wa, nani kjótó no o-tegiva dzsa kakarimaszu jo.*]

(8b) Ó, a Tanár úr ebben nagy művész! (Vihar 73)

8.1. Kontextus

A főhős, a Bohóc és a Pirosinges horgászni mentek. A Pirosinges éppen a víz mélységéről tudakozódik, utána pedig zsineget vesz elő. A Kölyök kételkedően néz rá, ugyanis nem használ úszót. A Bohóc ezt észreveszi, ezért megpróbálja feloldani a főhős szkepticizmusát.

8.2. Művelet

8.2.1. Típusa

Grammatikai csere

8.2.2. Jellege

(semleges)

8.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: A tanár úr ért hozzá (mint az mindenki számára ismeretes).

Ne: Tudod, a tanár úr ebben igazán ügyes.

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [ó]

8.3. Magyarázat

A *jo* partikula azt jelzi, hogy a beszélő a megnyilatkozásban közölteket ’biztosra veszi’, számára elfogadottnak (*accepted*) számít (Katagiri 1995, 2007, idézi Hasegawa 2010: 75). A fordítási műveletet figyelembe véve pedig a következőképpen magyarázható a példa:

„A grammatikai cserék gyakran indokolhatók mondatszinten, de hatásuk szövegszinten jelentkezik” (Klaudy 1997: 394). Ezt a gondolatot viszi tovább Albert (2003: 79), amikor azt mondja, hogy „... [a fordítás során] egymással szembeállított nyelvi egységek (szavak, mondatok) más-más nyelvi rendszeren belül ugyanarra a valóságra utalnak: jelöltjük, referenciük lehet azonos, jelölőjük azonban mindenképpen különbözik.”.

Példánkban is két különböző grammatikai kategória találkozik (zárópartikula vs. mondatzó), ám az eltérés nem figyelhető meg szövegszinten – kommunikatív egyenértékűek (vö. Klaudy 2006: 99–100).

8.4. A partikula fordítása

8.4.1. A magyar „megfelelő”

[ó]

8.4.2. Szófaja

Mondatszó (indulatszó: [ó])

5.4.1.2.3. Az átváltások táblái

A mikro-analízis eredményeképp kapott adatokat az alábbi három táblában (4–6. ÁBRA) foglaljuk össze. A szövegben összesen 22 *jo* partikula fordult elő, ebből 20 került vizsgálatra.

A kihagyás (7) és a felbontás (6) művelete dominál a negyedik ábrában. Aránylag kiegyensúlyozott az explicitációk (7) és implicitációk száma (6).

4. ÁBRA

A *jo* partikula előfordulásai (A *Kölyök*)

Szempontok		Mondattípus				
		A	Fe	K	Fsz	O
Tokenek		10	10	-	-	-
Átváltási művelet	FEL	3	3	-	-	-
	KI	4	3	-	-	-
	ÁT	3	2	-	-	-
	CSERE	-	2	-	-	-
Összes ¹³⁴ átváltási művelet		10	10	-	-	-
Átv. műv. a fordító szempontjából	Implicitáció	4	3	-	-	-
	Explicitáció	3	3	-	-	-

¹³⁴ A mikro-analízisben számítottakra vonatkozik, tehát 20 mondatra és 20 partikulára.

Az ötödik ábrában megtaláljuk, hogy a fordítók milyen magyar megfelelőket rendeltek a *jo* partikulához az egyes mondat típusokban. Az átváltási műveleteket is feltüntettük mellettük, azok számával együtt.

5. ÁBRA

A *jo* partikula fordítása (*A Kölyök*)

Mondat		Szempontok	
Típus	Token	Magyar megfelelő	Átváltási művelet
Állítás	10	egészen; [különb...is olyan]; csak; valójában; [de majd]; [egyszóval, no, ...csak];	Grammatikai felbontás (3) Grammatikai áthelyezés (3)
Felkiáltás	10	[még...is]; ó; csak; úgy látszik; az; [na végre, hogy]; de;	Grammatikai felbontás (3) Grammatikai áthelyezés (2) Grammatikai csere (2)
Kérdés		-	-
Felszólítás		-	-
Óhajtás		-	-

A hatodik ábra a *jo* partikulával kapcsolatos átváltásokat, és az egész szövegben előforduló, többi partikulára irányuló átváltásokat is tartalmazza.

A kihagyások, áthelyezések és cserék többé-kevésbé tartják az arányt az összes átváltási művelethez képest.

6. ÁBRA

A *jo* partikula fordítása átváltási műveletekkel (*A Kölyök*)

	Átváltási művelet			
	FEL	KI	ÁT	CSERE
Token	6	7	6	3
Össz. átv. műv.	41	86	72	39

5.4.1.3. Érdekesség

A *ne* és *jo* partikula elemzése után a szövegben talált egyéb átváltásokra kívánunk néhány példát hozni a következőkben (9–12). Előtte pedig Klaudy (1997: 389) sorait idéznénk, hogy megérthessük a művelet mibenlétét, íme:

A lokális kompenzáció során „a veszteség (pl. tájnyelvi jellegzetességek) és visszaadása jól körülhatárolható”, a globális kompenzáció művelete azonban csak a szöveg egészében mutatkozik meg. „A globális kompenzáció során a fordító arra törekszik, hogy ... a célnyelvi szöveg ne legyen szegényebb, színtelenebb, mint az eredeti...óvakodni kell a túlfordítástól”¹³⁵

¹³⁵ A kompenzációról bővebben ld. Albert 2003: 40; Klaudy 2003: 155, lokális k. 162–7, globális k. 167–171.

5.4.1.3.1. Kompenzálás

(9a) ハイカラ野郎だけでは不足だよ (Sōseki 101)

[Haikara-jaró dake deva fuszoku da jo.]

(9b) Csak a „pimasz ficsúr” nem tetszett. (Vihar 155)

Megj.: *Haikara* – nyugati, modern, nem japán stílus = ficsúr

A fordító megfelelő módon adaptálta a forrásnyelvi kifejezést úgy, hogy a „nyugati” olvasó is megérthette, mire céloz a beszélő.

(10a) そりゃ、イナゴぞな、もし (Sōseki 35)

[Szorja, *inago zona*, mosi.]

(10b) De hisz ez sáska vagy mi a szösz! (Vihar 58)

Megj.: *Zonamosi* – A sikokui-dialektus egyik eleme, tájszólás.

Lokális kompenzációról (*local adaptation*) beszélünk, ha a művelet kiváltó oka magában a szövegben található, és annak csak bizonyos részére terjed ki (Bastin 2009: 5). A fordító ismét kellőképp változtatott a célnyelvi szövegen, és kompenzált (betoldást alkalmazott) anélkül, hogy a műben túlzottan eltolódott volna a hangsúly a tájnyelvi kifejezések felé.

5.4.1.3.2. Partikula ott a magyarban, ahol a japánban nincsen

Megfigyeltük továbbá, hogy számos alkalommal találkozunk partikulával a célnyelvi szövegben ott, ahol a forrásnyelviben nem partikula szerepelt. Példáink a következők:

(11a) 君あまり学校の不平を云うと、いかんぜ。 (Sōseki 25)

[*Kimi amari gakkó no fuhei o iu to, ikan ze.*]

(11b) De figyelj csak, túl sokat szidod az iskolát, ugyan, minek. (Vihar 41)

Megj.: *Kimi* – te; hé, te!

Maradéktalanul illenek a jelen példára Albert (2011: 164) sorai, miszerint „... *a mondatból kiszakított szó virtuális szemantikai jelentést tartalmaz és csak a mondatba belekerülve vesz fel valamilyen aktuális jelentést...*”

(12a) 喜んでるところじゃない。大騒ぎです (Sōseki 49)

[*Jorokonderu dokoro dzsa nai. Ószavagi deszu.*]

(12b) Már hogy örülnének? Micsoda lármát csináltak! (Vihar 79)

Jelen esetben a betoldások nyomatékossítják a megszólaló felháborodását. „*A fordítónak először mindenképpen valamilyen értelmet kell megragadnia (belevinni vagy kivonni) ahhoz, hogy azután fordítani tudjon*” (Albert 2011: 167). Tehát a fordító előbb megbizonyosodott a kontextus kellőképp felháborító voltáról, és utána toldotta be a példában olvasható kifejezéseket a célnyelvi szövegbe.

5.4.1.4. Összefoglalás

A következő négy táblázatban (7–10. ÁBRA) sorra vesszük a szövegből kinyert adatokat, mind a *ne* és *jo* partikulákra és átváltásaikra nézve, mind az összes partikulára és átváltásra nézve.

A hetedik ábrából megtudhatjuk, hogyan (i) aránylik a *ne* és *jo* átváltása az összes átváltáshoz; hogyan (ii) aránylanak az egyes átváltási műveletek az összes elvégzett átváltási művelethez.

Láthatjuk, hogy a legtöbb átváltási művelet grammatikai kihagyással (86) és grammatikai áthelyezéssel (72) történt. A *ne* és *jo* partikulák fordítása során azonban leginkább a grammatikai felbontás (42%) volt jellemző, a grammatikai kihagyás pedig a legkevésbé (26%).¹³⁶

7. ÁBRA

Az összes átváltási művelet (*A Kölyök*)

Szempontok	Átváltási műveletek				Token
	FEL	KI	ÁT	CSERE	
<i>Ne</i>	11	15	21	12	59
<i>Jo</i>	6	7	6	3	22
Összesen	41	86	72	39	238
<i>Ne</i> és <i>Jo</i> / Összes	42%	26%	38%	39%	34%
Átv. műv./Összes	17%	36%	30%	16%	-

A nyolcadik ábrából kiderül, hogy az egyes mondattípusok, milyen mennyiségben fordultak elő a szövegben, valamint, melyik mondattípus, hogyan aránylik az összes mondat-hoz. A partikulák, így az átváltások száma is, hússzal több, mint az összes mondaté – ez azzal magyarázható, hogy huszonegy megnyilatkozásközi partikulával volt dolgunk a szövegben, amelyek nem mindig számítottak külön mondatnak.

A szám adatok szerint a felkiáltó mondattípus (47%) fordult elő a legnagyobb mennyiségben, utána pedig az állító mondatok (37%) következnek.

¹³⁶ Nem kerekített értékekről van szó.

8. ÁBRA

A mondattípusok megoszlása (*A Kölyök*)

	Mondattípus					Összesen		
	A	O	K	Fe	Fsz	Mondat	Partikula	Átv. műv.
Token	81	2	24	102	9	218	238	238
Mondat/típus	37%	1%	11%	47%	4%	-		

A kilencedik ábra feltünteti a szövegben található összes partikulát, azok mennyiségével és megnyilatkozásbeli előfordulásának számával együtt. Összesen 238 partikulát számol a táblázat.

Egyöntetűen a *ne* partikula (59) fordult elő a legtöbbször a szövegben, utána a *ze* (26), a *zonamosi* (25), a *sza* (24) és a *na* (24), végül a *jo* (22) következik. Megnyilatkozásközi szerepben összesen 21 partikulát találunk.

9. ÁBRA

A zárópartikulák előfordulása (*A Kölyök*)

a)

	Zárópartikula								
	<i>Gana</i>	<i>Ganamosi</i>	<i>Gane</i>	<i>Gena</i>	<i>Ja</i>	<i>Jo</i>	<i>Kai</i>	<i>Kana</i>	<i>Kanamosi</i>
Token	4	14	4	3	3	22	1	2	6
INTER	-	-	-	-	1	-	-	1	-

b)

	Zárópartikula								
	<i>Kane</i>	<i>Na</i>	<i>Namosi</i>	<i>Ne</i>	<i>Sza</i>	<i>Ze</i>	<i>Zo</i>	<i>Zona</i>	<i>Zonamosi</i>
Token	10	24	5	59	24	26	5	1	25
INTER	-	1	-	9	6	2	-	-	-

A tizedik táblában a fordítói stratégiát mérjük fel. Megtaláljuk az ábrában a *ne* és *jo* partikulák, és az egész szöveg implicit illetve explicit átváltásainak számát és százalékos adatait.

Az implicitációk (86) száma több mint kétszerese az explicitációknak (41) az egész szövegben. A *ne* és *jo* partikulák fordításakor azonban egy fokkal moderáltabb eredményt kapunk: 5–6% különbség mutatkozik az implicitációk és explicitációk között.

10. ÁBRA

Implicitáció vs. explicitáció (*A Kölyök*)

Szempontok		Típus		Token	Átlag	
		Implicit	Explicit		IMP	EXP
Partikulák	<i>Ne</i>	15	11	59	25%	19%
	<i>Jo</i>	7	6	22	32%	27%
Összes átv. műv.		86	41	238	36%	17%

5.4.2. *Naruto*

Az alfejezetben ismertetjük a *ne* és *jo* partikula fordítását különböző szituációkban. Először külön-külön vesszük sorra a példákat (1–4 és 5–9),¹³⁷ és három táblázatban összegezzük az adott partikula fordítására jellemző tendenciákat (11–13. és 14–16. ÁBRA). A két partikula elemzése után a szövegre különösen jellemző kompenzációra is hozunk összesen négy példát (10–13). Végül az egész szövegre általánosan jellemző adatokat szemléltetjük további négy táblázat segítségével (17–20. ÁBRA).

5.4.2.1. *A ne partikula fordítása*

Négy beszédhelyzetben (1–4) vesszük sorra a partikula fordítását, egy-egy kiemelt szövegrészlettel és három táblázattal (11–13. ÁBRA) szemléltetve azt. Az elemzés szempontjai részletezve a következők:

1. Kontextus (a szövegkörnyezet ismertetése)
2. Művelet (a fordítástechnika)
 - típusa (az átváltási művelet)
 - jellege (explicitáció vs. implicitáció vs. semleges)
 - a hipotézisnek megfelel? (ld. '[3.6.] »a hipotézisek«')
 - (operátor?; beljebb csúszik v. inkorporálódik?;
 - lexikával megragadható?; diskurzusjelölő?)
3. Magyarázat (a fordítói döntést befolyásoló tényezők körüljárása)
4. A partikula fordítása (a lexikai tényezők sorra vétele)
 - a magyar „megfelelő” (a célnyelvi szövegben szereplő elem[ek])
 - szófaja (az előbbi nyelvtani meghatározása)

¹³⁷ A manga esetén megegyezik a forrásnyelvi és a célnyelvi oldalak száma. Ezért is fogjuk a későbbiekben az oldalszám mellett a panelszámot is feltüntetni kiegészítésként, és a pontosság kedvéért.

5.4.2.1.1. *Állításban*

- (1a) 小さい頃に両親が死んで何でも一人でがんばってきた人だからね

(Kishimoto 22/6)

[Csíszai koro ni rjósín ga sinde nandemo hitori de ganbattekita hito dakara ne.]

- (1b) Fiatal volt, amikor meghaltak a szülei. Amit elért, azt **csak** magának köszönheti. (Vida 22/6)¹³⁸

1.1. Kontextus

Narutónak nem sikerült a nindzsa-vizsga, ezért le van törve. Mizuki-szenszei vigasztalni próbálja őt azzal, hogy Iruka-szenszei múltjáról beszél, így megértesse vele, miért bánik a tanár úr olyan szigorúan vele.

1.2. Művelet

1.2.1. Típusa

Grammatikai áthelyezés /Ne: 4/Össz.: 53/ A szövegre 20%-ban jellemző.¹³⁹

1.2.2. Jellege

(semleges)

1.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Ő egy olyan ember, aki magának köszönheti azt, amit elért.

Jo: Azt csak 'magának köszönheti, amit elért az életben. (árnyaló)

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? beljebb csúszik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [még]

1.3. Magyarázat

„Rachael Reichman (1978) szerint a beszélgetés **koherenciája** nem feltétlenül nyilvánvaló a beszélgetést felépítő szövegekben előforduló közös fogalmak alapján.” (idézi Beaugrande és Dressler 2000: 252, nem az én kiemelésem).

¹³⁸ Mivel mangáról van szó, ezért az oldal-, és a panelszám megegyezik mind a forrásnyelvi mind a célnyelvi szövegben.

¹³⁹ Megj.: A partikula melletti szám azt jelenti, hányszor fordították az adott művelettel. Az 'Össz.' az összes (szóban forgó) átváltási műveletet hivatott jelezni, s végül a százalékos adat az adott művelet adott szövegre vonatkoztatott értékét mutatja.

1.4. A partikula fordítása

1.4.1. A magyar „megfelelő”

[csak]

1.4.2. Szófaja

Viszonyító partikula (rémakiemelő: [csak])

5.4.2.1.2. *Kérdésben*

(2a) ここがナルトの家ねえ……(Kishimoto 107/3)

[Koko ga Naruto no ie né.]

(2b) **Szóval** ez Naruto lakása? (Vida 107/3)

2.1. Kontextus

A Hokage és Kakasi-szenszei meglátogatják Narutót, aki pont nincs otthon. Nagy rumlit találnak a házban, itt-ott lejárt élelmiszerek. Kakasi ezek után kissé kiábrándultan a példában említetteket kérdezi a Hokagétól.

2.2. Művelet

2.2.1. Típusa

Grammatikai csere /Ne: 5/Össz.: 49/ A szövegre 19%-ban jellemző.

2.2.2. Jellege

(semleges)

2.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Ez¹⁴⁰Naruto lakása.

Jo: De hát ez Naruto lakása!

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [szóval]

2.3. Magyarázat

Ha azt mondjuk „Ez Naruto lakása, ugye?”, akkor egy lehetséges választ fogalmazunk meg a fordítási kérdésre. Az intertextualitás¹⁴¹ tényezője azonban nincs jelen e nyilatkozatban.

¹⁴⁰ Különösebb felhang nélkül ejtve.

¹⁴¹ „az INTERTEXTUALITÁS... mindazon módok összefoglaló megnevezésé[re], amelyeken egy adott szöveg létrehozása és befogadása más szövegeknek a résztvevők általi ismeretétől függ.” (de Beaugrande és Dressler 2000: 235, nem az én kiemelésem).

Mivelhogy azonban ismerjük a nyilatkozat körülményeit, az előbbi példa nem mérvadó, *i.e.* mindkét fél számára evidens, hol vannak, inkább csak retorikai célja (költői kérdés) volt a megnyilatkozásnak.

„A befogadó a »felszínen« kezdi, magával a szöveg közreadott formájával, és »lefelé« halad a »mélyebb« fázisok irányában. A szövegfelszín lineáris szósorozatát nyelvtani függőségekbe ELEMZI (*parse*)... Ezen függőségek elemei azok a kifejezések, amelyek fogalmakat és viszonyokat AKTIVIZÁLNAK a befogadó elméjében – ezt a fázist FOGALOMVISSZANYERÉSNEK nevezhetjük...” (de Beaugrande, Dressler 2000: 69–70, nem az én kiemelésem).

Ezek alapján mondhatjuk, hogy a fordító pont fordítva járja be azt az utat, amelyet rekonstruálni törekszik.

2.4. A partikula fordítása

2.4.1. A magyar „megfelelő”

[szóval]

2.4.2. Szófaja

Interakciós mondatszó (társalgásszervező és –jelölő: [szóval])

5.4.2.1.3. *Felkiáltásban*

(3a) 無事だったのねえ！！ (Kishimoto 182/6)

[*Budzsi datta no nee.*]

(3b) **Hát** életben vagy! (Vida 182/6)

3.1. Kontextus

Naruto, Szaszuke és Szakura a gyakorlótéren Kakasival harcolnak. Szaszukét mozgásképtelenné tette Kakasi technikája. Szakura így talál rá, és örvendezik, hogy még így sem lett komolyabb baja a fiúnak.

3.2. Művelet

3.2.1. Típusa

Grammatikai áthelyezés /Ne: 4/Össz.: 53/ A szövegre 20%-ban jellemző.

3.2.2. Jellege

(semleges)

3.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Baj nélkül ment. Különösebb nehézség nélkül történt a dolog.

Jo: Na de hát életben vagy (ne nyavajogj!)

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? beljebb csúszik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [hát]

3.3. Magyarázat

A *ne* partikula jelen esetben meglepetés (érzelem) és burkolt (implicit) nyomatékosítás (vö. Kiss Sándorné Székely 2001: 397–8) értelemben használatos. „... ÉRTELEMNEK (egy kifejezés értelmének) nevezhetjük azt az ismeretet, amelyet egy adott szövegben előforduló kifejezés valóságosan (aktuálisan) közvetít.” (de Beaugrande, Dressler 2000: 120, nem az én kiemelésem).

3.4. A partikula fordítása

3.4.1. A magyar „megfelelő”

[hát]

3.4.2. Szófaja

Modális-pragmatikai partikula (árnyaló: [hát])

5.4.2.1.4. Megnyilatkozásközi, illetve –független helyzetben

(4a) これで一人前だね オレ達！！ (Kishimoto 21/3)

[Korede icsinyin-mae da ne, ore-tacsi.]

(4b) **Ugye** megmondtam, hogy sikerülni fog! (Vida 21/3)

4.1. Kontextus

Az iskola tanulói örvendeznek, hiszen átmentek a nindzsa-vizsgán. A nagy zsivajból a szemléltetett példát hallani ki.

4.2. Művelet

4.2.1. Típusa

Grammatikai áthelyezés /Ne: 4/Össz.: 53/ A szövegre 20%-ban jellemző.

4.2.2. Szófaja

(semleges)

4.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: *Ez a felnőtttség, barátaim.¹⁴²

Jo: Na tessék, megcsináltuk ám!

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? beljebb csúszik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [ugye]

4.3. Magyarázat

A „Na, ez a felnőtttség, barátaim!” nyilatkozat nem helytálló jelen esetben, mert nem reflektál a beszédhelyzetre – nem *helyzetszerű* (vö. de Beaugrande, Dressler 2000: 211).

„... az ismeretek és a jelentések felettebb érzékenyek a **szövegkörnyezetre**, amelyben felbukkannak. ... A szöveg által aktivizált fogalmak és viszonyok összerendezését alapjában véve ... PROBLÉMAKÖZÖNKÉNT képzelhetjük el. a szöveghasználóknak ezeket összekötő útvonalalakzatot kell felépíteniük ahhoz, hogy SZÖVEGVILÁG ... jöjjön létre belőlük... Olyan tényezőket is figyelembe kell vennünk, mint (a) mennyi ismeret közös vagy adódik át a résztvevők között...” (de Beaugrande, Dressler 2000: 131, 183; nem az én kiemelésem).

Minden nindzsa-tanonc tudja, hogy a vizsga teljesítése egyet jelent a „felnöttséggel”, tehát nem fogják megkérdezni egymástól, hogy „ez az, ugye?”, hanem, mint a fordításban, nyomatékosítják a mondanivalójukat örömben.

4.4. A partikula fordítása

4.2.1. A magyar „megfelelő”

[ugye]

4.2.2. Szófaja

Modális-pragmatikai partikula (modális alapértékjelölő [ugye])

5.4.2.1.5. Az átváltások táblái

Először (11–13. ÁBRA) a mikro-analízis eredményeképpen kapott adatokat közöljük táblázat formájában. Tizenhatalc *ne* partikulát tartalmazó mondat került vizsgálatra. Összesen tizenhatalc *ne* partikulát tartalmaz a szöveg.

A tizenegyedik ábrából megtudhatjuk, hogy a fordító alig élt (1–2) áthelyezéssel vagy cserével – felbontással egyáltalán nem. Kiderül azonban, hogy az esetek többségében grammatikai kihagyással (9) történt a *ne* partikula fordítása.

¹⁴² Ez alkalommal sem mellőzhetjük a megnyilatkozás érzelmi vetületét, hiszen a felnőtttség az élet mérőköve egy tündérszámára.

11. ÁBRA¹⁴³

A *ne* partikula előfordulásai (*Naruto*)

		Mondattípus				
		A	Fe	K	Fsz	O
Szempontok						
Tokenek		7	7	4	-	-
Átváltási művelet	FEL	-	-	-	-	-
	KI	4	4	1	-	-
	ÁT	2	1	1	-	-
	CSERE	1	2	2	-	-
Összes ¹⁴⁴ átváltási művelet		7	7	4	-	-
Átv. műv. a fordító szempontjából	Implicitáció	4	4	1	-	-
	Explicitáció	-	-	-	-	-

A tizenkettedik ábrában megtaláljuk, hogy a fordítók milyen magyar megfelelőket rendeltek a *ne* partikulához az egyes mondattípusokban. Az átváltási műveleteket is feltüntettük mellettük, azok számával együtt.

12. ÁBRA

A *ne* partikula fordítása (*Naruto*)

Mondat		Szempontok	
Típus	Token	Magyar megfelelő	Átváltási művelet
Állítás	7	csak; szóval; elég	Grammatikai áthelyezés (2) Grammatikai csere (1)
Felkiáltás	7	hé; szóval; hát	Grammatikai áthelyezés (1) Grammatikai csere (2)
Kérdés	4	ugye; szóval; mintha	Grammatikai áthelyezés (1) Grammatikai csere (2)
Felszólítás		-	-
Óhajtás		-	-

A tizenharmadik ábra a *ne* partikulával kapcsolatos átváltásokat, és az egész szövegben előforduló, többi partikulára irányuló átváltásokat is tartalmazza.

A *ne* partikulát egyszer sem fordították felbontással. A kihagyás művelete fordul elő a legtöbbször (9), akárcsak szövegszinten (151). Jelentős még a cserék száma (5) az összes cseréhez képest nézve (49).

¹⁴³ Jelmagyarázat: A = állítás; Fe = felkiáltás; K = kérdés; Fsz = felszólítás; O = óhajtás; FEL = gr. felbontás; KI = gr. kihagyás; ÁT = gr. áthelyezés; CSERE = gr. csere; INTER = megnyilatkozásközi (partikula); IMP = implicitáció; EXP = explicitáció.

¹⁴⁴ A mikro-analízisben számítottakra vonatkozik, tehát 18 mondatra és 18 partikulára.

13. ÁBRA

A *ne* partikula fordítása átváltási műveletekkel (*Naruto*)

	Átváltási művelet			
	FEL	KI	ÁT	CSERE
Token	-	9	4	5
Össz. átv. műv.	9	151	53	49

5.4.2.2. A *jo* partikula fordítása

Kivételes módon öt beszédhelyzetben (5–9) közölhetjük a partikula fordítását, továbbra is egy-egy kiemelt szövegrészlettel és három táblázattal (14–16. ÁBRA) szemléltetve azt. Az elemzés szempontjai részletezve a következők:

1. Kontextus (a szövegkörnyezet ismertetése)
2. Művelet (a fordítástechnika)
 - típusa (az átváltási művelet)
 - jellege (explicitáció vs. implicitáció vs. semleges)
 - a hipotézisnek megfelel? (ld. '[3.6.] »a hipotézisek«')
 - (operátor?; beljebb csúszik v. inkorporálódik?;
 - lexikával megragadható?; diskurzusjelölő?)
3. Magyarázat (a fordítói döntést befolyásoló tényezők körüljárása)
4. A partikula fordítása (a lexikai tényezők sorra vétele)
 - a magyar „megfelelő” (a célnyelvi szövegben szereplő elem[ek])
 - szófaja (az előbbi nyelvtani meghatározása)

5.4.2.2.1. Állításban

(5a) 優秀な方で人の気がひけなかったからよ (Kishimoto 39/3)

[Júsó na hó de hito no ki ga hikenakatta kara jo.]

(5b) Mert **pusztán** a képességeim miatt **soha** nem vettek volna észre. (Vida 39/3)

5.1. Kontextus

Iruka-szenszei elmeséli Narutónak, milyen volt a gyermekkor, és hogy mennyire hasonlítanak ők ketten.

5.2. Művelet

5.2.1. Típusa

Grammatikai felbontás /Jo: 4/Össz.: 9/ A szövegre 3%-ban jellemző.

5.2.2. Jellege

(explicitáció)

5.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: *A képességeim miatt, nem vettem volna észre.¹⁴⁵

Ne: Tudod, (hogy milyen vagyok) a képességeim miatt...

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? nem

5.3. Magyarázat

A *jo* mondatbeli szerepe: gyenge indulat, meggyőződés, nyomatékosítás (Kiss Sándorné Székely 2001: 399). Tehát a [pusztán] szóval nyomatékosította a mondandóját. De miért volt szükség a [soha] szóra?

„Az irodalmi fordításban... fontos szerepe van... a ki nem fejtett asszociatív jelentéseknek... Mivel a célnyelvi közönség kognitív környezete más, az irodalmi mű fordítása nem lehet ekvivalens az eredetivel, csak optimálisan hasonló” (Gutt 1991, idézi Heltai 2008: 9). Tehát ezzel magyarázható a fordító választása, az explicitáció, hiszen a magyar olvasónak 'eredetibbnek' hat, ha eltúlzunk bizonyos dolgokat.

5.4. A partikula fordítása

5.4.1. A magyar „megfelelő”

[pusztán...soha]

5.4.2. Szófaj

Viszonyító partikula (rémakeiemelő: [pusztán])

Formális-időhatározó, rémakeiemelő-partikula szerepben [soha]

5.4.2.2.2. Kérdésben

(6a) どんな掟なんだよ? (Kishimoto 34/7)

[Donna okite na n da jo?]

(6b) Miféle... szabály az? (Vida 34/7)

6.1. Kontextus

Kiderül, hogy Mizuki-szenszei átverte Narutót. Mi több, éppen a falu féltve őrzött titkát készül megosztani. Naruto, aki erről nem tud, ledöbbenve kérdezi a tanárt.

¹⁴⁵ Nehezen elképzelhető szintén, hogy ezt bárki úgy mondja, hogy érzelmileg semleges maradjon.

6.2. Művelet

6.2.1. Típusa

Grammatikai kihagyás /Jo: 33/ Össz.: 151/ A szövegre 58%-ban jellemző.

6.2.2. Jellege

(implicitáció)

6.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Milyen szabály?

Ne: Ó, milyen szabály is az, hm?

Jo: Mégis miféle szabályról van szó?!

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? nem egyértelműen

d) diskurzusjelölővel fordították? nem

6.3. Magyarázat

... a legújabb kutatások szerint (Tirkkonen-Condit 2005, Englund Dimitrova 2005, Mossop és mások 2005, Englund Dimitrova 2007, Tirkkonen-Condit és mások megjelenés alatt, idézi Heltai 2008: 9–10) a fordítás egyik alapvető stratégiája a szó szerinti fordítás: a fordítók először mindig a szó szerinti fordítást próbálják alkalmazni, mivel ez igényli a legkevesebb erőfeszítést (ibid.).

A fordító azonban nem alkalmazta ezt a látszólag evidens műveletet, hanem kihagyta a kérdésből a partikulát. Feltehetőleg úgy vélte, hogy a szituációnak *jobban* megfelelő kérdőszó (milyen vs. miféle) kiválasztása elég a (célnyelvi) nyilatkozat (forrásnyelvi) kommunikatív relevanciájához.

6.4. A partikula fordítása

6.4.1. A magyar „megfelelő”

[Ø] esetleg: [miféle] (vs. milyen)

6.4.2. Szófaja

[Ø] (kérdőszó informálisabb jellegű változata)

5.4.2.2.3. Felkiáltásban

(7a) 別にいいよ…家に帰ったって誰もいねえーしよ！ (Kishimoto 15/4)

[*Becu ni i jo... Ie ni kaetta tte daremo iné si jo.*]

(7b) Kit érdekel... úgyisincs kihez¹⁴⁶ hazamennem. (Vida 15/4)

¹⁴⁶ Azért lett aláhúzva, mert nem sorolható be egyértelműen a grammatikai csere művelete alá, hiszen a *daremo inai* ('senki se nincs') fordításaként értelmezhető elsősorban, s nem a *jo* partikulájaként.

7.1. Kontextus

Naruto elcsúfította a Hokagék, a falu főnindzsáinak szobrát, ezért büntetésből neki kell tisztára törölnie őket. Iruka-szenszei örködik felette, és emlékezteti rá a főhőst, hogy amíg nincs kész, addig nem mehet haza. Erre Naruto, némi fájdalommal a hangjában, így vág vissza.

7.2. Művelet

7.2.1. Típusa

Grammatikai kihagyás /Jo: 33/ Össz.: 151/ A szövegre 58%-ban jellemző.

7.2.2. Jellege

(implicitáció)

7.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Oké. Nincs otthon senki amúgy sem.

Ne: Jó így is, nem? *Tudod, még ha haza is megyek, nem igazán várnak rám...¹⁴⁷

Jo: Úgy is jó, mi van akkor?! Még ha, haza is megyek, mégis ki vár otthon, szerinted?!

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? nem egyértelműen

d) diskurzusjelölővel fordították? nem egyértelműen [úgy]

7.3. Magyarázat

Noda (2006) szerint a *jo* akkor használatos, ha a beszélő biztos benne, hogy a megnyilatkozásban közölt információ hasznos lesz a beszédpartner számára.¹⁴⁸ Kis absztrakcióval valóban „előnyösnek” mondhatjuk a példában szerepelteket is, Irukára nézve – értsd: a megnyilatkozás után valószínűleg jobban átérzi Naruto helyzetét, így visszább vesz a szigorú modorából.

A példa fordítástechnikai vonzatát tekintve pedig, Heltai (2008: 14) kutatása alátámasztja azt a nézetet, hogy az irodalmi fordításban a fordítók gyakrabban térnek el a szó szerinti megfeleltetéstől, mint a szakfordítók. A példánk is jól illusztrálja ezt a jelenséget, hiszen az első partikula fordítása 'kimaradt', és a második sem igazán megragadható, mint azt később látni fogjuk (ld. '[7.4.2.] »Szófaja«'). Egyébként szituatív ekvivalens nyilatkozatokról van szó mind a két szöveg tekintetében.

¹⁴⁷ A valóságban természetesen nem mondunk ilyet.

¹⁴⁸ Emellett az egymás után való sokszori használata tolakodó, alkalmatlankodó helyzetbe hozza a beszélőt (Noda 2006).

7.4. A partikula fordítása

7.4.1. A magyar „megfelelő”

[Ø]

7.4.2. Szófaja

[Ø]

5.4.2.2.4. *Felszólításban*

(8a) 見てみろよあれ…… (Kishimoto 10/4)

[Mitemiro jo are...]

(8b) **Most** nézd meg... (Vida 10/4)

8.1. Kontextus

Naruto éppen a Hokagék szobrát festi tele mindenféle csúfságokkal. A falu lakói most vették észre, és felháborodva vágnak hozzá minden gondolatot, amely eszükbe jut. Az idézett példa a falulakók egyikétől származik.

8.2. Művelet

8.2.1. Típusa

Grammatikai csere /Jo: 11/ Össz.: 49/ A szövegre 19%-ban jellemző.

8.2.2. Jellege

(semleges)

8.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Odanézz!

Ne: Nézd csak, mi is lehet az ott, hm?

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? inkorporálódik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [most]

8.3. Magyarázat

„A japán nyelv szintaktikailag az ún. SOV típusú nyelvek közé tartozik” (Máté 2009: 194) mint tudjuk, a példánkban azonban a mutató névmás nemhogy az ige (V, *verb*) után jön, hanem egyenest a zárópartikula után, amely mögött elméletileg nem állhat más. A magyarban nem kell így „megcsavarni” a szórendet, elég a [most] határozószó beékelése a mondatba. Ha a fordító mégis felcserélte volna a szórendet, akkor a forrásnyelvire jellemző szövegépítési sajátyságot vitt volna át a célnyelvbe („*discourse transfer*”, Toury 1986), ami megváltoztatja a

célnyelvi szöveg mondatszerkesztési sajátosságait („kvázi helyesség”, Klaudy 1987) (idézi mindkettőjüket Klaudy 2007: 145–6).

8.4. A partikula fordítása

8.4.1. A magyar „megfelelő”

[most]

8.4.2. Szófaja

időhatározó [most]

5.4.2.2.5. Megnyilatkozásközi helyzetben

A tanulmányokban nem igazán olvashatunk a szóban forgó esetről. Ennek ellenére számos alkalommal történt, hogy megnyilatkozásközi helyzetben szerepelt a *jo* (és más)¹⁴⁹ partikula is.

(9a) いいかげんにしなさいよナルト！！ (Kishimoto 95/6)

[Í kagen ni sinaszai joNaruto!!]

(9b) Állj **már** le, Naruto!! (Vida 95/6)

9.1. Kontextus

Iruka-szenszei az imént ismertette a diákokkal, ki melyik csapatba kerül majd. Naruto természetesen elégedetlen a besorolással, és hangot is ad sérelmének. Iruka-szenszei a sok vita után, már végső kimerülésében csak magában mormogja a példaként szerepeltetett mondatot.

9.2. Művelet

9.2.1. Típusa

Grammatikai áthelyezés /Jo: 16/ Össz.: 53/ A szövegre 20%-ban jellemző.

9.2.2. Jellege

(semleges)

9.2.3. A hipotézisnek megfelel?

a) operátor?

Zéró: Naruto, viselkedj!

Ne: Na(a), Naruto, viselkedj már, hát na, oké?

b) beljebb csúszik (ÁT) vs. inkorporálódik (FEL; CSERE)? beljebb csúszik

c) lexikával megragadható? igen

d) diskurzusjelölővel fordították? igen [már]

¹⁴⁹ Például a *sza* és *na* partikulák.

9.3. Magyarázat

A forrásnyelvi szövegben megfogalmazott nyilatkozat úgy hangozna magyarul, hogy „Viselkedj már, kérlek, Naruto!”, némi auktoritási felhanggal.

Joggal adódik tehát a kérdés (amelyet már többen meg is fogalmaztak (Szili, 2004, idézi Somodi 2009b: 215), miszerint a fordító az eredeti (forrásnyelvi) megnyilatkozáshoz ragaszkodik-e, vagy alkalmazzon egy erősebb/gyengébb stratégiát, amelyet hasonló beszédhelyzetben egy magyar anyanyelvi beszélő alkalmazna. (*ibid.* 215–6).

Jelen esetben „erősebb” és célnyelvi stratégiát alkalmazott a fordító.

9.4. A partikula fordítása

9.4.1. A magyar „megfelelő”

[már]

9.4.2. Szófaja

Modális-pragmatikai partikula (árnyaló: [már])

5.4.2.2.6. Az átváltások táblái

A mikro-analízis eredményeképp kapott adatokat az alábbi három táblában (14–16. ÁBRA) foglaljuk össze. A szövegben összesen 64 *jo* partikula fordult elő, ebből 22 került vizsgálatra.¹⁵⁰

Ami talán elsőre szembetűnik a tizennegyedik ábrán, hogy rendkívül sok kihagyást találunk (13), míg az explicitációk száma csak négy, akárcsak a felbontásoknak és cseréknek.

14. ÁBRA.

A *jo* partikula előfordulásai (*Naruto*)

		Mondattípus				
		A	Fe	K	Fsz	O
Szempontok						
Tokenek		7	14	-	1	-
Átváltási művelet	FEL	1	3	-	-	-
	KI	3	10	-	-	-
	ÁT	1	-	-	-	-
	CSERE	2	1	-	1	-
Összes ¹⁵¹ átváltási művelet		7	14	-	1	-
Átv. műv. a fordító szempontjából	Implicitáció	3	10	-	-	-
	Explicitáció	1	3	-	-	-

¹⁵⁰ Azért huszonkettő, mert a szövegben csak 18 *jo* partikula szerepelt, ezért így kompenzáljuk a hiányt.

¹⁵¹ A mikro-analízisben számítottakra vonatkozik, tehát 22 mondatra és 22 partikulára.

Az tizenötödik ábrában megtaláljuk, hogy a fordítók milyen magyar megfelelőket rendeltek a *jo* partikulához az egyes mondat típusokban. Az átváltási műveleteket is feltüntettük mellettük, azok számával együtt.

15. ÁBRA

A *jo* partikula előfordulásai (*Naruto*)

Mondat		Szempontok	
Típus	Token	Magyar megfelelő	Átváltási művelet
Állítás	7	igen; de; [pusztán...soha]; pedig;	Grammatikai felbontás (1) Grammatikai áthelyezés (1) Grammatikai csere (2)
Felkiáltás	14	úgysincs; [na ne már]; [ja, és...is]; [tudod mit];	Grammatikai felbontás (3) Grammatikai csere (1)
Kérdés		-	-
Felszólítás	1	most	Grammatikai csere (1)
Óhajtás		-	-

A tizenhatodik ábra a *jo* partikulával kapcsolatos átváltásokat, és az egész szövegben előforduló, többi partikulára irányuló átváltásokat is tartalmazza.

Az összes átváltást nézve soknak mondható a négy felbontás, míg az áthelyezések (16) és cserék (11) száma csak kevésnek a kihagyásokhoz képest (33).

16. ÁBRA

A *jo* partikula fordítása átváltási műveletekkel (*Naruto*)

	Átváltási művelet			
	FEL	KI	ÁT	CSERE
Token	4	33	16	11
Össz. átv. műv.	9	151	53	49

5.4.2.3. Érdekesség

5.4.2.3.1. Kompenzálás

A *Naruto*-ban is volt példa kompenzálásra. Néhány ilyen példát veszünk szemügyre a következő négy mondatban (10–13). A példákra általánosan jellemző az, hogy a fordító, a szó szoros értelmében, kihagyta a partikula fordítását, ám a mondat más részein, akár az egész mondat átrendezésével érzékeltette a forrásnyelviben megfogalmazott kommunikatív sémákat.

(10a) んでよ ! (Kishimoto 17/5)

[*n de jo!*]

(10b) (És az összes eddigit túl fogom szárnyalni!) (Vida 17/5)

Megj.: *Ndejo* – úgy van; biztosan

(11a) ...ナルト...あんたね... (Kishimoto 93/1)

[*Naruto...Anta ne...*]

(11b) (Most betelt a pohár) (Vida 93/1)

Megj.: *Anta* – te; lefokozó

(12a) 何だってばよ ! ! ! (Kishimoto 67/1)

[*Nan da tteba jo!!!*]

(12b) Mit(!) a frászt akarsz tőlem? (Vida 67/1)

Megj.: *Nanda?* – Mi az?

A fordító idiomatikusabb kifejezést használ, és emelett visszaadja a Naruto beszédére jellemző jegyeket is (tehát a *ttebajo* zárópartikulát).

(13a) お前うざいよ (Kishimoto 105/5)

[*O-mae uzai jo.*]

(13b) Fogalmad sincs, mennyire idegesítő vagy. (Vida 105/5)

A fordító ismét idiomatikusabb kifejezést választ, s nyomatékosítja (explicitálja) is a szereplő mondanivalóját a mondat eleji betoldással.

5.4.2.4. Összefoglalás

A következő négy táblázatban (17–20. ÁBRA) sorra vesszük a szövegből kinyert adatokat, mind a *ne* és *jo* partikulákra és átváltásaikra nézve, mind az összes partikulára és átváltásra nézve.

A hetedik ábrából megtudhatjuk, hogyan (i) aránylik a *ne* és *jo* átváltása az összes átváltáshoz; hogyan (ii) aránylanak az egyes átváltási műveletek az összes elvégzett átváltási művelethez.

Láthatjuk, hogy az átváltási műveletek tetemes részét a grammatikai kihagyás (151) teszi ki. Az összes átváltások csupán 40%-a járt áthelyezéssel vagy cserével. A *ne* és *jo* parti-

kulák fordítása azonban 44%-ban felbontással, 37%-ban áthelyezéssel és 33%-ban cserével történt. Ezzel szemben csak 28%-ra nő a kihagyások száma.

17. ÁBRA

Az összes átváltási művelet (*Naruto*)

Szempontok	Átváltási műveletek				Token
	FEL	KI	ÁT	CSERE	
<i>Ne</i>	-	9	4	5	18
<i>Jo</i>	4	33	16	11	64
Összesen	9	151	53	49	262
<i>Ne</i> és <i>Jo</i> / Összes	44%	28%	37%	33%	31%
Átv. műv./Összes	3%	58%	20%	19%	-

A tizennyolcadik ábrából kiderül, hogy az egyes mondattípusok, milyen mennyiségben fordultak elő a szövegben, valamint, melyik mondattípus, hogyan aránylik az összes mondathoz. A partikulák, így az átváltások száma is, nyolccal több, mint az összes mondaté – ez azzal magyarázható, hogy negyvenöt megnyilatkozásközi partikulával volt dolgunk a szövegben, amelyek nem mindig számítottak külön mondatnak.

Toronymagasan vezet a felkiáltó mondattípus (62%), utána pedig a második helyen az állító mondatok következnek (22%).

18. ÁBRA

A mondattípusok megoszlása (*Naruto*)

	Mondattípus					Összesen		
	A	O	K	Fe	Fsz	Mondat	Partikula	Átv. műv.
Token	56	4	28	157	9	254	262	262
Mondat/típus	22%	1%	11%	62%	4%	-		

A tizenkilencedik ábra feltünteti a szövegben található összes partikulát, azok mennyiségével és megnyilatkozásbeli előfordulásának számával együtt. Összesen 262 partikulát számol a táblázat.

A legtöbb partikula-előfordulást a *jo* számol (64). Figyelemreméltó még a *na* (46) és a *sza* (37) nagymértékű felbukkanása a szövegben. Ezek mellett a *zo* (29) és a *ttebajo* (26) számadatai jelentősek még.

Említésre méltó még a *sza* megnyilatkozásközi előfordulása (29). Ezzel együtt 45 megnyilatkozásközi partikulát számolunk a szövegben.

19. ÁBRA

A zárópartikulák előfordulása (*Naruto*)

a)

a)

	Zárópartikula								
	<i>Jo</i>	<i>Joka</i>	<i>Jona</i>	<i>Jone</i>	<i>Kajo</i>	<i>Kana</i>	<i>Na</i>	<i>Ne</i>	<i>Sza</i>
Token	64	1	2	1	5	15	46	18	37
INTER	5	-	-	1	-	1	1	6	29

b)

	Zárópartikula							
	<i>Tteba</i>	<i>Ttebajo</i>	<i>Va</i>	<i>Vajo</i>	<i>Vajone</i>	<i>Vane</i>	<i>Ze</i>	<i>Zo</i>
Token	1	26	5	5	2	1	4	29
INTER	1	-	-	1	-	-	-	-

A huszadik táblában a fordítói stratégiát mérjük fel. Megtaláljuk az ábrában a *ne* és *jo* partikulák, és az egész szöveg implicit illetve explicit átváltásainak számát és százalékos adatait.

A szöveg majd 60%-ra a kihagyás a jellemző. Az implicitációk száma elenyészően kevés (3% és 6%). A *ne* és *jo* partikuláknál való fordítás esetén is körülbelül fele-fele arányban implicitációval találkozunk, míg explicitációval vagy csekély mértékben (6%) vagy egyáltalán nem.

20. ÁBRA

Implicitáció vs. explicitáció (*Naruto*)

Szempontok		Típus		Token	Átlag	
		Implicit	Explicit		IMP	EXP
Partikulák	<i>Ne</i>	9	-	18	50%	0%
	<i>Jo</i>	33	4	64	51%	6%
Összes átv. műv.		151	9	262	58%	3%

5.5. A kutatás összegzése

Külön-külön már láthattuk a két szöveg adatait, most az átláthatóság kedvéért röviden összegezzük a kutatásban megfogantakat. A következő hét táblázatban (21–27. ÁBRA) sorra vesszük a két szövegből kinyert adatokat, mind a *ne* és *jo* partikulákra és átváltásaikra nézve, mind az összes partikulára és átváltásra nézve. Ezek után pedig felvázoljuk az általános tendenciákat az külön-külön az egyes szövegek szerint (1–2/ABC), és általánosítva is (3/ABC).

A huszonegyedik táblázatból kiderül, hogy (i) a *ne* partikulát a *Kölyök*ben áthelyezéssel (35.6%), míg a *Naruto*ban kihagyással (50%); (ii) a *jo* partikulát mindkét szövegben kihagyással (31.8% és 51.6%) fordították legtöbbször. Meglepő, hogy a *Naruto* fordítója egyszer

sem alkalmazta a felbontást a *ne* partikula fordítására. Az összes átváltási művelet jelzésképpen van feltüntetve a táblázat végén.

21. ÁBRA¹⁵²

A két szöveg átváltásai számokban

		Átváltási műveletek								Token
		FEL		KI		ÁT		CSERE		
Szempontok										
Kölyök	Ne	11	18.6%	15	25.4%	21	35.6%	12	20.3%	59
Naruto	Ne	-/-		9	50%	4	22.2%	5	27.8%	18
Kölyök	Jo	6	27.3%	7	31.8%	6	27.3%	3	13.6%	22
Naruto	Jo	4	6.3%	33	51.6%	16	25%	11	17.2%	64
Kölyök	Összesen	41		86		72		39		238
Naruto	Összesen	9		151		53		49		262

Bár a huszonegyedik ábrában azt találtuk, hogy külön-külön nézve a *ne* és *jo* partikulákat, kihagyással történt legtöbbször a fordítás. A huszonkettedik táblában azonban az egyes szövegekben előforduló *ne* és *jo* partikulákat együtt számoltuk, és így az eredmény egy kicsit másképpen fest. Tehát mindkét szövegben a *ne* és *jo* partikula fordítása általában grammatikai felbontással (42% és 44%) illetve grammatikai áthelyezéssel (38% és 37%) történt. Ez az eredmény különösen magasnak mondható, hiszen a két mű fordítására leginkább a kihagyás (36% és 58%) volt jellemző főleg, az áthelyezések (30% és 20%) mellett.

22. ÁBRA

A két szöveg átváltásai százalékban

Szempontok		Átváltási műveletek				Token
		FEL	KI	ÁT	CSERE	
<i>Kölyök</i>	<i>Ne és Jo/</i> Összes á. m.	42%	26%	38%	39%	34%
<i>Naruto</i>	<i>Ne és Jo/</i> Összes á. m.	44%	28%	37%	33%	31%
<i>Kölyök</i>	Átv. műv. /Összes á. m.	17%	36%	30%	16%	-
<i>Naruto</i>	Átv. műv./ Összes á. m.	3%	58%	20%	19%	-

A huszonharmadik táblában azt találjuk, hogy a *Kölyök* mondattípusai aránylag kiegyenlítettek (37% állító és 47% felkiáltó), ám a *Naruto*-ban dominánsan (62%) a felkiáltó mondatok voltak többségben. Egyébként ettől eltekintve a két szöveg szinte megegyezik a

¹⁵² Jelmagyarázat: A = állítás; Fe = felkiáltás; K = kérdés; Fsz = felszólítás; O = óhajtás; FEL = gr. felbontás; KI = gr. kihagyás; ÁT = gr. áthelyezés; CSERE = gr. csere; INTER = megnyilatkozásközi (partikula); IMP = implicitáció; EXP = explicitáció.

többi mondat típus eloszlásának szempontjából. A *Narutó*ban viszont több partikula és több mondat fordult elő, mint a *Kölyök*ben.

23. ÁBRA

A két szöveg mondatainak megoszlása típus szerint,
az összes átváltási művelettel és partikulával együtt

		Mondattípus					Összesen		
		A	O	K	Fe	Fsz	Mondat	Partikula	Átv. műv.
<i>Kölyök</i>	Token	81	2	24	102	9	218	238	238
<i>Naruto</i>	Token	56	4	28	157	9	254	262	262
<i>Kölyök</i>	Mondat/típus	37%	1%	11%	47%	4%	-		
<i>Naruto</i>	Mondat/típus	22%	1%	11%	62%	4%	-		

A huszonnegyedik táblában azt láthatjuk, hogy a partikulák tekintetében szinte a fordítottjára váltott minden. Nevezetesen, a *jo* partikula a *Narutó*ban majd háromszorosára nőtt (24.4%), mint a *Kölyök*ben (9.2%). Ezzel szemben a *ne* partikula a negyedére csökkent a *Narutó*ban (6.8%), mint a *Kölyök*ben (24.8%).

Ehhez hasonló 'fordulatot' a *ze* és *zo* partikulák produkáltak csak: szinte mérnöki pontossággal cserélődtek meg az adatok. A *Kölyök*ben inkább a *ze*, a *Narutó*ban inkább a *zo* partikula gyakori.

A többi partikuláról általánosságban elmondható, hogy a *Narutó*ban nagyobb mennyiségben fordultak elő – és ez igaz a megnyilatkozásközi esetekre is (21 vs. 45).

24. ÁBRA

Mindkét szövegben előforduló partikulák

		Zárópartikula ¹⁵³														Token
		<i>Jo</i>		<i>Kana</i> ¹⁵⁴		<i>Na</i> ¹⁵⁵		<i>Ne</i>		<i>Sza</i> ¹⁵⁶		<i>Ze</i> ¹⁵⁷		<i>Zo</i> ¹⁵⁸		
<i>Kölyök</i>	Token/%	22	9	2	1	24	10	59	25	24	10	26	11	5	2	238
<i>Naruto</i>	Token/%	64	24	15	1	46	18	18	7	37	14	4	2	29	11	262
<i>Kölyök</i>	INTER	-		1		1		9		6		2		-		21
<i>Naruto</i>	INTER	5		1		1		6		29		-		-		44

¹⁵³ Általában a zárópartikulákról ld. Kawashima 2009; Chino 1991, 2005; Suzuki, Hayashi *et al.* 1994; Matsumura 1995: 599–684; Shirane 2005: 209–253; Martin 2003: 914–958; Kiss Sándorné Székely 2008: 414.

¹⁵⁴ A *kana* partikula funkciójáról bővebben ld. Kawashima 2009: 52–3.

¹⁵⁵ A *na* partikula funkciójáról bővebben ld. Chino 2005: 170.

¹⁵⁶ A *sza* partikula funkciójáról bővebben ld. Chino 2005: 167, Kawashima 2009: 177–8.

¹⁵⁷ A *ze* partikula funkciójáról bővebben ld. Matsumura 1995: 671–2, Kamiya 2003: 155, Chino 1991: 143; Kawashima 2009: 257–8; Fukao 2006: 140.

¹⁵⁸ A *zo* partikula funkciójáról bővebben ld. classical 209; Kamiya 2003: 155; Chino 1991: 143–4; Kawashima 258; Fukao 2006 140.

A huszonötödik ábra adatai szerint a *Kölyök*ben az egész szöveget nézve általánosabb az explicitáció (*ne* 19%; *jo* 27%; össz. 17%), míg a *Naruto*ban az esetek többségében (*ne* 50%; *jo* 51%; össz. 58%) az implicitáció a jellemző.

25. ÁBRA

A fordítói stratégiák a két szövegben

Szempontok		Típus		Token	Átlag	
		Implicit	Explicit		IMP	EXP
<i>Kölyök</i>	<i>Ne</i>	15	11	59	25%	19%
<i>Naruto</i>	<i>Ne</i>	9	-	18	50%	0%
<i>Kölyök</i>	<i>Jo</i>	7	6	22	32%	27%
<i>Naruto</i>	<i>Jo</i>	33	4	64	51%	6%
<i>Kölyök</i>	Összes átv. műv.	86	41	238	36%	17%
<i>Naruto</i>	Összes átv. műv.	151	9	262	58%	3%

A következő hat táblában (26/ABC; 27/ABC) a mikro-analízis eredményeképpen kapott adatokat vesszük sorra a két szöveg *ne* és *jo* partikuláira fókuszálva. Olykor lesz példa rá, hogy a mondattípusok és az átváltási adatok látszólag nem egyeznek, ez azzal magyarázható, hogy megnyilatkozásközi partikulával volt dolgunk.

Először a *ne* partikulát vesszük szemügyre. A 26/A táblázatban azt látjuk, hogy a *Kölyök*ben főleg állításban (13) fordult elő a *ne* partikula, míg a *Naruto*ban jobban eloszlott az állítások (7) és a felkiáltások (7) száma. Nem így azonban az explicitációk számában, hiszen a *Kölyök*ben hét felbontást találunk (explicitáció), míg a *Naruto*ban egyet sem, hanem nyolc kihagyást (implicitáció).

26/A. ÁBRA

A *ne* fordítása a két szövegben (*Kölyök/Naruto*)

mondattípus, átváltási művelet, és a fordítói stratégia szerint,

20/18 példa alapján

Szempontok		Mondattípus				
		A	Fe	K	Fsz	O
Tokenek		13/7	4/7	3/4	-	-
Átváltási művelet	FEL	5/-	2/-	-	-	-
	KI	5/4	-/4	-/1	-	-
	ÁT	4/2	1/1	3/1	-	-
	CSERE	1/1	1/2	-/2	-	-
Összes ¹⁵⁹ átváltási művelet		15/7	4/7	3/4	-	-

¹⁵⁹ A mikro-analízisben számítottak.

Átv. műv. a fordító szempontjából	Implicitáció	5/4	-/4	-/1	-	-
	Explicitáció	5/-	2/-	-	-	-

A 26/B táblában a *ne* partikula magyar megfeleltetéseit találjuk meg, mondattípus és átváltási művelet szerinti felosztásban is. Nem igazán tudunk általánosítani jelen esetben, hiszen sokszor történt partikulával a fordítás (12), viszont a többi esetben vagy felbontással találkozunk (tehát nem „tisztán” partikula) vagy cserével (indulatszóval sokszor).

26/B. ÁBRA

A *ne* fordítása a két szövegben (*Kölyök/Naruto*)
magyar megfelelővel, átváltási művelettel,
20/18 példa alapján

Mondat		Szempontok	
Típus	Token	Magyar megfelelő	Átváltási művelet
Állítás	20	[hiszen...még]; olyan; [még mindig]; majdnem; de; [de igen]; különösebben; [de hát]; meglehetősen; [ha már]; csak; szóval; elég	Grammatikai felbontás (5) Grammatikai áthelyezés (6) Grammatikai csere (2)
Felkiáltás	11	[no, látom]; [jaj, de]; ez; majdnem; hé; szóval; hát	Grammatikai felbontás (2) Grammatikai áthelyezés (2) Grammatikai csere (3)
Kérdés	7	hát; ugye (3x); szóval; mintha	Grammatikai áthelyezés (4) Grammatikai csere (2)
Felszólítás		-	-
Óhajtás		-	-

A 26/C táblából kiderül, hogy a *Kölyök*ben áthelyezéssel (21), a *Naruto*ban kihagyással (9) járt a *ne* partikula fordítása. A *Naruto* esetében ez az adat megegyezik az összes átváltási műveletek arányával (151). A *Kölyök* esetében azonban nem egyezik az összes átváltás és a *ne* átváltásainak aránya, hiszen a szövegben, még ha nem is oly nagy különbséggel, de a kihagyások (86) voltak többségben az áthelyezésekkel szemben (72).

26/C. ÁBRA

A *ne* fordítása a két szövegben (*Kölyök/Naruto*)
átváltási művelet szerint,
20/18 példa alapján

		Átváltási művelet			
		FEL	KI	ÁT	CSERE
<i>Kölyök</i>	Token	11	15	21	12
<i>Naruto</i>	Token	-	9	4	5

<i>Kölyök</i>	Össz. átváltási művelet	41	86	72	39
<i>Naruto</i>	Össz. átváltási művelet	9	151	53	49
<i>Kölyök</i>	Átv. műv./ Összes á. m.	17%	36%	30%	16%
<i>Naruto</i>	Átv.műv./ Összes á. m.	3%	58%	20%	19%

Másodszor pedig a *jo* partikulát vesszük szemügyre. A 27/A táblázatban azt látjuk, hogy a *Kölyök*ben kiegyenlített az állítások (10) és a felkiáltások száma (10), míg a *Naruto*ban a felkiáltások száma (14) kétszerese az állításokénak (7). Szembetűnő, hogy az előbbi tendencia jelentkezik a *Kölyök* és a *Naruto* fordítói stratégiával kapcsolatban is, azaz a *Naruto* kihagyásai (13) majd kétszerese a *Kölyök* implicitációinak (7).

27/A ÁBRA

A *jo* fordítása a két szövegben (*Kölyök/Naruto*)
mondattípus, átváltási művelet, és stratégia szerint,
20/22 példa alapján

		Mondattípus				
		A	Fe	K	Fsz	O
Szempontok						
Tokenek		10/7	10/14	-	-/1	-
Átváltási művelet	FEL	3/1	3/3	-	-	-
	KI	4/3	3/10	-	-	-
	ÁT	3/1	2/-	-	-	-
	CSERE	-/2	2/1	-	-/1	-
Összes ¹⁶⁰ átváltási művelet		10/7	10/14	-	-/1	-
Átv. műv. a fordító szempontjából	Implicitáció	4/3	3/10	-	-	-
	Explicitáció	3/1	3/3	-	-	-

A 27/B táblában a *jo* partikula magyar megfeleltetéseit találjuk meg, mondattípus és átváltási művelet szerinti felosztásban is. Nem igazán tudunk általánosítani jelen esetben sem, hiszen bár csak hatszor történt „tisztán” partikulával a *jo* fordítása, a tíz felbontásban is találunk elvértve partikulákat. Másfelől meglepő, hogy a cserék száma (6) megegyezik az áthelyezések számával.

¹⁶⁰ A mikro-analízisben számítottak.

27/B. ÁBRA

A *jo* fordítása a két szövegben (*Kölyök/Naruto*)

magyar megfelelővel, átváltási művelettel,

20/22 példa alapján

Mondat		Szempontok	
Típus	Token	Magyar megfelelő	Átváltási művelet
Állítás	17	egészen; [különben...is olyan]; csak; valójában; [de majd]; [egyszóval, no, ...csak]; igen; de; [pusztán...soha]; pedig;	Grammatikai felbontás (4) Grammatikai áthelyezés (4) Grammatikai csere (2)
Felkiáltás	24	[még...is]; ó; csak; úgy látszik; az; [na végre, hogy]; de; úgy-sincs; [na ne már]; [ja, és...is]; [tudod mit];	Grammatikai felbontás (6) Grammatikai áthelyezés (2) Grammatikai csere (3)
Kérdés		-	-
Felszólítás	1	most	Grammatikai csere (1)
Óhajtás		-	-

A 27/C táblából kiderül, hogy a *Kölyök*ben kiegyenlített a felbontások (6), a kihagyások (7) és az áthelyezések száma (6), míg a *Naruto*ban egyöntetűen kihagyással (33) járt a *ne* partikula fordítása. Továbbá bár nem ugyanaz, de hasonló tendencia figyelhető meg a *Kölyök* összes átváltásai tekintetében, mint a mikro-analízis alapján, nevezetesen: a kihagyások (36%) és az áthelyezések (30%); a felbontások (17%) és a cserék (16%) arányában.

Bár a *Naruto* esetében döntően (58%) kihagyással találkozunk, az áthelyezések (20%) és cserék (19%) száma meglepő módon majdnem azonos.

27/C. ÁBRA

A *jo* fordítása a két szövegben (*Kölyök/Naruto*)

átváltási művelet szerint,

20/22 példa alapján

		Átváltási művelet			
		FEL	KI	ÁT	CSERE
<i>Kölyök</i>	Token	6	7	6	3
<i>Naruto</i>	Token	4	33	16	11
<i>Kölyök</i>	Össz. átváltási művelet	41	86	72	39
<i>Naruto</i>	Össz. átváltási művelet	9	151	53	49
<i>Kölyök</i>	Átv. műv./ Összes á. m.	17%	36%	30%	16%
<i>Naruto</i>	Átv. műv./ Összes á. m.	3%	58%	20%	19%

Az ezidáig tárgyalt adatok alapján megállapíthatjuk a főbb tendenciákat a japán zárópartikulák magyarra való fordítása esetén. Az alábbiakban felsoroljuk az egyes szövegekre jellemző tendenciákat (1–2), végül pedig a két szöveget egybevéve tekintjük át a partikulák fordításának jellegzetességeit (3).

1. A *Kölyök* alapján

(A) a *ne* partikula

- (i) főleg állításban fordul elő, elvétve felkiáltásban és kérdésben is
- (ii) legtöbbször áthelyezéssel fordítják
- (iii) az esetek felében partikulával vagy (a) partikula és más szófajú szó kombinációjával; (b) más szófajú szóval adják vissza fordításban
- (iv) az explicitációk és implicitációk száma hozzávetőlegesen megegyezik
- (v) fordul elő a legtöbbször a szövegben

(B) a *jo* partikula

- (i) állításban és felkiáltásban is jellemző
- (ii) átváltási műveletek tekintetében kiegyenlítetten arányos: főleg felbontás, kihagyás, áthelyezés
- (iii) egyenletesen oszlik meg a „tisztán” partikulával és a partikula és más szófajú szó kombinációjával való fordítások száma
- (iv) az explicitációk és implicitációk száma hozzávetőlegesen megegyezik

(C) általánosságban a partikulák

- (i) felkiáltásban és közel azonos mértékben állításban fordulnak elő
- (ii) legtöbbször kihagyással, esetleg áthelyezéssel fordítják
- (iii) fele-fele arányban „tisztán” partikulával vagy (a) partikula és más szófajú szó kombinációjával; (b) más szófajú szóval fordítják
- (iv) az implicitációk száma több, mint kétszerese az explicitációknak

2. A *Naruto* alapján

(A) a *ne* partikula

- (i) állításban és felkiáltásban is jellemző, elvétve kérdésben is előfordul
- (ii) legtöbbször kihagyással fordítják
- (iii) az esetek felében partikulával vagy más szófajú szóval adják vissza fordításban
- (iv) az implicitáció jellemzi

(B) a *jo* partikula

- (i) felkiáltásban jellemző

- (ii) főleg kihagyással jár
- (iii) az esetek felében partikulával vagy (a) partikula és más szófajú szó kombinációjával; (b) más szófajú szóval adják vissza fordításban
- (iv) az implicitáció jellemzi
- (v) fordul elő a legtöbbször a szövegben

(C) általánosságban a partikulák

- (i) dominánsan felkiáltásban fordulnak elő
- (ii) dominánsan kihagyással jár a fordításuk
- (iii) fele-fele arányban „tisztán” partikulával vagy más szófajú szóval fordítják
- (iv) döntően implicitációval jár

3. Összegezve

(A) a *ne* partikula

- (i) főleg állításban fordul elő, elvértve felkiáltásban és kérdésben is
- (ii) legtöbbször áthelyezéssel és kihagyással jár
- (iii) az esetek többségében partikulával adják vissza fordításban
- (iv) dominánsan implicitációval jár

(B) a *jo* partikula

- (i) felkiáltásban jellemző, de állításban is előfordul
- (ii) dominánsan kihagyással jár
- (iii) az esetek többségében partikulával adják vissza fordításban
- (iv) dominánsan implicitációval jár
- (v) fordul elő a legtöbbször a szövegekben

(C) általánosságban a partikulák

- (i) döntően felkiáltásban fordulnak elő
- (ii) dominánsan kihagyással jár
- (iii) az esetek többségében partikulával adják vissza fordításban, elvértve szófajcserével
- (iv) dominánsan implicitációval jár
- (v) a *Narutó*ban több partikula fordul elő, mint a *Kölyök*ben

6. FEJEZET

A konklúzió

6.1. A dolgozat összegzése

A dolgozat első részében egy viszonylag beható ismertetést kívántunk nyújtani a japán zárópartikulákról. A második fejezet első részében szó volt a partikulák felosztásának történetéről. A másodikban a modern kutatások eredményeire nyerhettünk betekintést, amelyek főleg a partikulák funkcióinak definiálásával foglalkoztak. A harmadik fejezetben kifejtettük módszertanunkat és a kutatási célokat, hipotéziseket. A negyedikben előbb ismertettük a szóban forgó szövegekről tudni szükséges információkat, utána pedig az ötödik fejezetben rátértünk az egyes szövegek elemzésére, amely elemzéseket különféle módon (vizsgálati szempontok; magyarázat; tábla) vittünk véghez. Még ugyanezen fejezet végén összefoglaltuk a kutatás eredményeit további táblák és magyarázatok kíséretében. Befejezésül pedig a hatodik, jelen fejezetben megfogalmazzuk a kutatásban elért kritikáját (célok és hipotézisek) és ennek fényében értékeljük is.

Először azt vizsgáljuk, hogy elértük-e a kutatás célját, utána, hogy a hipotézisek mennyire voltak helytállóak, s végül pedig megszabjuk a dolgozat határait, kereteit. Az utolsó napirendi pontunk pedig az esetleges további kutatások felé való implikációink kifejtése.

6.2. A kutatás célja

Jelen kutatásban választ kaptunk arra, hogyan fordíthatóak a japán zárópartikulák magyarra, mind művelet, mind szófaj szerinti bontásban is ('[3.2] »1ab«').¹⁶¹ Ha nem is feleltethetők meg teljes mértékben a magyar modális-pragmatikai partikulákkal ('[3.2] »2«'),¹⁶² az tisztán kivehető, hogy legtöbbször árnyaló- és rémakiemelő partikulával és interakciós mondatszóval történt a megfeleltetés ('[3.2] »4ab«').

A partikulák előfordulásai tekintetében kirajzolódott, hogy a *Narutó*ban több zárópartikula fordult elő, mint a *Kölyök*ben, s elmondható, hogy leginkább felkiáltó mondatokban találoztunk zárópartikulákkal ('[3.2] »3ab«'). Meglepő volt a *ne* és *jo* partikulák számának változása a két szövegben: a *Kölyök*ben a *ne*, a *Narutó*ban a *jo* partikula szerepelt legtöbbször.

¹⁶¹ A '[3.] »módszertan«' c. fejezet kapcsolódó tartalmát zárójelben tüntetjük fel.

¹⁶² „... a funkciók hasonlósága tehát egyáltalán nem jelenti azt, hogy az egyik szófaji csoport képviselőit a funkcióiban hasonló másik csoport képviselőivel váltjuk fel a fordítás során.” (Nagy 2009: 35).

Mondattípusok szerint nézve pedig a *ne* inkább állításban, a *jo* inkább felkiáltásban fordul elő jellemzően (‘[3.2] »3cd«’).

Meglepően sok kihagyással találkoztunk a két szöveg elemzése során, különösen a *Narutóban*.¹⁶³ Ez azonban nem jelenti szükségképpen azt, hogy kevésbé pontos a fordítás – épp ellenkezőleg: a fordító azért élt ezzel a stratégiával, mert ahhoz, hogy a magyar olvasó számára koherens nyelvi jelenséggel szolgáljon, a beszédhelyzet különböző tényezői (például pragmatikai) megkövetelték ezt a műveletet. Általánosan elmondható, hogy nem mindig az ekvivalencia szinteknek megfelelően történik a fordítás, a fordítók mindig az adott szituációnak megfelelően interpretálják az adott szöveget (vö. Klaudy 2006: 82–5).

Tehát, akármennyire is ellentmondás, nem lett kevesebb ez által a fordítás, inkább csak nem egészen explicit: sokat bízott a fordító a befogadó közönségre, amely a manga műfajából kiindulva nem hiba, hiszen a vizuális elemek sok nem verbális elemet közvetítenek már eleve az olvasónak, ezért nem követeli meg a szöveg a túlzott „magyarázkodást”, explicitiséget.¹⁶⁴ Meg kell jegyezni, hogy a *Kölyökben* is a kihagyás művelete fordult elő a legtöbbször. Alapvető eltérés azonban a két fordítás közt, hogy a *Kölyökben* kétségkívül magas az explicitációk száma, különösen a *ne* és *jo* partikulák fordításakor: ilyenkor szinte az implicitációk számával vetekszik (‘[3.2] »5a«’).¹⁶⁵

Egyébként mindkét fordító hűen visszaadta az egyéni beszéd sajátosságokat, amikor pedig a szöveg lehetőséget adott rá, akkor megfelelő mértékben dúsították (kompenzáció), adaptálták az adott szövegrészletet, hogy adekváttá váljon a célnyelvi olvasó számára (‘[3.2] »5b«’).

Ezek után végül nem kerülhetjük el azt a kérdést, amelyet oly sokszor megfogalmaztak már „Mit kell megőrizni a fordításban?” (vö. Klaudy 2006: 95). Toury (1980, idézi Klaudy 2006: 101) nézete szerint a következő három tényezőt: adekvátság („*adequacy*”), célnyelvi megfelelés („*appropriacy*”) és elfogadhatóság („*acceptibility*”). Talán a fordításról való általában vett vélekedést legjobban Nida (1964, idézi Klaudy 2006: 93) fogalmazza meg, miszerint: „*A dinamikus ekvivalens fordítást, ... az azonos hatást keltő, azonos reakciót kiváltó fordítással szokták azonosítani.*”¹⁶⁶

¹⁶³ Ez lehet az egyik ok, amiért „... a fordítást gyakran mint »derivatív« (származtatott), »másodlagos« vagy »alacsonyabb rendű« tevékenységet bélyegzik meg...” (Jakobsen 1993: 155, idézi Károly 2007: 34).

¹⁶⁴ „A veszteség minden fordítási művelet inherens és elkerülhetetlen velejárója, ezt tudomásul kell venni és egy fordítást így kell elfogadni, értékelni.” (Albert 2001: 51).

¹⁶⁵ Annak ellenére, hogy „... az irodalmi fordításban... az explicitációt és a szinonimák használatát korlátozza az a tény, hogy a forma megváltozása a tartalom (az implicit jelentések) változásával jár együtt.” (Heltai 2008: 8).

¹⁶⁶ „A gyakorlat azt mutatja, hogy egy fordítás általában éppen akkor igazán pontos, ha nem a nyelv szintjén valósul meg. A *langue-szintű* fordítás, az ún. átkódolás [*Umkodierung*] ... nem igazi fordítás...” (Albert 2003: 47).

Nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy a fordításelmélet, szükségképp, ennél pontosabban nem tudja megválaszolni ezt a kérdést, hiszen, mint azt a definícióban olvashattuk az előbb, mindig változó, mindig más a fordítási szituáció, ezért univerzális tételeket, ha lehet, akkor csak ehhez hasonlót, de ezen nem túlmenőket lehet csak megfogalmazni – és talán ennél messzebb mutatókra nincs is igazából szükség.

Összességében elmondható, hogy megmaradt a partikulák funkciója a fordítások során, még akkor is, ha esetleg látszólag, vagy ténylegesen el is maradt a szó szerinti fordításuk.¹⁶⁷ Ilyenkor a célnyelvi mondatstruktúra már eleve adekvát módon implikálja a forrásnyelvi szövegben megfogalmazott kommunikatív dimenziót, tehát azt is mondhatnánk, hogy akár redundánsnak is tűnhetett volna olykor, ha a fordító nem kihagyással él, hanem lexikával adja vissza a forrásnyelvi szó értelmét. *„A fordítónak mint hivatásos nyelvi közvetítőnek célja a kommunikáció megteremtése két különböző nyelven beszélő nyelvközösség között...”* (Klaudy 1997: 379).

6.3. A hipotézisek

Az első hipotézis a zárópartikulák szerepét próbálja meghatározni a fordításban, mégpedig úgy, hogy fordítási operátorokként tekintünk rájuk. Ez alatt azt értjük, hogy ezek a nyelvtani egységek a jelölői annak, hogy az adott beszédhelyzetben, milyen mértékben szükséges változtatni a szituáció pragmatikai, regiszterbeni, modalitásbeli tényezőin. Ezek alapján három kategóriát különböztetünk meg: (i) *zéró*-partikula: különösebb változtatást nem igényel a megnyilatkozás; (ii) *ne* partikula: a beszélő érzelmi összhangot szeretne teremteni, elsősorban „befelé” (a beszélőre) irányul a megnyilatkozás célja (alátámasztás, megerősítés kérése); (iii) *jo* partikula: a beszélő egyértelműen valamiféle cselekvést (válasz, visszajelzés, véleményváltoztatás) vár a hallgatótól, meglehetősen asszertív módon. Tehát ezt a három esetet csoportosíthatjuk a következőképpen, mégpedig a megnyilatkozásra gyakorolt hatásuk alapján, így (sorrendben) (i) átlagos modalitás: a beszélő nem vár érzelmi indíttatású interakciót a hallgatótól; (ii) indirekt utalás: passzív részvételt kíván a hallgatótól; (iii) direkt rámutatás: aktív bevonása a hallgatónak. Ezek szerint általában a:

a) *zéró*-partikula kifejezi, hogy a beszélő nem kíván érzelmileg hatni a hallgatóra, azaz ismeretet, tényeket közöl, különösebb emfázis (érzelmi töltet)¹⁶⁸ nélkül;

¹⁶⁷ Amely egyébként „kvázi helyesség”-hez vezethet sokszor (vö. Klaudy 2006: 66).

¹⁶⁸ Érzelmi nyomaték (vö. Cseresnyési 2004: 5).

b) *ne* partikula kifejezi, hogy a beszélő szeretné, hogy a másik is átérezze bizonyos mélységig a mondottakat, *i.e.* nem szükséges beavatkozás a hallgató részéről (non-verbális jel is elég);

c) *jo* partikula szinte rákényszeríti a hallgatót az azonnali reagálásra, amely lehet egy tett, egy válasz, vagy gondolati úton végzett cselekvés is, tehát nem feltétlenül verbális jel.

Így megállapíthatjuk, hogy a *ne* partikula alapvetően állító- vagy kérdésjellegű (tényközlő); a *jo* partikula pedig felkiáltó- vagy felszólító-jellegű (asszertív). Az elhangzottakból az következik, hogy a fordításhoz szükséges nyelvi egységek (például partikula) száma exponenciálisan nő az operátor jellegének megfelelően (*zéró* vs. *ne* vs. *jo*), *i.e.* a *zéró* nem kíván partikulát, a *ne* már igen, a *jo* pedig annyit, amennyit a szintaktikai határok még engednek. Természetesen ez csak „ideális” esetben igaz (*i.e.* ha szó szerint vissza akarjuk adni a partikulák értelmét), a konkrét beszédhelyzet ennél összetettebb választás elé állítja a fordítót.

Az egyes kategóriákra általában és alapvetően jellemző átváltási műveletek szerint a következőképpen tudnánk modellálni a folyamatot:

a) *zéró*: grammatikai kihagyás (vigyázni kell a lexika megválasztásával, nehogy érzelmi többletet implikáljon az adott szó);

b) *ne*: grammatikai áthelyezés/csere (partikula, mondatszó, egyéb formális szófaj,¹⁶⁹ és ezek kombinációi);

c) *jo*: grammatikai felbontás (bármilyen szófaj és/vagy bármely lexikai elem megváltoztatása, amennyiben erősíti a bennfoglaltak hatását).

Hogy teszteljük a hipotézist, az elemzés során a második szempont (‘[példa.2] »művelet«’) egyik alpontjában (‘[példa.2.3.] »A hipotézisnek megfelel?«’) megkíséreltük létrehozni az adott mondat másik két kategóriabeli verzióját, szigorúan a fentiekre koncentrálnak. A tény, hogy az említett módszerrel (*fordítási operátor*) különösebb nehézség nélkül létre tudjuk hozni egy mondat három változatát is, azt bizonyítja, hogy helytállóak a meglátásaink.

Egyszóval azért praktikus a dolgozatban ismertetett hipotézis (*fordítási operátor*), mert nem absztrakt fogalmakkal operál, hanem csupán irányvonalat sugalmaz, úgymond csak tanáccsal látja el a fordítót. Bármely beszédhelyzetre alkalmazható, mert a hipotézis három kategóriája állandó (értsd: minden beszédhelyzetnek van érzelmi vagy pragmatikai, és más tényezője), míg a megvalósítás mindig egyedi,¹⁷⁰ a fordító performanciájának a függvénye (értsd: a szófajok és műveletek megválasztása) (‘[3.6] »1«’).¹⁷¹

¹⁶⁹ Például: mindig; itt. Ezek nem mindig idő- és helyhatározó szerepben használatosak, ezért a hipotézisünkben alkalmi (formális) megfeleltetésnek hívjuk őket.

¹⁷⁰ Már csak a szöveg műfajából, stílusából, kötöttségéből kiindulva is.

¹⁷¹ A ‘[3.] »módszertan«’ c. fejezet kapcsolódó tartalmát zárójelben tüntetjük fel.

A második hipotézisünk nem igazolódott be maradéktalanul, hiszen a kihagyás művelete volt domináns a fordítások során.¹⁷² Kimutatható azonban, hogy a második legtöbb átváltás áthelyezéssel és cserével történt, amely műveleteket untig a szórend megváltoztatása jellemez, i.e. a partikulák illetve más szófajú szavak (például indulatszó) beljebb csúsztak a fordítás során ('[3.6] »2a«'). Legkevésbé volt jellemző, hogy a zárópartikulák inkorporálódnak, azaz felbontással fordítják őket ('[3.6] »2b«').

A harmadik, és részben a negyedik hipotézis is igaznak mondható a szövegek egészét tekintve, hiszen a kihagyások domináltak a fordításokban ('[3.6] »3–4«'). Azt azonban nem állíthatjuk, hogy veszteséggel járt a fordítás,¹⁷³ hiszen, mint arra korábban rámutattunk ('[6.2.] A kutatás célja »5a«'), olykor a mondat struktúrája, implikatúrája már eleve adekvát a befogadó számára, nincs szükség feltétlenül arra, hogy partikulát toldjunk be a mondatba – néha ez szintaktikai problémákba is ütközik.

Az ötödik hipotézisünk sem egyértelműen helytálló, hiszen nem mindig lehetett diskurzusjelölővel visszaadni a japán partikulák értelmét. Másfelől nem tisztázott, hogy a diskurzusjelölők csoportja új szófaj lenne-e vajon, vagy csak bizonyos szófajok elemeinek egyfajta „új” jelentései volnának. Ez utóbbi érvek miatt elvetjük ezt a hipotézist ('[3.6] »5«').

Hatodik, egyben utolsó hipotézisünk igaznak bizonyult, hiszen az eredmény arra enged következtetni, hogy az évek során megváltozott egyes partikulák használati szokása. Elsőre szembeütő volt, hogy a *Kölyök*ben oly nagy rendszerességgel használt *ne* partikula a *Narutó*ban a harmadára csökkent számában. Ez a két szöveg karakterei (életkor) és a szituációk (ellenségek vs. barátok) különbözőségére vezethetők vissza. Ugyanígy magyarázható részben a *ze* és *zo* partikulák változása is – annyi különbséggel, hogy az évek során megváltozott a használati praktikájuk, archaikusan hangzanak már ezek a partikulák (Maeda 1960: 110), és úgy tűnik, hogy a *zo* „népszerűbb”, mint a *ze*.¹⁷⁴

Rendkívülimód megnövekedett a *na* partikula száma (majd kétszerese) a *Narutó*ban a *Kölyökhöz* képest, s a *sza* partikula is többször fordult elő az előbbiben, mint az utóbbiban. Ennek szociolingvisztikai vetülete van, mégpedig a női nem is elkezdte használni a fundamentálisan férfiasnak tartott *na* és *sza* partikulát – sőt, olykor a *ze*, *zo* partikula is előfordul női beszédben!¹⁷⁵

¹⁷² „Ha fordítás tényleg betű szerint, wörtlich, azaz szóról szóra követi az eredetit, akkor elvesz a jelentés... az eredmény emészthetetlen, fölbomlik a mondat.... A jelentés azonban akkor is felbomlik, ha a fordító a szintaxist követi szó szerint, wörtlich” (Man 1994: 77, idézi Albert 2003: 47).

¹⁷³ Somodi (2009: 70, 80) kutatási eredményével részben megegyezően.

¹⁷⁴ Annak ellenére, hogy a *zo* erőteljesebb hatású, mint a *ze* (vö. Ide, Yoshida 1999: 463; Martin 2003: 922).

¹⁷⁵ Ennek ellenpéldája, amikor idősebb korú férfiak az alapvetően nőies *va* partikulát használják (Martin 2003: 920).

6.4. A kutatás értékelése

Jelen dolgozat egy korpuszalapú vizsgálat megvalósítását tűzte ki céljául, ami azt jelenti, hogy az eredmények általánosítása, jelentősége mind-mind a feldolgozott anyag mennyiségétől függ egyrészt. Másrészt a dolgozat írójának tapasztalata, hozzáértése minősíti még a vizsgálatot, s lévén kezdő kutató, előfordulnak hibák, pontatlanságok az elmélet és maga a vizsgálat kivitelezésében is. Ezek alapján célszerű megítélni a jelen dolgozatban foglaltakat.

A korpusz két művet taglalt, egy szépirodalmi szöveget, és egy mangát. Tehát két fordító technikáját, stratégiáit vehettük szemügyre, ami azt jelenti, hogy az eredményeink nem alkalmazhatók minden egyes fordítóra, fordítási szituációra és szövegre. Továbbá a dolgozat keretei csak bizonyos mennyiségű szöveg közelebbi elemzésére adott lehetőséget, így még ha a szöveg egészére vonatkozó, aránylag nagy számadatokat nézzük is, nem szabad elfelejtenünk, hogy a kutatás számára lényegi elemek a mikro-analízisből derültek ki.

Összegezve az eddigieket, nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket a jelen dolgozat eredményeiből. Azt viszont megállapíthatjuk, hogy mindennek ellenére szemléltető funkcióval bír a kutatásunk, és egyfajta kezdeményezésnek vehetjük a feldolgozás módját (a makro- és a mikro-analízis effajta keverékét), és magát a témát a további japán–magyar fordítással kapcsolatos kutatásoknak.

6.5. Kitekintés

Jelen kutatás olyan fordításokat vizsgált, amelyekben az eredeti nyelvi rendszerében olyan kategória áll, amely nem létezik, vagy legalábbis nem ugyanolyan módon adott a célnyelvben. Namármost érdemes volna kutatni, hogy a japán, hogyan lép interakcióba a fordítás során egy olyan nyelvvel, mint például a kínai, amelyben létezik a zárópartikulák nyelvtani kategóriája.

Ebből, szinte generatív módon következően egy másik felvetés: a japán egy IE nyelvvel való interakciója, például japán–angol/német/francia, is izgalmas fejtegetésekre adna lehetőséget. Jelen dolgozat írása során is felmerült, hogy még egy nyelvet (angol) a kutatás témájává tegyünk, de ez a keretek miatt nem volt lehetséges. Ettől eltekintve továbbra is kutatásra érdemes témának tartjuk egy japán forrásnyelvi szöveg több célnyelvi változatának összevetését.

Továbbá érdekes lenne olyan fordítások szövegét megvizsgálni, amelyekben nem eredetiből, hanem egy közvetítő nyelv szövege alapján készült a fordítás. A fő kérdés így az volna, hogy megragadható-e még így is a partikulák eredeti funkciója, tehát a közvetítő nyelvvel való fordítás során milyen mélységben, elég adekvát módon adaptálták a szöveget, hogy egy további fordítás alapjául szolgálhasson?

Függelék A

A Kölyökben előforduló partikulák példái

9. ÁBRA

A zárópartikulák előfordulása (A Kölyök)

a)

	Zárópartikula								
	<i>Gana</i>	<i>Ganamosi</i>	<i>Gane</i>	<i>Gena</i>	<i>Ja</i>	<i>Jo</i>	<i>Kai</i> ¹⁷⁶	<i>Kana</i>	<i>Kanamosi</i>
Token	4	14	4	3	3	22	1	2	6
INTER	-	-	-	-	1	-	-	1	-

b)

	Zárópartikula								
	<i>Kane</i>	<i>Na</i>	<i>Namosi</i>	<i>Ne</i>	<i>Sza</i>	<i>Ze</i>	<i>Zo</i>	<i>Zona</i>	<i>Zonamosi</i>
Token	10	24	5	59	24	26	5	1	25
INTER	-	1	-	9	6	2	-	-	-

1. *Gana*

-----<01>-----

(1a)	(Sōseki 35)
誰も入れやせんがな	
(1b)	(Vihar 59)
Senki se csinált illet!	
<i>Grammatikai kihagyás</i>	

2. *Ganamosi*

-----<02>-----

(2a)	(Sōseki 72)
それじゃ今日様へ済むまいがなもし、あなた	
(2b)	(Vihar 113)
...az illet pedig már nem lehet csak úgy megbocsátani... <i>Vagy nem így tartja?</i>	
<i>Grammatikai felbontás</i>	

3. *Gane*

-----<03>-----

(3a)	(Sōseki 84)
待遇の事も多少はどうにかなるだろうと思うんですがね」	
(3b)	(Vihar 130)
...szerintem az illetményedet is némileg meg fogják emelni.	
<i>Grammatikai kihagyás</i>	

¹⁷⁶ A dolgozat lezárása után még egy *kai* partikulaösszetételt és egy *i* partikulát is találtunk a szövegben. Sajnos, ezek nem kerültek vizsgálatra.

4. Gena

-----<04>-----

(4a)	(Sōseki 87)
もうそう極めたあとで、古賀さんの代わりは出来ているけれ仕方がないと校長が御云いたげな	
(4b)	(Vihar 135)
Mire az igazgató azt felelte: „Sajnos, most már nem lehet, már az utódjáról is gondoskodtunk.”	
Grammatikai csere	

5. Ja

-----<05>-----

(5a)	(Sōseki 103)
よう聞いて、いなはれや	
(5b)	(Vihar 159)
De ha nem figyel, akkor baj lesz:...	
Grammatikai áthelyezés	

6. Jo

-----<06>-----

(6a)	(Sōseki 122)
<u>それが</u> 赤シャツの指金だよ。	
(6b)	(Vihar 189)
Tudod , a Pirosinges bujtogatása <i>van az egész mögött!</i>	
Grammatikai csere	

7. Kai

-----<07>-----

(7a)	(Sōseki 70)
僕の奥さんが東京で間男でもこしらえていますかい	
(7b)	(Vihar 111)
Csak nem arra tetszik gondolni, hogy a feleségem szeretőt tart Tokióban?	
Grammatikai felbontás	

8. Kana

-----<08>-----

(8a)	(Sōseki 101)
そうかな、然しぺらぺら出る <u>ぜ</u> 。	
(8b)	(Vihar 155)
Hát igen. De azért jól tudsz szövegelni!	
Grammatikai áthelyezés	

9. Kanamosi

-----<09>-----

(9a)	(Sōseki 118)
けさの新聞を御見たかなもし	
(9b)	(Vihar 182)
Látta a ma reggeli újságot?	
Grammatikai kihagyás	

10. Kane

-----<10>-----

(10a)	(Sōseki 120)
然し新聞が赤シャツの云う事をそう容易く聴くかね	
(10b)	(Vihar 186)
De miért pont a Pirosingesnek hisznek?	
Grammatikai áthelyezés	

11. Na

-----<11>-----

(11a)	(Sōseki 120)
ひどい <u>もんだな</u> 。…僕等はこの事件で免職になるかも知れない <u>ね</u>	
(11b)	(Vihar 186)
Nahát , ez <i>fantasztikus!</i> ..., akkor biztos mind a kettőnket kirúgnának az állásunkból!	
Grammatikai csere	

12. Namosi

-----<12>-----

(12a)	(Sōseki 71)
そのマドンナさんが不慥なマドンナさんで <u>な</u> 、もし	
(12b)	(Vihar 111)
Hát , bizony nem az.	
Grammatikai áthelyezés	

13. Ne

-----<13>-----

(13a)	(Sōseki 120)
反駁するのはむずかしい <u>ね</u>	
(13b)	(Vihar 186)
...nem tudjuk leleplezni!	
Grammatikai kihagyás	

14. Sza

-----<14>-----

(14a)	(Sōseki)
居なくても訳ない <u>さ</u> 。…すぐ <u>書くさ</u>	
(14b)	(Vihar)
Miért ne lenne?..., az meg rögtön <i>lefirkálta</i> a cikket.	
2x Grammatikai csere	

15. Ze

-----<15>-----

(15a)	(Sōseki 126)
今夜来なければ僕はもう厭だ <u>ぜ</u>	
(15b)	(Vihar 194)
Ha nem, én <i>sem szobrozom itt</i> többet!	
Grammatikai csere	

16. Zo

-----<16>-----

(16a)	(Sōseki 130)
いくら言葉巧みに弁解が立っても正義は許さんぞ」	
(16b)	(Vihar 200)
Bármennyire ügyesen <i>csűritek-csavarjátok is</i> a szavakat, az igazság nem hagyja magát!	
<i>Grammatikai áthelyezés</i>	

17. Zona

-----<17>-----

(17a)	(Sōseki 35)
バツタ何ぞな	
(17b)	(Vihar 58)
Kérném szépen , mik azok a szöcskék?	
<i>Grammatikai felbontás</i>	

18. Zonamosi

-----<18>-----

(18a)	(Sōseki 28)
すると生徒の一人が、然し四杯は過ぎるぞな、もし、と云った。	
(18b)	(Vihar 47)
Erre az egyik tanuló valami ilyesmit mondott:De négy adag az már túl sok!	
<i>Grammatikai áthelyezés</i>	

Függelék B

A *Naruto*-ban előforduló partikulák példái

19. ÁBRA

A zárópartikulák előfordulása (*Naruto*)

a)

	Zárópartikula								
	<i>Jo</i>	<i>Joka</i>	<i>Jona</i>	<i>Jone</i>	<i>Kajo</i>	<i>Kana</i>	<i>Na</i>	<i>Ne</i>	<i>Sza</i>
Token	64	1	2	1	5	15	46	18	37
INTER	5	-	-	1	-	1	1	6	29

b)

	Zárópartikula							
	<i>Tteba</i>	<i>Ttebajo</i>	<i>Va</i>	<i>Vajo</i>	<i>Vajone</i>	<i>Vane</i>	<i>Ze</i>	<i>Zo</i>
Token	1	26	5	5	2	1	4	29
INTER	1	-	-	1	-	-	-	-

1. *Jo*

-----<01>-----

(1a)	(Kishimoto 126/2)
そうあわてんなよ	
(1b)	(Vida 126/2) ¹⁷⁷
Csak lassan a testtel...	
Grammatikai áthelyezés	

2. *Joka*

-----<02>-----

(2a)	(Kishimoto 107/1)
うざいよかあ	
(2b)	(Vida 107/1)
Szóval idegesítő vagyok...	
Grammatikai csere	

3. *Jona*

-----<03>-----

(3a)	(Kishimoto 131/7)
体術って忍者組み手のことだよな	
(3b)	(Vida 131/7)
A taidzsucu szabadkézi harc.	
Grammatikai kihagyás	

¹⁷⁷ A manga esetén megegyezik a forrásnyelvi és a célnyelvi oldalak száma. Ezért is fogjuk a későbbiekben az oldalszám mellett a panelszámot is feltüntetni kiegészítésként, és a pontosság kedvéért.

4. Jone

-----<04>-----

(4a)	(Kishimoto 98/3)
コンプレックスなのよねこのオデコ...	
(4b)	(Vida 98/3)
Utálom a homlokom.	
Grammatikai kihagyás	

5. Kajo

-----<05>-----

(5a)	(Kishimoto 88/1)
お前さお前さこの額当てが目に入っねーのかよ	
(5b)	(Vida 88/1)
Vak vagy? Nem látod a fejpántját?	
Grammatikai kihagyás	

6. Kana

-----<06>-----

(6a)	(Kishimoto 23/2)
自分に似てると思ったんじゃないのかな	
(6b)	(Vida 23/2)
Talán önmagát látja benned.	
Grammatikai csere	

7. Na

-----<07>-----

(7a)	(Kishimoto 143/5)
ミズキをやった例の封印の書の中の禁術だな...	
(7b)	(Vida 143/5)
A tiltott tekercs egyik technikája, amivel Mizukit legyőzte.	
Grammatikai kihagyás	

8. Ne

-----<08>-----

(8a)	(Kishimoto 140/4)
火影を越すって言ってたわりに元気ないねお前...	
(8b)	(Vida 140/4)
Elég harmatos kezdés a hokagék rémétől...	
Grammatikai áthelyezés	

9. Sza

-----<09>-----

(9a)	(Kishimoto)
世間じゃさあ...実力のない奴にかぎってホエたがる	
(9b)	(Vida)
<u>Mindig a gyáva kutya ugat a leghangosabban.</u>	
Grammatikai kihagyás	

10. Tteba

-----<10>-----

(10a)	(Kishimoto 151/1)
お前 って ばカカシ先生だ な ！	
(10b)	(Vida 151/1)
Te vagy Kakasi szenszei, <i>ugye?</i>	
Grammatikai kihagyás	

11. Ttebajo

-----<11>-----

(11a)	(Kishimoto 11/1)
バーか！！うっせんだ って ばよ！！	
(11b)	(Vida 11/1)
Befoghatjátok, marhák!	
Grammatikai kihagyás	

12. Va

-----<12>-----

(12a)	(Kishimoto 121/2)
これは愛の試練だ わ ！！！！	
(12b)	(Vida 121/2)
Ez a szerelem próbája.	
Grammatikai kihagyás	

13. Vajo

-----<13>-----

(13a)	(Kishimoto 91/2)
サスケ君にガンたれてんじゃない わ よ！！	
(13b)	(Vida 91/2)
Hagyod békén Szaszuke-kunt!	
Grammatikai kihagyás	

14. Vajone

-----<14>-----

(14a)	(Kishimoto 160/2)
サスケ君に限ってそんなことない わ よねっ！	
(14b)	(Vida 160/2)
..., Szaszuke-kunnal ez nem történhet meg!	
Grammatikai kihagyás	

15. Vane

-----<15>-----

(15a)	(Kishimoto 104/8)
いー わ ねーホラ！一人 って さ！ガミガミ親に言われることない し さ	
(15b)	(Vida 104/8)
A mázlista <i>teljesen</i> egyedül van, sehol egy szülő, aki izélgetné.	
Grammatikai kihagyás	

16. Ze

-----<16>-----

(16a)	(Kishimoto 56/4)
それじゃあこっちからいくぜ	
(16b)	(Vida 56/4)
Hát jó... Akkor kezdem én!	
Grammatikai csere	

17. Zo

-----<17>-----

(17a)	(Kishimoto 11/5)
何やってんだ授業中だぞ！	
(17b)	(Vida11/5)
Mit képzelsz magadról?! Órán kellene lenned!!	
Grammatikai kihagyás	

Bibliográfia

Irodalom

A magyar nyelv rendszere. 1846. Buda: Magyar Tudós Társaság.

Albert S. 2001. A fordítás paradoxonjai. In: Andor József, Szűcs Tibor, Terts István (szerk.) 2001. *Színes eszmék nem alszanak...* Szépe György 70. születésnapjára. Pécs: Lingua Franca Csoport. 44–53.

Albert S. 2003. *Fordítás és filozófia.* Budapest: Tinta Könyvkiadó. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XVII.)

Albert S. 2005. Lefordíthatók-e a beszéd szupraszegmentális elemei? In: Dobos Cs., Kis Á., Lengyel Zs., Székely G., Tóth Sz. (szerk.) 2005. „*Mindent fordítunk, és mindenki fordít*”. Értékek teremtése és közvetítése a nyelvészetben. Bicske: SZAK Kiadó. 17–22.

Albert S. 2011. „*A fővényre épített ház*”. A fordításelméletek tudomány- és nyelvfilozófiai alapjai. Budapest: Áron Kiadó.

An'no, M. 1950. *A borító szövege.* In: Natsume S. 1950. *Boccsan.* Sincsó-bunko.

Baker, M. 1992. *In other words.* A coursebook on translation. Abingdon: Routledge.

Balaskó M. 2005. Korpuszháttérű fordításkutatás: lehetőségek és nehézségek. In: Dobos Cs., Kis Á., Lengyel Zs., Székely G., Tóth Sz. (szerk.) 23–8.

Bastin, G. L. 2009. Adaptation. In: Baker, M. és Saldanha, G. (eds.) ²2009. *Routledge encyclopedia of translation studies.* Abingdon: Routledge. 3–5.

Beaugrande, R. de, Dressler, W. 2000. *Bevezetés a szövegnyelvészetbe.* Budapest: Corvina.

Buda B. 2001. A magyar kommunikáció jellegzetességei. In: Andor J., Szűcs T., Terts I. (szerk.) 194–203.

Catford, J. C. 1965. Ekvivalencia, formális megfelelés és jelentés. ford. Pordány László. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 1986. *A fordítás tudománya.* Válogatás a fordításelmélet irodalmából. Budapest: Tankönyvkiadó. 159–184.

Chino, N. 1991. *All about Japanese Particles.* Tokió: Kodansha International.

Chino, N. 2005. *How to tell the difference between japanese particles.* Comparisons and exercises. Tokió: Kodansha International.

- Cs. Jónás, E. 2001. Kontrasztív szemantika – kontrasztív fordításstilisztika. In: Andor J., Szűcs T., Terts I. (szerk.) 237–247.
- Cseresnyési L. 2004. *Nyelvek és stratégiák avagy a nyelv antropológiája*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Cseresnyési L. 2006. Pragmatika: a kontextus tudománya. In: Kiss G. (szerk.) *Magyar Nyelvmester*. Magyar mint idegen nyelvi és hungarológiai alapismeretek. Budapest: Tinta Könyvkiadó. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához LIX.) 73–83.
- Fukao, M. 2006. *Súdzo-si 'ze' 'zo' no imi-kinó* (A ze és zo zárópartikulák jelentése és funkciója). A Hszing-Kuó Egyetem konferenciáján hangzott el; a szöveg annak bővített, javított verziója. 125–142.
Elérési link (14.04.17.): http://demo1.nkuht.edu.tw/~taja/journal_data/9907-07/_vti_cnf/9907-06-p125-142.pdf
- Fuse, N. 2010. *Tokieda Motoki and his theory of 'Language as Process'*. MA értekezés. Ohio State University.
- Hasegawa, Y. 2010. The sentence-final particles *ne* and *yo* in soliloquial Japanese. *Pragmatics* 20. évf. 1. szám. 71–89.
- Hatim, B. 2009. Pragmatics. In: Baker, M. és Saldanha, G. (eds.) ²2009. *Routledge encyclopedia of translation studies*. Abingdon: Routledge. 204–7.
- Heltai P. 2008. Lexikai átváltási műveletek irodalmi és szakfordításban. *Fordítástudomány* X. évf. 1. szám. 5–17.
- Ide, S., Yoshida, M. 1999. Sociolinguistics: Honorifics and Gender Differences. In: Tsujimura, N. (ed.) 1999. *The Handbook of Japanese Linguistic*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd. (Blackwell Handbooks in Linguistics) 444–480.
- Jakobson, R. 1958. Fordítás és nyelvészet. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 15–22.
- Kálmán B. 1984. *Szövegtan és tipológia*. Akadémiai székfoglaló. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kamiya, T. 2003. *Japanese Particle Workbook*. New York–Tokió: Weatherhill.
- Károly K. 2007. *Szövegtan és fordítás*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kawashima, S. A. 1999. *A dictionary of Japanese Particles*. Tokió: Kodansha International.
- Keszler B. (szerk.) 2000. *Magyar grammatika. s.l.* Nemzeti Tankönyvkiadó.

- Kiss Sándorné Székely I. 1998.²2001.³2008. *Japán nyelvtani összefoglaló. Beszéd- és kommunikáció-centrikus megközelítés.* Budapest: Tárogató Kiadó. (Daruma. Program a japán nyelv és kultúra tanításához)
- Klaudy K. 1994.³1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata.* Angol, német, francia, orosz fordítástechnikai példatárral. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2003. *Bevezetés a fordítás gyakorlatába.* Angol, német és orosz fordítástechnikai példatárral. Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2006. *Bevezetés a fordítás elméletébe.* Budapest: Scholastica.
- Klaudy K. 2007. *Nyelv és fordítás.* Válogatott fordítástudományi tanulmányok. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Komisszárov, V. N. 1972. A fordítás folyamatának nyelvészeti modelljei. ford. Gera Ildikó. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 146–155.
- Komisszárov, V. N. 1980. Fordítás és általános nyelvészet. ford. Téri Sarolta. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 40–62.
- Kugler, N. 2000a. A mondatzók. In: Keszler B. (szerk.) 2000. *Magyar grammatika.* Nemzeti Tankönyvkiadó. 292–304.
- Kugler, N. 2000b. A partikula. In: Keszler B. (szerk.) 275–281.
- Kugler, N. 2000c. Mondattan. In: Keszler B. (szerk.) 367–393.
- Levickaja, T. R., Fityerman, A. M. 1971. Miért van szükség grammatikai transzformációkra a fordításban? ford. Lengyel Zsolt. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 240–9.
- Maeda, I. 1960. Súdzo-si 'ze', Edo–Kamigata no szore nicuite (Az edói–kiótói 'ze' partikula használatáról). *Kokugo-gaku* (Japán nyelvészeti értekezések) 40. szám. 106–113.
- Magyarországi Japán Nagykövetség.* 2009. 'The Order of the Rising Sun, Gold Rays with Neck Ribbon' elnevezésű japán kormány-kitüntetésről.
Elérési link: http://www.hu.emb-japan.go.jp/hun/topics/090602_h.htm
- Martin, S. E. 2003. *Reference grammar of Japanese.* University of Hawaii Press.
- Máté Z. 2009. A japán nyelvről, avagy a „könnyű és nehéz” nyelvek kérdése. In: Farkas I. (szerk.) 2009. *Ismerjük meg Japánt!* Bevezetés a japanisztika alapjaiba. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó. 171–202.
- Matsumura, A. ⁷1995. *Koten-go gendai-go dzso-si dzsodó-si sószecu* (Átfogó magyarázatok a modern és klasszikus japán partikulákról és toldalékokról). Tokió: Gakutó-sa.

- Matsuoka, M. 2003. Danva-ba ni okeru súdzso-si jo no kinó (A *jo* zárópartikula diszkurzusbeli funkciója). *Gengo to bunka* (Nyelv és Kultúra) A Nagoja Egyetem periodikája. 53–70.
- Maynard, S. K. 1990. *An Introduction to Japanese Grammar and Communication Strategies*. The Japan Times.
- Maynard, S. K. 1998. *Principles of Japanese discourses handbook*. New York: Cambridge University Press
- Maynard, S. K. 1999. Discourse analysis and Pragmatics. In: Tsujimura, N. (ed.) 425–443.
- Murakami, M. 2008. Japanese Final Particles and Self-expressions in Japanese Gay Males. Elérési link (14.04.17.): <http://www.swarthmore.edu/SocSci/Linguistics/Papers08/Masataka08.pdf>
- Nagy A. 2009. Japán összetett igék magyarra fordításának kérdései párhuzamos korpuszok alapján. In: Farkas I., Molnár P. (szerk.) 2009. *Japanisztika konferenciák a Károli Gáspár Református Egyetemen 2007-2008*. Budapest: KRE BTK Japán Tanszék. 31–39.
- Nakayama, M. 1999. Sentence Processing. In: Tsujimura, N. (ed.) 398–424.
- Niwa, K. 2003. Nihongo 'súdzsosi' no bunrui (A japán zárópartikulák kategorizálása). *Dzsinbunka-gaku ronsú. Bunka komjunikésen-gakka-hen*. (Társadalomtudományi értekezések. Kultúra és kommunikáció) 37. évf. 27–44.
- Noda, H. 2006. Nihongo no súdzsosi nicuite kangaeru-tame ni taiszecu na koto (Miért érdekes a japán zárópartikulákkal foglalkozni?). *Nihongo-kjóiku cúsín* (Japán Pedagógiai Szemle). 56. szám. Online kiadás. Elérési link: <https://www.jpff.go.jp/j/japanese/survey/tsushin/reserch/030.html>
- Noda, K. 1993. Súdzso-si 'ne' to 'jo' no kinó: 'jone' to kaszanaru baai (A 'ne' és 'jo' partikulák funkciójáról: A 'jone' partikula esete). *Gogen-bunka to nihongo-kjóiku* (Nyelv–Kultúra és Neveléstudomány) Az Ocsa-no-mizu Egyetem periodikája. 10–21.
- Popović, A. 1975. Fordítás és irodalomelmélet. ford. Zsilka Tibor. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 63–87.
- Rácz, P., Villányi L. 2012. *Ajánlás Vihar Judit tagfelvételéhez a Szépirok Társaságába*. Elérési link (14.04.17.): www.szepiroktarsasaga.hu/content/_common/attachments/uj_tagok/2012viharjudit.doc

- Recker, J. A. 1974. A törvényszerű megfelelések elméletének alapjai. ford. Lengyel Zsolt. In: Klaudy K., Bart I. (szerk.) 200–213.
- Robin E. 2012. Fordítói és lektori műveletek a fordított szövegekben. In: Tóth Sz. (szerk.) 2012. *Társadalmi változások – nyelvi változások. Alkalmazott Nyelvészeti Kutatások a Kárpát-medencében*. A XXII. MANYE Kongresszus előadásai. Budapest–Szeged: 2013. MANYE – Szegedi Egyetemi Kiadó Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó (MANYE, Vol. 9.) 188–198.
- Saigō, H. 2011. *The Japanese Sentence-Final Particles in Talk-in- Interaction*. Amsterdam–Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. (Pragmatics & Beyond New Series)
- Sakanashi, R. 1994. Dzsó-si no bunrui (A partikulák kategorizálása). In: Suzuki, K., Hayashi, O. et al. (szerk.) ³1994. *Dzsódzsi-hen 'icsi' dzsosi* (Segédzó-kompiláció I. A partikulákról). Tokió: Meidzsi-soin. (Kenkjú-sirjó nihon-bunpó go 'Segédanyagok a japán nyelvtan tanulmányozásához V.'). 53–99.
- Satō, N. 1994. Dzsosi-kenkjú no rekisi (A partikulakutatás története). In: Suzuki, K., Hayashi, O. et al. (szerk.) 137–195.
- Satō, N. 2001. A japán kultúra fogadtatása Magyarországon. In: Majoros P. (szerk.) 2001. *Tudományos évkönyv*. Budapest: Budapesti Gazdasági Főiskola. 308–316.
- Shirane, H. 2005. *Classical Japanese: A grammar*. Columbia University Press.
- Simigné Fenyő S. 2005. Metainformációs struktúrák szerepe a fordításban. In: Dobos Cs., Kis Á., Lengyel Zs., Székely G., Tóth Sz. (szerk.) 85–90.
- Somodi J. 2009a. Fordítási univerzálék a japán megszólítások magyar fordításában. *Fordítás-tudomány* XI. évf. 2. szám. 70–81.
- Somodi J. 2009b. Kultúrák fordítása. Néhány szóban a japán–magyar fordításról. In: Farkas I. (szerk.) 203–218.
- Somodi J. 2009c. Szöveghű fordítás vagy pragmatikai adaptáció? Japán nyelvű vállalati szövegek magyar fordításainak vizsgálata. In: Farkas I., Molnár P. (szerk.) 17–30.
- Somodi J. 2012. A megszólító nyelvi elemek pragmatikai funkcióinak vizsgálata fordított szövegben. In: Horváthné Molnár K. és Sciacovelli, A. (szerk.) 2012. *Az alkalmazott nyelvészet regionális és globális szerepe*. A XXI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus előadásai. Szombathely. (MANYE, Vol. 8. No.2. [CD]). 319–327.

- Suzuki, K., Hayashi, O. *et al.* (szerk.)³1994. *Dzsodzsi-hen 'icsi' dzsosi* (Segédszó-kompiláció I. A partikulákról). Tokió: Meidzsi-soin. (Kenkjú-sirjó nihon-bunpó go 'Segédanyagok a japán nyelvtan tanulmányozásához V.').
- Súkan Sónen Jump* (Weekly Shōnen Jump). 2014. 17. szám. Tokió: Súei-sa.
- Székács A. 1971. A japán hangutánzó, hangfestő szavak és a műfordítás. *Folia Practico–Linguistica* I. évf. 257–263.
- Vihar J. 1994. *A japán irodalom rövid története. s.l.* Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Vihar J. 2009a. A japán irodalomról dióhéjban. In: Farkas I. (szerk.) 87–136.
- Vihar J. 2009b. Nacume Szószeki világa magyar műfordítása kapcsán. In: Farkas, I., Molnár, P. (szerk.) 41-49
- Wakai, S. 2009. A japánnyelv-tanár munkája. In: Farkas I. (szerk.) 219–244.
- Yamaji, M. 1988. *Japán nyelvkönyv. s.l.* Tankönyvkiadó.
- Yoshida, K. 1994. Dzso-dzsi tova nani ka (Mi is az a dzsodzsi?). In: Suzuki, K., Hayashi, O. *et al.* (szerk.) 1–32.
- Zanettin, F. 2009. Comics. In: Baker, M. és Saldanha, G. (eds.) 37–9.

Internetes tartalmak

Antikvarium.hu (14.04.17.)

Db kepregeny. net (14.04.17.)

Interjú Kishimoto Masashi *mangakával*. 2012.

Elérési link (14.04.17.): <http://wpb.shueisha.co.jp/2012/07/27/12866/>

Kishimoto Masashi *mangakáról* szóló wikipedia-cikk.

Elérési link (14.04.17.): http://en.wikipedia.org/wiki/Masashi_Kishimoto

A MangaFan Kiadó oldala.

Elérési link (14.04.17.): <http://mangafan.hu/mangafan/akiado>

Moly.hu (14.04.17.)

A *Naruto*-kun oldala.

Elérési link (14.04.17.): http://Naruto-kun.hu/viewpage.php?page_id=666

A *Naruto*Wikia oldala.

Elérési link (14.04.17.): <http://Naruto.wikia.com/wiki/Narutopedia>

Port.hu (14.04.17.)

A *Sónen*-jump oldala.

Elérési link (14.04.17.): <http://www.shonenjump.com/e/rensai/Naruto/>

A *Súei-sa* oldala.

Elérési link (14.04.17.):

http://books.shueisha.co.jp/CGI/search/syousai_put.cgi?isbn_cd=4-08-872840-8

A TV-TOKYO oldala.

Elérési link (14.04.17.): <http://www.tv-tokyo.co.jp/anime/Naruto/staff/index.html>.

Vihar Judit CV és munkássága.

Elérési linkek (14.04.17.): <http://szlavintezet.elte.hu/orosz/munkatarsak/vihar/vihar.shtml>,
és <http://www.kre.hu/btk/index.php/oktatoink/484-vihar-judit.html>.

A VIZmedia oldala.

Elérési link (14.04.17.): <http://www.viz.com/Naruto>

Források

Kishimoto, M. 2000. *Naruto*. Első kötet. Tokió: Súei-sa.

Kishimoto, M. 2008. *Naruto*. Első kötet. Fordította Vida Március Mitsuki. MangaFan Kiadó.

Natsume S. 1950. *Boccsan*. Sincsó-bunko.

Natsume, S. 2003. *A Kölyök*. Fordította Vihar Judit. Balassi Kiadó.